

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA
MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM
2014–2016

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Radka Staszko Ponděliková

**České školní slabikáře a jejich autoři
a ilustrátoři**

Praha 2016
Vedoucí diplomové práce:
PhDr. Hugo Schreiber

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE
MASTER PART-TIME STUDIES
2014–2016

DIPLOMA THESIS

Radka Staszko Ponděliková

**Czech School Primers and Their Authors
and Illustrators**

Prague 2016
The Diploma Thesis Work Supervisor:
PhDr. Hugo Schreiber

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

.....
Radka Staszko Pondělková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat panu PhDr. Hugovi Schreiberovi za odborné vedení mé diplomové práce, přínosné konzultace a cenné rady při jejím zpracování.

Anotace

Diplomová práce se zabývá vývojem českých školních slabikářů od doby jejich vzniku až do současnosti. Práce sleduje období, ve kterém vznikaly a události, které ovlivňovaly jejich tvorbu. Rozebírá proměnu jednotlivých českých slabikářů během celého časového úseku, které patřily k těm nejlepším jak po stránce didaktické, tak i estetické. Přibližuje také život a dílo nejznámějších autorů a ilustrátorů, kteří se přímo podíleli na jejich vytváření, porovnává české školní slabikáře, které nejvíce ovlivnily, nebo dokonce ovlivňují svým zpracováním a obsahem čtenáře i učitele po celá staletí.

Klíčová slova

Abeceda, autoři, historie, ilustrátoři, Josef Kubálek, počáteční čtení, slabikáře, škola, učitel.

Annotation

The thesis deals with the development of Czech primers from the origins up to the present. The thesis observes the period of their origin and events, which influenced their formation. It analyses the transformation of individual Czech primers which ranked among the best in both didactic and aesthetic aspects during the entire period. It also describes lives and works of the most famous authors and illustrators, who directly contributed to their formation, compares Czech school primers, whose form and content have influenced the most or even still influence readers and teachers for centuries.

Keywords

Alphabet, authors, history, illustrators, initial reading, Josef Kubálek, primers, school, teacher.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 HISTORIE A VÝVOJ ČESKÝCH ŠKOLNÍCH SLABIKÁŘŮ	10
1.1 Počátky slovanského písma	10
1.2 Husova abeceda	11
1.3 České slabikáře v XVI. století.....	12
1.4 První Slabikář český.....	13
1.5 Počátek čtení a psaní Jana Amose Komenského.....	15
1.6 České slabikáře XVIII. století.....	16
1.7 České slabikáře XIX. století.....	19
1.8 České slabikáře XX. století	21
1.8.1 Kožíškovy čítanky	23
1.8.2 Kubálkovy slabikáře	24
1.9 Slabikáře v Československé republice	24
1.10 Slabikáře pod vlivem socialistické ideologie	26
1.11 České slabikáře po roce 1989	27
2 AUTOŘI ČESKÝCH ŠKOLNÍCH SLABIKÁŘŮ	30
2.1 Mistr Jan Hus	30
2.2 Jan Blahoslav.....	31
2.3 Jan Amos Komenský.....	32
2.4 Václav Klejch Lažanský.....	34
2.5 Karel Alois Vinařický	34
2.6 Adolf Frumar	35
2.7 Jan Jursa	36
2.8 Josef Kožíšek.....	36
2.9 Josef Kubálek	38
2.10 Václav Příhoda.....	39
2.11 Jiří Gruša	40
2.12 Pavel Šrut	41
2.13 Jiří Žáček	42
3 ILUSTRÁTOŘI ČESKÝCH ŠKOLNÍCH SLABIKÁŘŮ	44
3.1 Mikoláš Aleš.....	44
3.2 Richard Lauda.....	45
3.3 Adolf Kašpar	46

3.4	Josef Lada	47
3.5	Alois Mudruška	48
3.6	Ondřej Sekora	49
3.7	Ota Janeček	50
3.8	Helena Zmatlíková	50
	PRAKTICKÁ ČÁST	52
	4 CÍLE A HYPOTÉZY	52
	5 ANALÝZA A KOMPARACE ČESKÝCH ŠKOLNÍCH SLABIKÁŘŮ	53
5.1	Slabikář český a jiných náboženství počátkové, kterýmžto věcem dívky křesťanské hned z mladosti učeny býti mají	54
5.2	Abeceda česká z roku 1767 a 1792	59
5.3	První učení a cvičení milé mládeži československé	59
5.4	Slabikář pro školy obecné vydání A, B	60
5.5	Poupata, čítanka malých	61
5.6	Studánka, čítanka malých	62
5.7	U nás: Slabikář pro školy městské a venkovské	63
5.8	První čítanka	64
5.9	Slabikář	65
5.10	Slabikář ABC	66
5.11	Slabikář Máma, táta, já a Eda, Česká abeceda	67
5.12	Slabikář	68
5.13	Slabikář pro 1. třídu základní školy	69
5.14	Slabikář pro 1. ročník základní školy	69
5.15	Komparace českých školních slabikářů	70
	6 ROZBOR ROZHovorŮ O ČESKÝCH ŠKOLNÍCH SLABIKÁŘÍCH	74
6.1	Učitelská praxe	74
6.2	Hodnocení slabikářů	76
6.3	Změny ve slabikářích	77
6.4	Současné slabikáře	78
	7 DISKUSE	82
	ZÁVĚR	85
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	87
	SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK	91
	SEZNAM PŘÍLOH	92

ÚVOD

V současné době probíhá informační exploze, ve které je čtení stále důležitější. Nové poznatky se získávají v největší míře díky tištěnému textu. Čtení je hlavní činností každého člověka na cestě za poznáním. Každý rok vycházejí tisíce knih, statisíce článků v novinách a časopisech, miliony propagačních letáků a různých informací. Je proto důležité, aby člověk tohoto století uměl dobře a rychle číst. Naučit se číst proto znamená jednu z nejzásadnějších změn, která pomáhá každému jednotlivci komunikovat s okolním světem.

Když prvňák začne skládat dohromady jednotlivá slova, je vždy překvapením, že je schopen z písmene, které bylo do té doby pouze kresbou, vyslovit hlásku, slabiku a později i slovo. K těmto důležitým krokům pomáhá právě slabikář, který neodmyslitelně patří k mládí každého a je proto základem komunikace. Slabikář stojí u rozvoje dítěte, které se mění v člověka schopného nejen komunikovat, ale i číst a psát. Je to kniha, která pomáhá uvádět do života. Umožňuje dorozumívat se s lidmi, kterými je každý obklopen a to nejen slovně, ale i písmem. Slabikář učí lásce k lidem, domovu, přírodě, vlasti, ale i k obyčejným věcem, které má člověk kolem sebe. S odstupem času si každý vybaví stránky slabikáře, které mu pomáhaly zvládnout strach z něčeho tehdy nového. A právě slabikář se stal inspirací pro tuto diplomovou práci, jejímž cílem je popis historického vývoje slabikářů a jejich komparace.

V teoretické části diplomové práce bude obsažena historie a vývoj českých školních slabikářů od doby jejich vzniku až do současnosti. Přiblíží se okolnosti jejich vzniku a dojde ke zmapování podmínek, za kterých vycházely v jednotlivých vývojových obdobích. Představí také autory a ilustrátory, kteří se podíleli na jejich tvorbě, současně seznámí s jejich životem a nejnámějšími díly.

V praktické části diplomové práce bude provedena analýza a komparace vybraných českých slabikářů od těch nejstarších až po současné. Zároveň se uskuteční rozbor rozhovorů s učiteli z vybraných základních škol o slabikářích, jejich vývoji a proměnách. V diplomové práci bude použita literatura dostupná pro toto téma. Pro analýzu a komparaci se použijí takové slabikáře, které jsou typické pro určitou dobu. Závěr diplomové práce shrne historický vývoj českých školních slabikářů a zhodnotí výsledky rozhovorů s pedagogy prvních ročníků vybraných základních škol.

TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORIE A VÝVOJ ČESKÝCH ŠKOLNÍCH SLABIKÁŘŮ

Původně se slovem slabikář označovalo slabikovací schéma, tzn. přehled slabik tvořených ze souhlásek celé abecedy. Předcházelo mu několik typů abeced malých i velkých. Pojmenování se postupně rozšířilo na celou knížku, která obsahovala mimo slabikovacích schémat také texty pro cvičení čtení. Mezi slabikáře byly zařazeny také první čítanky, které v určitém historickém období suplovaly název slabikáře.

Současný slabikář má didakticky přehledné uspořádání učiva, svým textem i výtvarným obsahem se snaží o pevné zakotvení dítěte v rodině a ve společnosti. Přirozeně vede dítě k pochopení mravních hodnot. Obrázky slabikáře obsahují děj, který je možné dovyprávět, vyčlenit jednotlivé věci, pojmenovat je, spojovat s písmeny a slabikami. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 511)

1.1 Počátky slovanského písma

V roce 845 bylo pokřtěno čtrnáct českých pánů bavorskými kněžími, kteří u nás rozšířili latinský jazyk a latinské písmo. V roce 863 byl vyslán na Moravu císařem byzantským Michalem III. Konstantin, který byl vynikajícím učencem a pocházel ze Soluně. Spolu se starším bratrem Metodějem během tří let svého působení v moravských knížectvích vychovali mnoho svých žáků a sestavili písmo, které bylo vhodné pro slovanský jazyk. Toto písmo bylo nazváno hlaholice. Později, v roce 890, vzniklo nové písmo cyrilice, kterou sestavil po smrti Metoděje Kliment Ochridský na základě řecké abecedy. Cyrilice už zdaleka neovlivňovala české země jako hlaholice, která se stala podnětem pro vznik škol v našich zemích. Z památek, které se dochovaly z jedenáctého století, měla hlaholice čtyřicet písmen a byla graficky obtížnější než cyrilice. Po rozpadu Velkomoravské říše a po smrti jednoho ze zakladatelů hlaholského písma Metoděje, odešli jeho žáci do Bulharska, kde vznikly dvě školy, a to ochridská a preslavská, ve kterých se vyučovala cyrilice v nových podmínkách. Hlaholice pro svoji obtížnost vyžadovala dobré učitele, kteří by vychovávali písaře a čtenáře. Vývoj Velké Moravy však neumožňoval školu tak velkých rozměrů, což mělo za následek úpadek hlaholského písma v českých zemích. Přesto je nutné zdůraznit, že tato abeceda sestavená Konstantinem měla velký vliv na rozvoj české vzdělanosti.

(Wagnerová, 2000, s. 5–6) Učení čtení do počátku patnáctého století bylo převzato od Římanů, a těmi od Řeků, kteří vyučovali slabikovací metodou. Dochovaly se zápisy cvičení napsaných buď na papíře, nebo na hliněných destičkách, jsou zde slabiky seskupené podobně jako později ve slabikářích. Způsob výuky ve školách z té doby je pro nás téměř neznámý. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 6–7)

1.2 Husova abeceda

Teprve z patnáctého století pocházejí zmínky o městských školách. Čeština převzala latinskou abecedu, ve které chyběly znaky pro některé souhlásky, hlavně měkké. Pomáhala si proto spřežkovým pravopisem, který byl velmi obtížný. V té době u nás neexistoval jednotný spisovný pravopis. Teprve v roce 1348 byla založena Univerzita česká, která převzala dozor nad školami. Z této univerzity vyšel reformátor katolické církve, filozof a vysokoškolský učitel mistr Jan z Husince, zvaný Hus. Tento filozof zjednodušil spřežkový systém prostřednictvím diakritických znamének. Ve svém spisu Orthographia bohemia dlouhé samohlásky označil čárkou, měkké souhlásky tečkou a přísně rozlišoval hlásky, měkké i od tvrdého y, tímto chtěl zachránit individualitu českého jazyka. Utvořil tak novou soustavu českého pravopisu. Kromě náboženských spisů napsal i metodickou příručku pro nácvik čtení nazvanou Husova abeceda, která se dochovala v tištěné podobě ve Výkladu na Otčenáš z roku 1545 a ve Slabikáři českém z roku 1547. Husova abeceda se skládá z několika vět náboženského poučení. *„A bude celé čeledi dáno dědictví ey farář genž hospodin ili y král lidí lákán mnoho nás někdy on pokoi rád řádem slůžil šlechtný tak tělesný ukázav velikost wsobie xil zany životem chtě.“* (Wagnerová, 2000, s. 8) Počáteční písmena těchto slov tvoří českou abecedu, kterou Hus vydal v Ortografii české, kde přihlíží ke způsobu čtení a ukazuje, jak vést žáčky k samostatnosti. V tisku však vyšla až v roce 1857.

V průběhu staletí vzniklo vlivem přepisů z původního Husova rukopisu několik odlišných verzí této abecedy. Např. v Třeboňském rukopisu lze nalézt slovní spojení Ježíš kněz a v Abecedě Vídeňské už se nalézá spojení Kristus kněz. Lze konstatovat, že opisováním Husovy abecedy muselo nutně docházet k jejím úpravám. Tato abeceda však také posloužila jako slabikář, např. v Naučení křesťanském z roku 1414, které tehdy mohlo sloužit k učení čtení a psaní. Husově abecedě se nebylo třeba učit najednou, nýbrž spíše po některých celcích, což znamenalo v té době jistý pokrok.

Učili se podle ní děti i dospělí a sehrála pozitivní úlohu i během husitských válek, které způsobily změny v českém školství. (Wagnerová, 2000, s. 7–9) V patnáctém století již čtenáři nejsou omezeni pouze jazykem latinským. Reformace dává lidem do rukou bibli a reformátoři berou ohled i na své čtenáře. Odtud jsou i snahy Jana Husa o šíření znalosti čtení, které bylo důležité pro veřejný život. Jan Hus předstihl svou dobu a teprve o století později bylo jeho učení zhodnoceno. (Kubálek, 1947, s. 7–8)

Po válkách husitských je školství rozděleno na katolické, utrakvistické a později bratrské. Katolíci byli jen menšinou, jejich organizace byla rozvrácena a z důvodu stagnace nebyl zjištěn, až do doby pobělohorské, žádný katolický český slabikář. Utrakvisté tvořili většinu národa, měli v rukou univerzitu, která uplatňovala dozor nad triviálními školami. Začínali vyučováním čtení a psaní a školám vyučujícím v mateřském jazyce nebyli nakloněni. Čeští bratři nepřáli vyššímu vzdělání ani latinskému jazyku. Čtení zde bylo obecnou potřebou pro poznání Písma. Jeho znalost musela být získána vlastní četbou. Jednota tím získala obdiv, který vyvolal pomluvy, které přičítaly umění čtení vlivu ďábla. Na školách rozdělených podle vyznání zůstává čtení ve spojení s náboženstvím. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 14–16) Po porážce v bitvě u Lipan v roce 1434 se zrodila nová generace husitských myslitelů, k níž patřil i Petr Chelčický, který bojoval proti násilí. Byl autorem Postily, která ukazuje podstatu jeho učení. Jednota bratrská byla založena roku 1457 a postupně se rozrůstala. (Wagnerová, 2000, s. 10–12)

1.3 České slabikáře v XVI. století

Dalším významným představitelem Jednoty bratrské byl Jan Blahoslav, humanistický spisovatel a biskup, který se sblížil během svého působení na škole v Prostějově s Benešem Optátem. Jan Blahoslav upravil nové vydání bratrského kancionálu, sborníku církevních písní, který byl vydáván od roku 1505 v různých vydáních. Věnoval se překladu bible, Nového zákona, studiu mluvnice a gramatiky, kterou se zabýval po dobu dvaceti let. Usuzuje se, že je autorem prvního Slabikáře českého, který byl vydán v roce 1547. Je také autorem názvu slabikář. Slovo odvodil podle slabikové metody, kdy se žáci nejdříve učili číst písmena jako slabiky. Teprve potom se učili číst samotná písmena tak, jak se skutečně vyslovují. Základem tohoto díla byly knížky od Beneše Optáta, Petra Gzella a Václava Filomatesa. Každý by měl podle něho mít svůj vlastní jazyk, který je ryzí a jemu frazeologicky přirozený. Byl také

sběratelem českých přísloví a analyzoval překlady. Zabýval se studiem slovanských jazyků, které rozdělil na český, jihoslovanský, polský a ruský. Zásadou českých bratrů se rozvíjelo lidové vzdělání. Výuka náboženství byla spojena s katechismem, který byl výchovnou knihou, zároveň i slabikářem a čítankou. Byl opatřen abecedou a vychovával svými duchovními písněmi. Katechismy byly náhradou za elementární slabikáře.

V šestnáctém století, kam spadají také začátky bratrských škol, se věnovala velká pozornost učení čtení, o čemž pojednává *Isagogicon*, jehož autorem je Beneš Optát, kněz z Telče a učitel. Autor zasáhl hluboko do základu českého jazyka, vychází z vlastních zkušeností z vyučování dospělých, zná důležitost vztahu čtení k psaní a také jak je důležité učení čtení pro rozvoj vzdělávání. K základu čtení používá rozklad slova a také vyslovování hlásek, např. nápadné znění pomocí otevření a sevření rtů. Jednotlivá písmena neprobírá podle abecedy, ale nejprve samohlásky, potom souhlásky v jejich samotném zvuku, nikoliv s přidáním samohlásky. Beneš Optát znal práce svých německých vrstevníků a způsob vyučování v tehdejších školách. Jeho vzorem byla latinská gramatika a Donátova učebnice latiny, kterou přenášel do mateřského jazyka. *Isagogicon* není dokladem závislosti jeho práce na cizině, ale ukazuje, jakým způsobem se u nás vyučovalo čtení v první polovině šestnáctého století, v době rozkvětu bratrských škol. Byl vydán v roce 1535, dříve než *Slabikář český*. Druhé vydání vyšlo v roce 1548 a třetí v roce 1589. Stal se známou a uznávanou učebnicí českého jazyka. (Wagnerová, 2000, s. 7–12)

1.4 První Slabikář český

Vynález knihtisku znamenal nejdůležitější mezník v rozvoji znalosti čtení. V roce 1468 byla v Plzni vytištěna kronika Trojanská, která byla vydaná jako prvotisk v jazyce latinském, německém, francouzském, vlašském a holandském. Centrem knihtisku se stala Praha. Tiskárny byly také v Kutné Hoře, Prostějově, Brně a v jiných městech. V Prostějově se učil i Jiří Melantrich. V tomto roce zemřel vynálezce knihtisku Jan Gutenberg. Teprve po rozšíření knihtisku se knihy mohly přiblížit každému, nemusely se opisovat a mohly se snadno rozmnožovat. Jejich cena klesala a stávaly se tak dostupnější. Přestože první tisk u nás je zaznamenán roku 1475, první *Slabikář český* vychází teprve v roce 1547. Je možné to vysvětlit tím, že bylo třeba většího rozšíření knihtisku, než vůbec pronikl do škol. Použití tištěných slabikářů znamenalo

podstatnou změnu při učení čtení. Tiskem byly vytvořeny odlišné typy písma. Staré slabikáře uvádějí pouze tiskací typy. Do té doby se předlohy pouze psaly, spojení čtení a psaní tedy nebylo snadné. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 5–7)

První český slabikář vznikl z odkazu Jana Husa v Jednotě bratrské, ve které vyvrcholilo české náboženské hnutí. Jediný jeho exemplář se dochoval v Národní knihovně ve Vídni. Byl to skromný a útlý sešitek o šestnácti stránkách. Jedná se o Slabikář český a jiných náboženství počátkové, kterýmžto věcem dítky křesťanské hned z mladosti učeny býti mají, který byl vydán roku 1547 v Prostějově. Z knížek, které sloužily k učení čtení u nás, má tato první jméno „Slabikář,“ až do dnešní doby se pojmenování používá pro učebnice čtení malých čtenářů. Bývá takto však označena celá knížka, dříve to byla jen ta část, která se dnes používá pro výuku mechanického čtení. (Kubálek, 1947, s. 7–8) Označení „český“ zdůrazňuje, že úkolem slabikáře je číst česky a nepřebírat latinu, jak bylo tehdy na nižších školách obvyklé. Čeští bratři učili na svých školách pouze česky. Část nadpisu „a jiných náboženství počátkové“ ukazuje obsah této knížky. Jsou to počátky náboženství, „kterýmžto věcem dítky křesťanské hned z mladosti učeny býti mají.“ Slovo „jiných“ připouští, že slabikář byl začátkem náboženství křesťanského a dává klíč k bibli.

Slabikář český z roku 1547 má velký kulturní význam a mezi slovanskými národy jsme byli první, kteří měli slabikář v takové podobě, v jaké se vydával po další staletí. Vznikl ze zkušenosti na školách bratrských a nejspíše za přímé účasti Jana Blahoslava. Navázal na základy tradice Jana Husa, který zjednodušil český pravopis prostřednictvím diakritických znamének na základě zjednodušené abecedy. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 10–11) Slabikář český se skládá ze dvou svatých obrázků, české abecedy, Husovy abecedy, modliteb, písní a z desatera přikázání. Je zde píseň Panny Marie, píseň Simeona, Summa Zákona, Dokonalost Zákona, O večeři Páně, O křtu, Modlitbě ranní, Modlitbě večerní, Modlitbě Ducha Svatého, Doplnění spravedlnosti a Počátek čtení. Slabikář je ukončen slovy „*Slyšeli jste, že pověděno jest: Milovati budeš bližního svého a v nenávisti míti budeš nepřítele svého.*“ (Wagnerová, 2000, s. 12) Slabikář český se stal velmi významnou učebnicí počátečního čtení. Ovlivnil i výchovu Jana Amose Komenského. Byl vydáván i v pozdějších dobách.

1.5 Počátek čtení a psaní Jana Amose Komenského

Tradice bratrská vyvrcholila Janem Amosem Komenským, který ve svých pedagogických spisech zanechal metodické poznatky. Jeho *Orbis sensualium pictus* z roku 1658 je nejznámějším českým slabikářem, vydávaným ve velkých nákladech po celém světě. Byla to první obrázková kniha pro mládež. Tato učebnice neměla náboženský text, jak bylo v této době obvyklé. (Kubálek, 1934, s. 80–81) V úvodu práce *Orbis sensualium pictus* píše, že knížka je pomůckou pro snadnější učení čtení. V další jeho práci *Škola hrou*, která vznikla v roce 1650 až 1654, v době, kdy působil na škole v Blatném Potoku, uvedl, že by mělo být vynecháno obtížné slabikování a mělo by se přejít přímo ke čtení celých slov za pomoci obrázků. Jan Amos Komenský říká, že učení pomocí pravidel je nesnadné, ale krátké a snadné se stane za pomoci příkladů. Jen tak se může stát škola hrou. V této práci Jan Amos Komenský doporučuje, aby žáci napodobovali hlasy živočichů, a potom si je opakovali. Dále vyslovuje názor, že psaní je dřívější dovednost než čtení, proto je třeba učit děti nejprve psát. Začínat by se mělo uvolňováním ruky a psát nejprve křídou, později inkoustem a perem, přičemž je kladen důraz na motivaci žáka. Také zde uvedl, že je možné se naučit čtení a psaní během jednoho měsíce. (Wagnerová, 2000, s. 14–17)

V *Didaktice české* píše, že dobrá pomůcka pro cvičení čtení je obrázková knížka, kterou je nutné dávat dětem do rukou. Podporuje vnímání předmětů, nabádá děti k hledání něčeho pěkného, a to přispěje k snazšímu učení čtení. Jan Amos Komenský kladl důraz, stejně jako mistr Jan Hus, na znalost abecedy. Doporučoval umístit nápisy nad obrázky. V *Didaktice velké* z roku 1657 doporučuje průpravu čtení již v mateřské škole. V *Informatoriu školy mateřské z přelomu dvacátých a třicátých let sedmnáctého století* uvádí, že již děti v předškolním věku se musí připravovat na nácvik psaní a čtení. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 100) Komenský vnesl do českého slabikáře dva dosud neznámé prvky, a to prvek opakování a motivace. Živá abeceda byla koncipována tak, aby se nejdříve žáci učili písmena abecedy a později se přistoupilo ke slabikování a čtení slov.

Pro rozvoj čtení vydal také *Počátkové čtení a psaní*, které napsal v letech 1651 až 1654 a u nás bylo vytištěno až v roce 1946. V roce 1641 měl být otištěn jeho slabikář, ale není známo, co se s ním stalo. První čítanka s názvem *Počátkové* byla spolu s dřevěnou tabulkou, křídou a sešity s inkoustem a perem prostředkem k rychlé a snadné výuce čtení. Měla obsahovat písmenkovou přípravu uspořádanou ve třech tabulkách, čtenářskou přípravu s trojím spojováním slov a mluvenou přípravu v trojím

dialogu. Zdůrazňoval, že je třeba v žácích vzbudit touhu po učení se čtení a psaní. Přínos Jana Amose Komenského k výuce počátečního čtení a psaní je mimořádně významný. Rozvoj čtenářských dovedností staví na zájmu dítěte. Svou Živou abecedou předstihl staletí. Z doby po bitvě Bělohorské se kromě díla Jana Amose Komenského nezachovala žádná pomůcka k učení čtení. (Wagnerová, 2000, s. 14–17)

1.6 České slabikáře XVIII. století

Na začátku osmnáctého století vyvrcholila katolická reformace. V roce 1721 byl Jan Nepomucký prohlášen za blahoslaveného, oslavy vyvrcholily v říjnu téhož roku v Praze. Státisíce poutníků z venkova se zúčastnilo svatého přijímání svatého Jana Nepomuckého v chrámu sv. Víta. V roce 1732 proběhla korunovace Panny Marie Svatohorské v Příbrami za přítomnosti statisíců lidí. Došlo k oživení kostelů a klášterů, sílil jezuitský řád, který ovládal školy. Vyučování na gymnáziích jezuitů probíhalo na základě cvičení paměti žáků a nesmyslného biflování. Byly zde časté svátky a dlouhé prázdniny. Od třicátých let do doby Marie Terezie vycházely spisky, které byly tištěny v Praze, v Hradci Králové, Kutné Hoře, Brně, Litomyšli, s názvy např. Jan Nepomucký, muž svatý a nepřemožený. Antonín Koniáš, který se stal tehdy vůdcem literárního protireformačního hnutí, zasáhl proti nekatolíkům a vydal seznam zakázaných náboženských knih pod názvem Klíč, které vycházely od roku 1414 do roku 1620. Jednalo se o knihy husitské, lutevské, kalvinské a spisy Jednoty českých bratrů. Na seznamu byla Bible kralická, Blahoslavův Nový zákon, Labyrint světa od Jana Amose Komenského a mnoho dalších. (Wagnerová, 2000, s. 18–20) V té době byl tisk slabikářů výhradním právem pouze některých tiskařů. Velikost tisku, název a obrázky zůstávají téměř po celé osmnácté století nezměněné. Je zajímavé, že české slabikáře obsahovaly více textů náboženských, pouček z katechismu a písní nežli slabikáře německé. Tištěny byly černě nebo červeně švabachem, latinský jazyk bývá výjimkou. Slabikáře jsou ukončeny přehledem číselné řady do tisíce a násobilkou. (Kubálek, 1934, s. 86)

Nové období ve vyučování čtení začíná Tereziánskou reformou obecných škol. Přestože bylo již v polovině šestnáctého století nařízeno uvádět v knihách tištěných rok vydání, nebylo toto nařízení vždy dodrženo. K vydávání slabikářů bylo nutné zvláštní povolení, které vydávala sama Marie Terezie a žádala, aby byl použit dobrý papír a aby tiskař byl katolického vyznání. (Wagnerová, 2000, s. 19) Z této doby pochází

Slabikář latinský a český Václava Klejcha Lažanského z roku 1716 a Český slabikář z roku 1724, který byl vydán v Žitavě, s charakteristickou nakladatelskou značkou V. Klejcha. (Kubálek, 1947, s. 20) Slabikář obsahoval ranní modlitby, evangelia, školní modlitbu, desatero božích přikázání, požehnání a děkování, modlitbu k svatému Janu Nepomuckému, přísloví Šalamounova i řadu písní před jídlem, po jídle a písničky večerní. V názvech učebnic ze sedmnáctého a osmnáctého století převládá označení slabikář (Syllabikář). V této době byly vydány i následující slabikáře, které se nám dochovaly. Např. Slabikář český z roku 1725 vydaný v Brně, Slabikář český z roku 1727 tištěný v Praze, Syllabikář český z roku 1758 vydaný v Praze. V roce 1750 vyšel Syllabikář český pod titulem Sv. Jana Nepomuckého, z kterého je zřejmé, že se z něj děti učily číst ve škole i doma a jeho obsah byl zaměřen na křesťanskou výchovu. Metla a rákoska byly symbolem pro neposlušné žáky.

V další učebnici pro nejmenší, která vyšla v roce 1755 a byla výjimečně pojmenována „Žáček škol pobožných neb krátký způsob, kterak dítky známky znáti, i pořádně skládati a dobře česky čísti se učiti mají“, se uvádí, že kdo se chce naučit nějakému jazyku, musí hledat jeho základ, a tím je abeceda, která mu pomůže. Abeceda česká má takovou vlastnost, že kdo ji pochopí a naučí se dobře číst, tak bude i dobře psát. (Wagnerová, 2000, s. 18–19) Lišila se nejen názvem, ale i svým obsahem. Část teoretická, určená pro učitele, připomíná Isagogicon od Beneše Optáta. Obsahuje také vše, co bývalo v té době ve slabikářích. Titul knihy není doplněn obrázkem. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 14–16) Změněné vydání nejstaršího slabikáře vychází na počátku sedmnáctého století v Praze pod názvem Slabikář Czeský, a pak již jen v cizině pro vyhnance: Abeceda česká v Břehu vydaná v roce 1767. Tradice, ze které vznikl náš nejstarší slabikář, trvala po staletí, a to ve stejné úpravě a obsahu. Knížky obsahovaly abecedu, slabikovací schémata, modlitby a části Písma. (Kubálek, 1934, s. 80–81)

Čeština se tehdy zdála být těžká, a to proto, že se o ni nepečovalo. Někteří český jazyk ani nepoznali, znali jen to, co se doma naučili. Byla to doba poněmčování a český jazyk se udržoval pouze na venkově a ve vlasteneckých rodinách. V roce 1771 vyšla Kniha pro dítky neb všeobecné obsahy a vyjádření o věcech, které věděti mají a pochopiti mohou. Slabikáře osmnáctého století byly náboženské, dobře ilustrované. Např. Český slabikář pod titulem sv. Anny, matky Panny Marie vydaný v roce 1773, byl vyzdoben obrázky svatých, které napomáhaly výuce čtení a čítanková část obsahovala modlitby, katechismus a náboženské písně. Velmi vzácnou památkou je také dochovaný arch se čtyřmi Abecedami, který pochází z tiskárny Františka Jeřábka

v Praze z roku 1773. Tyto tzv. lískové slabikáře mají nekvalitní papír a nedbalé písmo. Prázdné stránky nasvědčují tomu, že abecedy se nalepovaly na tuhý papír, nebo prkénko, a to kvůli tomu, aby vše vydrželo po celou dobu, než se žák naučí číst. V roce 1773 do škol zasáhla Marie Terezie, která zrušila jezuitský řád a v roce 1774 vydala školský řád, což znamenalo zavedení povinné školní docházky. (Wagnerová, 2000, s. 19–20) Nejstarším státem schváleným slabikářem byl Slabikář obsahující způsob, jak se děti mají učit slabikovat a číst, pocházející z roku 1775. Vyšla k němu metodická kniha s názvem Jádru knihy methodní, obzvláště pro sedlské učitele v císařství Rakouském z roku 1785. Čtení bylo vyučováno v této době nejstarší známou metodou, která se nazývá slabikovací. Žáci se učili názvy písmen, slabiky se četly tak, že nejprve pojmenovali písmena, potom četli slabiku. Tento způsob čtení byl velice obtížný. Čtení se proto vyučovalo po dobu dvou let a déle. (Mikulenková, Malý, 2004, s. 13–20) Slabikáře, které vycházely v době obrozenecké, byly od roku 1775 vydávány zvlášť pro školy městské a venkovské. Založeny byly na metodě slabikovací, objevily se v nich také básně. (Wagnerová, 2000, s. 20)

Marie Terezie pozvala reformátora pruského školství, pedagoga a biskupa Johanna Ignace Felbigera, který byl proslulý svou písmenkovou a tabulkovou metodou výuky. Felbigerova metoda zavedla tři nové typy škol. Vzdělávání elementárnímu se měly věnovat triviální školy (latinský pojem trivium znám už ve středověku), tzn. tři základní předměty. Děti se měly naučit psaní, čtení a čtyři základní početní úkony včetně trojčlenky. Vyšším stupněm základního vzdělání byly trojtřídní, později čtyřtřídní školy. Třetím typem byly školy normální. Reforma zasáhla všechny typy škol a hlavním jejím přínosem bylo povznesení vzdělání na nejnižším stupni. (Hora-Hořejš, 1996, s. 46) Metodika škol byla ovlivňována názory Johanna Ignace Felbigera, který zpracoval metodickou příručku Methodenbuch. V roce 1777 vyšla v češtině pod názvem Kniha methodní nebo Navedení k dokonalému vedení učitelského úřadu. (Wagnerová, 2000, s. 19–20) V této knize píše: *„Podávám zde tuto malou práci se srdečnou žádostí, abyste nikdy nezapomněli jak důležité ctihodné zaměstnání vám pro obec a církev svěřeno jest, s poukázáním na krásnou zásluhu, kterouž sobě a člověčenství získati můžete, jestliže ji věrně a svědomitě spravovati budete.“* (Wagnerová, 2000, s. 20)

Tato kniha ukazuje nejen potřeby vyučování a výchovy, ale i povinnosti pro obec pečovat o mravnost mládeže. Kapitola první popisuje vyučování, druhá mravní vzdělávání, třetí zachování školní kázně, čtvrtá tělesnou výchovu, pátá povinnosti učitelů a poslední je o učiteli, jeho těle, rozumu a podobě. Učitelé elementárního čtení

se dozvěděli o vzájemné pospolitosti čtení, poznávání písmen a slabikování. Johann Ignac Felbiger prosazoval metodu slabikovací, která nebyla tak úspěšná jako metoda hláskovací. V této době vycházejí také slabikáře dvojjazyčné i trojjazyčné (např. česko-německý, slovensko-latinsko-český). Jsou založeny na metodě slabikovací, která byla používána do roku 1840. Slabikáře několika jazyčné obsahují slovníček, jinde bývají početní tabulky, které jsou tištěny švabachem bez obrázků, a když tam jsou obrázky, tak nevyhovují. František Jan Tomsa (1751–1814) usiloval o tisk slabikářů v latinském jazyce. Pod evropským vlivem vznikla u nás Česká učená společnost, která měla vliv na národní obrození. K jejím zakladatelům patřil Gelasius Dobner, Mikuláš Voigt, Karel Rafel Ungar, František Josef hrabě Kinský, Martin Pelc, František Faustín Procházka, Josef Dobrovský a další. Hrabě Josef Kinský vycházel z myšlenek Jana Amose Komenského. (Wagnerová, 2000, s. 88–89) „*Nabádal, abychom začínali jazykem mateřským a na jeho základě pak budovali znalost cizích řečí.*“ (Wagnerová, 2000, s. 21)

1.7 České slabikáře XIX. století

Toto století se velmi významně zapsalo do dějin počátečního čtení a psaní. Vedle názvu slabikář se v devatenáctém století začal užívat pojem abeceda, na Slovensku abecedár a dále také čítanka. Velkým pedagogickým přínosem této doby byl Karel Alois Vinařický, zakladatel české literatury. V roce 1839 vydal Českou abecedu, která byla určena pro soukromé vyučování v českých vlasteneckých rodinách. Zavedl do výuky hláskovací metodu, která začala být prosazována kolem roku 1850. Karel Alois Vinařický uplatňoval zásady Jana Amose Komenského postupovat od snadného k těžšímu. V roce 1849 Českou abecedu přepracoval a v roce 1850 vyšla Čítanka malých jako nové vydání. Učebnice měly úspěch a na základě požadavku ministra kultury vydal v roce 1852 Slabikář pro katolické školy v císařství Rakouském, který byl v roce 1854 uveden do škol. V roce 1856 vydal Druhou čítanku a mluvnici pro katolické školy v císařství Rakouském, která měla tři sta třicet stran a navazovala na První čítanku. Obě čítanky se staly základem vyučování v obecné škole a používaly se v upravených vydáních až do konce devatenáctého století. (Frömel a kol., 1991, s. 107–113)

Známý znalec počátečního učení čtení a psaní u nás Josef Kubálek dospěl k názoru, že v devatenáctém století jsou u nás známy čtyři druhy českých slabikářů,

rozdělených podle metod. Hláskovací metoda (syntetická) odmítala názvy písmen, ale žáci četli hlásky. Díky syntetické metodě žáci byli schopni přečíst text, aniž by mu rozuměli. Četli mechanicky, didaktickou podstatou bylo písmo a hlásky, skládání hlásek ve slabiky a slova, případně se rozkládaly slabiky a slova na hlásky. Žáci tak četli, ale nerozuměli obsahu čteného učiva. (Mikulenková, Malý, 2004, s. 13–14) Podle této metody se řídí následující slabikáře Malý čtenář aneb čítanka pro malé děti z roku 1840 od Jana Vlastimíra Svobody, Cvičení malého čtenáře z roku 1846 Václava Bíby, Čítanka dítkám z roku 1848 od Štěpána Bačkory, První učení a cvičení milé mládeži československé z roku 1865 od Františka Josefa Řezáče a Karla Bulíře a Obrázková abeceda (ABC) z roku 1873 od Františka Douchy. (Wagnerová, 2000, s. 88–89)

K usnadnění čtení se používala metoda skriptologická, která prostřednictvím psaní uplatňovala výuku čtení. Žáci nejprve rozkládali věty na slova, slova na slabiky a slabiky na hlásky. Učitel z nějaké hlásky vyvodil písmeno, a to psali na tabuli a tabulky. Nové písmeno četli společně s již známými písmeny. Závěrem četli text. Podle této metody byla vydána Prvá čítanka od Václava Řeháka, Jana Václava Poklopa, První čítanka od Jana Hrdého, Čítanka pro školy obecné z roku 1898 od Jana Šťastného, Jana Lepaře a Josefa Sokola.

Dále metoda normálních slov (analyticko-syntetická), která se k nám dostala z Francie a Německa. Přípravná cvičení dovedou děti k pochopení řeči jako celku, ze kterého lze vyvodit věty slova, slabiky a hlásky. Cvičení je doplněno analýzou sluchovou, zrakovou, grafickým záznamem, který využívá čárky a tečky. Ke čtení se využívalo vypravování podle obrázků a následně napsal učitel slovo psacím písmem. Potom psali žáci jednotlivá písmena a slova, tvořili nové slabiky, nakonec poznávali tištěné slovo. (Mikulenková, Malý, 2004, s. 15–20) Podle této metody byla vydána Malá čítanka od Josefa Franty Šumavského (s několika abecedami, jakož i navedení ke čtení a pravopisu) z roku 1841, Čítanka z roku 1872 od Karla Hradeckého a Čítanka pro obecné školy z roku 1876 od Václava Novotného, Kniha maličkých z roku 1880 (dvacet jedna normálních slov) od Gustava Adolfa Lindnera a nejnámější učebnice Úl z roku 1935 od Františka Merty.

Spolu s čítankami se objevily také slabikáře, např. Národní slabikář od Čeňka Holuba a Slabikář našeho Jarouška od Václava Bohdaneckého z roku 1881, který zpříjemňuje počátky čtení četnými obrázky. Byl sestaven podle slabikáře Adolfa Frumara, vydán vlastním nákladem, ale nezískal široké uplatnění. V roce 1896 profesor Jan Petrák vydal Novou první čítanku, kde je poznávání hlásek rozloženo na celý rok a hned s první hláskou se procvičovaly všechny skupiny hlásek. Autor spojil

prvouku se čtením a žáci četli a psali od začátku školního roku malou a velkou tiskací i psací abecedou. V roce 1857 byla vydána elementární metodika, kterou autor Tomáš Vorbes nazval Vyučování v první třídě a uvedl, že slabikovací metoda je nepřirozená. Přiklání se k metodě psacího čtení a uvádí, že metoda je vhodná pro Čechy a Slovany, a to z důvodu jazykových.

Představitelem počátečního vyučování u nás byl Jan Vladimír Svoboda. V roce 1839 vydal spis Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dětí k věčnému vybroušení rozumu a ušlechtnění srdce s navedením ke čtení počítání a kreslení pro učitele, pěstouny a rodiče. Vycházel ze své pedagogické praxe. Věnuje se pěti až šestiletým dětem, zdůrazňuje zde autoritu učitele a jeho charakter. Jan Vladimír Svoboda rozdělil Malého čtenáře na dvě části, v první části se děti učily švabachem, ve druhé latinkou. První část obsahuje plánek samohlásek krátkých a dlouhých, který doplňují dvojhlasky. Dále následují souhlásky v pořadí c, č, r, ř, s, š, z, ž, ch, b, d, l, h, n, ň, m, g, v, t. K souhlásce je pak uvedeno slovo, které procvičuje předcházející souhlásku. Počet slov se zvyšuje, velká písmena dal autor nad malá písmena, k procvičování velkých písmen jsou použita vlastní jména osob, měst, národností, měsíců.

Podle Jana Vladimíra Svobody jsou děti tohoto věku schopny se naučit více než v dalších čtyřech letech. Zastával názory Jana Amose Komenského, zejména užívání her k výuce. Celý život se věnoval výchově dětí předškolního věku. Kromě metody hláskovací a slabikovací existoval další způsob, kterým lze děti naučit číst, a tím byla metoda celých slov. Namísto dlouhých vět bylo použito několika slov, která obsahovala celou abecedu, na které se děti učily čtení. Cílem bylo poznat hlásky, písmena a z poznanych prvků tvořit nová slova. Při učení čtení a psaní koncem devatenáctého století pomohla psychologie. Odbornost učitelů se zvyšovala. Počátečním čtením a psáním se zabývali praktikové i teoretikové. Objevují se nová jména, která měla vliv na metodiku počátečního čtení. (Wagnerová, 2000, s. 22–25)

1.8 České slabikáře XX. století

Začátkem dvacátého století se objevil nový směr ve výuce elementárního čtení a ovládl slabikáře, které byly vydávány ve Státním nakladatelství, např. Slabikář pro školy obecné od Adolfa Frumara a Jana Jursy. (Wagnerová, 2000, s. 25) Tento slabikář se dostává na školní lavice v roce 1898 a v této podobě vycházel každý

rok až do roku 1915, s menšími obměnami a doplňky, jako varianta A až do roku 1931. Autoři prosadili metodu psacího čtení nad knižním tiskem. Podle jejich vzoru ale na vyšší úrovni pokračovali učitelé Josef Kožíšek a Josef Kubálek. Mikoláš Aleš zde dostal za úkol nakreslit návodní obrázky na poznávací kapitoly Malých písmen psacích, Velkých písmen psacích a Písma tiskacího. Kresby jsou černo-bílé a obsahují dva typy obrázků, které na rozdíl od dříve používaných přísných rytin a různých výtvorů xylografických dílen ožívují příjemně a věrohodně učební stránky. Mikoláš Aleš si přál, aby první knížka, se kterou se děti setkávají ve škole, vzbuzovala lásku k vlasti, domovu a rodičům. Také chtěl, aby jim připomínala každodenní život českého člověka. Díky tomu získala knížka titul slabikář národní a lidový.

V roce 1913 zadali autoři Slabikáře pro školy obecné Adolf Frumar a Jan Jursa variantu B k ilustraci Adolfu Kašparovi. Tento slabikář se také vydával ještě za první republiky, naposledy vyšel roku 1930. Je důležité zmínit, že vydání B má barevné a veselé obrázky, které nelpí tak detailně na popisu obrázků a působí celkově hravěji. Adolf Kašpar zde uplatnil svůj talent ilustrátora právě na obrázcích ze života. Už jako student Akademie výtvarných umění ilustroval Babičku Boženy Němcové z roku 1903 a v roce 1906 Kytici lidového básníka Františka Bartoše. V obou variantách slabikáře je uplatněn postup didaktický, který vychází ze syntetické metody hláskovací. Ve vydání A je zdůrazněno, že současně se čtením je nutný jeho zápis psacím písmem. Ve vydání B se zdůrazňuje syntéza písmen a hlásky jeho vyslovením. U obou variant Slabikáře byl velmi dobrý výběr ilustrátorů i vzhledem k proměnám metodických postupů.

Učebnice se stala vzorem pro další výtvarníky, aby do slabikářů přispívali jen tím nejlepším ze svého umění. Autoři zde uplatňovali náročná esteticko-výchovná kritéria a je velmi příjemné, že se myšlenky estetiků, teoretických pedagogů a literárních kritiků devatenáctého a začátku dvacátého století dostaly nejenom do školních lavic, ale i domovů jejich žáků. (Schreiberovi, 2003, s. 14–16; 186–188) V roce 1913 byla vydána Kožíškova Poupata, v roce 1921 Kubálkův slabikář pro městské školy U nás a v roce 1924 pro venkovské školy Kožíškova Studánka. V roce 1930 byl vydán Kubálkův slabikář U nás pro školy venkovské. V roce 1932 vyšel Nový slabikář Jana Jursy jako náhrada za oba slabikáře Adolfa Frumara a Jana Jursy. V roce 1933 vychází První čítanka pro české školy národní Sluníčko od autorů Bohumila Tožičky, Josefa Korejse, Jana Nováka a ilustrátora Oldřicha Cihelky, které vycházelo až do roku 1951. (Kubálek, 1934, s. 88–91) Během sledování našich slabikářů v devatenáctém až dvacátém století lze vidět, že se během tohoto období

objevilo několik způsobů a metod výuky počátečního čtení. Jde o otázku metodickou, což znamená, že prvopočáteční metoda slabikovací převládala až do poloviny devatenáctého století. (Hýbl, 2004, s. 5)

1.8.1 Kožíškovy čítanky

Josef Kožíšek vydal kromě veršů pro děti také pedagogické a metodické články. V roce 1913 vydává čítanku malých Poupata, která se stala po roce 1918 prvním schváleným slabikářem v nové Československé republice a byla používána na českých školách v letech 1913–1948. (Hýbl, 2004, s. 5) Jako ilustrátor byl vybrán Alois Mudruška, který pomohl autorovi přiblížit knihu dětskému myšlení. Obrázky jsou plnobarevné, dobové a jsou na nich dětské postavy. Poupata byla vydávána s kresbami Aloise Mudrušky až do roku 1929. Následně ve třicátých letech se ujala ilustrace k Poupatům Marie Fischerová-Kvěchová, která byla tehdy velice oblíbená. (Schreiberovi, 2003, s. 192) Josef Kožíšek vycházel ze své učitelské a básnické zkušenosti.

Vedle Poupat vydal Studánku, která vyšla poprvé v roce 1924 pro venkovské školy. Ilustroval ji malíř a grafik Richard Lauda. Podnětem byla Lesní studánka Josefa Václava Sládka, kterého měl velice oblíbeného. Josef Kožíšek vložil do obou čítanek novou metodu, kterou nazval genetickou, která se považuje za završení metody syntetické a zároveň přechází k metodě globální. Tuto metodu užívá Josef Kožíšek v Poupatech. Metoda vychází ze zachycení myšlenky pomocí kresby, později zachycení symbolu a myšlenky písmem hláskovým. Vyučování začalo průpravným čtením, žáci zapisují věty pomocí kresby, dále symboly. Ze symbolů vznikají písmena, kresby a symboly ubývají a zůstane písmeno, tj. velká tiskací abeceda, čtení je syntetické. (Mikulenková, Malý, 2004, s. 29)

Poupata se stala vzorem pro tvorbu českých slabikářů, ze kterých čerpaly elementaristé dalšího století. Kožíšek neschvaluje slabikovací metodu pro její nepřirozenost a obtížnost, zamýšlí se nad mechanickým a duševním pochodem čtení a upozorňuje na to, že když dítě zná a spojuje hlásky do slabik, tak není ještě zaručeno, že umí číst. Užíval k určení hlásek jmen a příjmení žáků. (Wagnerová, 2000, s. 44–45) Na základě své praxe napsal Josef Kožíšek celou řadu teoretických, didaktických a psychologických studií, ve kterých zdůraznil: „*že dítě národní školy potřebuje radostnou dětskou knížku, která by rozmlouvala s dítětem, jako přítel.*“ (Hýbl, 2004, s. 5)

1.8.2 Kubáلكovy slabikáře

Další významný novátor v didaktice elementárního čtení byl Josef Kubálek, který spolupracoval i s Josefem Kožíškem a s některými německými pedagogy z té doby. Od roku 1903 se věnoval výuce v elementární třídě. Věděl, že výuka musí být založena na psychologii. První Kubáلكův slabikář s názvem Doma byl vydán v roce 1915, ale byl rakousko-uherskou cenzurou zabaven. Nový slabikář s názvem U nás, byl vydaný zvlášt' pro městské školy v roce 1921 a později i venkovské školy v roce 1930. Obě varianty vydání ilustroval Artuš Scheiner, který byl znám z počátku dvacátého století ilustracemi pohádek. (Hýbl, 2004, s. 5) Slabikář U nás má sto čtyřicet dva stran, autor byl ovlivněn prvoukou, přihlíží k ročním obdobím, k podzimu, zimě, jaru a létu. První část slabikáře obsahuje písmo tiskací a druhá část psací. Stejně jako Josef Kožíšek nejprve nacvičuje velká písmena a následně malá. Obě vydání vyšla znovu v roce 1934 s jeho obrázky, tedy na sklonku umělcova života. Josef Kubálek vnesl do syntetické metody hláskovací metodu normálních slabik.

Ve Slabikáři v Československé republice, který vyšel v roce 1924, říká, že zkušenost ukazuje, jak je snadné vybavování od obrázku k písmenu, ale když dítě nemá pevnou asociaci hlásky a písmene, tak si nevzpomene ani na nápoředný obrázek ani na hlásku. (Schreiberovi, 2003, str. 194) Josef Kubálek propagoval také skládací abecedu, která vyšla v roce 1926 a byla přikládána k slabikáři společně s volným listem, na kterém byla velká písmena. Josef Kubálek napsal mnoho teoretických prací a jeho kniha s názvem Vyučování ve třídě elementární vyšla v devíti vydáních a vycházela z analýz jeho druhé největší sbírky slabikářů z celého světa, kterou sám vlastnil. (Hýbl, 2004, s. 5) V roce 1934 ji vystavil Josef Kubálek v Městské knihovně v Praze. Obsahovala asi dva tisíce slabikářů, je jedna z největších na světě a dokumentovala jeho široký přehled různých způsobů výuky čtení. (Schreiberovi, 2003, str. 9)

1.9 Slabikáře v Československé republice

V roce 1924 po rozpadu rakousko-uherské monarchie a vzniku Československé republiky, se učili prvňáčci číst z několika slabikářů. Např. v roce 1924 jich bylo na školách dvacet šest druhů, z toho čtyři české, čtyři slovenské, jeden polský, devět německých, dva rumunské, čtyři rusínské a dva mařarské. Ve třicátých letech

dvacátého století pod vlivem Václava Příhody se u nás objevuje nový směr v elementárním čtení. V roce 1929 vyšla první kniha od Vilmy Musilové, Václava Příhody a Františka Musila Čtení v elementárce a jejich dva Slabikáře podle metody globální. V roce 1930 vyšla Globální metoda v praxi od Václava Příhody, který došel k závěru, že metody syntetické byly neúspěšné z toho důvodu, že nevycházely z psychologie nácviku čtení. Globální metoda se velmi rozšířila, dosahovala lepších výsledků než syntetická. (Wagnerová, 2000, s. 55) Tato metoda vychází z analyticko-syntetické metody a o její zavedení u nás se zasloužili Václav Příhoda a Stanislav Vrána po studiu v Americe. Výuka počátečního čtení byla rozdělena na několik etap období přípravy na vyučování, období paměti, období analýzy, období syntézy a období výcviku ve čtení. (Mikulenková, Malý, 2004, s. 29)

Další významný elementarista dvacátého století byl František Jungbauer. Napsal mnoho významných prací, např. Život ve třídě elementární, Druhý školní rok a další. Jeho čítanka Doma a ve škole vyšla v roce 1936 a její druhé vydání v roce 1942, dotisk pak v roce 1950. K čítance patří průvodce s názvem Rozbor čítanky Doma a ve škole. Čítanku ilustrovali Oldřich Cihelka a František Ketzek. Použil zde dva typy tiskací abecedy, snaží se přiblížit dětem nejprve domácí prostředí, a potom prostředí ve škole. Věnuje pozornost řemeslníkům, pracovníkům v obchodě, práci rolníka, ale nezapomíná ani na zvířátka, povídky a pohádky. Zpracování této čítanky je na vysoké úrovni. František Jungbauer souhlasí s globální metodou a byl názoru, že čítanku Doma a ve škole mohou využívat i zastánci této metody.

Zabýval se životem dětí, vychází ze své zkušenosti práce učitele. Vedl děti k úpravě sešitu i písemných prací. Stránky sešitu si děti pojmenovaly podle obrázku, jaký si nakreslily. Během své praxe se přesvědčil o tom, že Kožíškova Poupata jsou knihou, která přináší dětem radost. (Wagnerová, 2000, s. 83–85) Napsal o tom „*Projevují svou radost nad tím, že Poupat dostalo se našemu k životu zrozenému národu do vínku a netřeba snad předávatí vybídnutí všem lidem dobré vůle, aby vštěpoval je s láskou do srdcí celého svobodného národa. Vždyť si to kniha naše, česká, poctivá, plod srdce žijícího pro národ - a ty - dítě naše - žij také tak.*“ (Wagnerová, 2000, s. 85) František Jungbauer přispěl svými díly ke vzdělanosti našeho národa, významně se zapsal také do dějin vývoje českého slabikáře.

1.10 Slabikáře pod vlivem socialistické ideologie

V roce 1951 byla ministerstvem školství vydána První čítanka, která se stala jedinou povolenou učebnicí pro žáky prvních tříd. Začala se používat zvuková analyticko-syntetická metoda. V době přípravy je věnována pozornost analýze mluvené řeči na věty, slova a hlásky. Zároveň žáci prováděli syntézu slyšených hlásek ve slabice a slovu. Psané písmo je vyučováno souběžně s tiskacím písmem, nehledě k obtížnosti tvarů. Texty a obrázky v První čítance byly nástrojem manipulace mocenského systému. Ještě před prvními písmeny abecedy byly děti seznámeny s portrétem prezidenta Klementa Gottwalda a Josifa Vissarionoviče Stalina, následovali pionýři, továrny, jednotná zemědělská družstva, armáda a hlavně přátelství se Sovětským svazem. Takovéto texty jsou v celém slabikáři místo dřívějších z běžného života, vztahu v rodině a mezi dětmi. Děti vidí pouze to, jak pionýři, svazáci, vojáci, maminky a tatínkové pracují v továrnách, dolech, na polích a bojují za komunistickou budoucnost. (Mikulenková, Malý, 2004, s. 24) Jednalo se o učebnici elementárního čtení a psaní, která byla zpracována ve Výzkumném ústavu pedagogickém v Praze pod vedením doktora Josefa Váni, Emila Stružky, Jarmily Hřebejkové a doktorky Aleny Lebedové. Od roku 1954 se učilo podle Živé abecedy a Slabikáře, jejichž hlavní autorkou byla Jarmila Hřebejková. Následovalo vydání Průvodce k těmto učebnicím kolektivem vedeným Otakarem Chlupem. Slabikář a Živá abeceda byla vydávána několikrát. (Wagnerová, 2000, s. 93)

Nový průvodce z roku 1960 k Živé abecedě a Slabikáři vznikl pod vlivem myšlenek šestnáctého sjezdu Komunistické strany a jeho usnesení z dubna roku 1959 o těsném spojení školy a života a o rozvoji výchovy vzdělání. Myšlenky vyžadovaly aktivitu žáků a samostatnost. V obou učebnicích se autoři snažili uplatnit myšlenky a výsledky učitelů, především Sovětského svazu. Roku 1960 došlo k inovaci dosavadních učebnic. Do škol byla uvedena nová Živá abeceda a Slabikář spolu s učitelskou příručkou. Stávající didaktika čtení a psaní byla inovována a zkrátilo se období přípravy na psaní. (Mikulenková, Malý, 2004, s. 26) Od roku 1961 se ve Slabikáři klade větší důraz na slabiky. K Živé abecedě byly přidány tři stránky se slabikami. Z Metodické příručky z roku 1987 je zřejmé, že autorky Živé abecedy byly Irena Fabiánová, Jarmila Hřebejková, Vlasta Tesková, Eva Veberová a ilustrátorem byl Ota Janeček. Jde o pracovní učebnici, která obsahuje obrázky ze života dětí. Po listopadu 1989 Jarmila Hřebejková se svým kolektivem připravila upravené vydání

Slabikáře, ale na pokyn ministerstva školství bylo nahrazeno jinými učebnicemi. (Wagnerová, 2000, s. 93)

Výrazná změna ve školství nastala v roce 1976, kdy došlo k realizaci dlouho připravovaného „Projektu dalšího rozvoje československé výchovně vzdělávací soustavy,“ který zasáhl celý tehdejší školský systém. Školní docházka byla zkrácena na osm let, přičemž požadavky na žáky byly zvýšeny. Byly zavedeny jednotné osnovy, učebnice, nařízené metodické postupy a to vše bylo detailně vypracováno na průměrného žáka. Byl neustále propagován individuální přístup a nové metody práce s žáky, ale nikdy proto nebyly vhodné podmínky. Ve třídách byl trvale velký počet žáků, školy byly nedostatečně vybaveny a příprava učitelů byla také nedostatečná. Kritika této nové koncepce byla nepřípustná. Výuka počátečního čtení a psaní se stala obtížná pro žáky i učitele. Ze škol vymizela hravost, humor a tvořivost. K Živé abecedě a Slabikáři přibyla čítanka Náš svět, později s názvem Malý čtenář. Poprvé se objevily předtištěné písanky. Nejdůležitější se stala příručka pro učitele, která nutila vyučujícího pracovat podle nařízeného návodu, jehož dodržování bylo přísně kontrolováno. Všechny školy vyučovaly ve stejném čase stejnému učivu, které bylo diktováno stejným způsobem.

Slabikář ABC, vydaný v roce 1976, přetrval na našich školách až do devadesátých let dvacátého století. Tento nejznámější socialistický slabikář ilustroval Ota Janeček. Učebnice zvítězila v roce 1977 na Mezinárodní výstavě knih v Lipsku v konkurenci sto třiceti slabikářů z 31 zemí. Autor ilustrací tak navázal na úspěch Adolfa Kašpara z roku 1914, který zde získal cenu za originalitu a nejlepší přístup k tématu slabikáře. Po sledování slabikáře a metodické příručky pro učitele v letech 1951 až 1989 se nedá přehlédnout, že tým autorů je stejný, pouze s malými obměnami po celých třicet osm let. Není tedy divné, že se vyučovací metoda zvuková analyticko-syntetická nezměnila. Nedošlo k jejímu popisu a stačilo jen, že se vycházelo ze zkušeností nejlepších našich i sovětských pedagogů. Autoři těchto učebnic nikdy nepřihlédli k našim předválečným pedagogům, kteří prosazovali texty blízké dětem a jejich neizolovanost od běžného života. (Mikulenková, Malý, 2004, s. 27–29)

1.11 České slabikáře po roce 1989

První slabikář, který se dostal na delší dobu do některých našich škol, byl slabikář Máma, táta, já a Eda, česká abeceda, který vznikl v zahraničí pro děti

emigrantů. Text tohoto slabikáře nesloužil pouze k naučení písmen, ale byl i vytvořeným souvislým básnickým příběhem. Autorem slabikáře je Jiří Gruša, významný básník a spisovatel. Slabikář byl napsán pro individuální vyučování dětí a pro jejich rodiče. Je tedy méně vhodný pro hromadné vyučování. Má však významnou etickou a estetickou hodnotu. Jeho autor ukázal pedagogům a tvůrcům socialistických slabikářů, že lze vytvořit z omezeného počtu písmen kvalitní a přitažlivý text pro děti. „*Gruša zkrátka maso nemele a tele nepase.*“ (Cardová, 2005, s. 21) V roce 1990 byl vydán již počtvrté Ferdův slabikář, jehož autorem je Ondřej Sekora, který je zároveň i jeho ilustrátorem. Sloužil jako doplňková četba a byl určen pro šestileté děti. Autor chce, aby rodiče pomáhali dětem zvládnout čtení. V roce 1992 vyšlo první vydání Slabikáře, jehož autorem byl Jiří Žáček a Hana Staudková, ilustrovala ho Helena Zmatlíková. Část, která je určena k procvičení čtení, se nazývá *Moje první čítanka*.

V průběhu několika dalších let vydalo státní pedagogické nakladatelství pětidílný Slabikář od Vladimíra Lince, Josefa Bruknera, Miroslavy Čížkové, Simony Pišlové a dalších autorů. Byl rozložen do pěti částí, jednalo se o metodicky důkladnější zpracování a Slabikář byl velmi zajímavý. V roce 1993 vyšel Slabikář od Hany Vrbové, Blanky Janáčkové a dalších autorek, který je rozdělen do tří dílů. V téže roce vycházejí další tři slabikáře, autorem je Pavel Šrut a Hana Mikulenková. Jedná se o Český slabikář 1., Český slabikář 2. a Otíkovu čítanku. Ještě v roce 1993 vycházejí Písmenkové pohádky, jejichž autorem je Ladislav Horník, který vydává v roce 1994 také Pohádkový slabikář, na jehož vydání se podílela také Alexandra Vebrová. Pracovní sešit Písmenkové pohádky byl nahrazen Živou abecedou. Radka Wildová s kolektivem vydala Slabikář pro první ročník základní školy, který je trojdílný. Učebnice vychází z metodiky Jarmily Hřebejkové. V roce 1997 vyšel soubor učebnic pro první třídu Živá abeceda tetky Abecedky, Slabikář a Čítanka od Jany Potůčkové. V roce 1999 vychází soubor slabikářů, jehož součástí je Živá abeceda, jejímiž autorkami jsou Hana Mühlhauserová a Jaromíra Svobodová. V Živé abecedě jsou nacvičovány krátké samohlásky, souhlásky a dlouhé samohlásky. Je zde kladen velký důraz na slabiku. Návuk jednotlivých písmen ve Slabikáři probíhá obdobným způsobem jako v ostatních učebnicích určených k náviku čtení analyticko-syntetickou metodou a Čítanka slouží k rozvíjení čtenářských dovedností. V roce 2002 vychází učebnice s názvem, Učíme se číst od Jarmily Wagnerové, která používá k náviku čtení genetickou a částečně globální metodu. Skládá se ze dvou částí. První díl má název, Učíme se číst pohádky

a druhý díl Už umíme číst. Tento soubor učebnic vychází v obnoveném a doplněném vydání až do současnosti. (Wagnerová, 2000, s. 105–107)

Od roku 1990 do roku 2004 bylo vydáno kolem dvaceti slabikářů, a z toho se jich používalo přibližně deset. Vznikaly autorským způsobem. Šlo o nové texty, které měly za cíl obohatit dosavadní stav výuky novými metodickými postupy. Šlo o svěží texty a osobitý přístup autorů a ilustrátorů. Slabikáře byly bohužel pouze malou částí tehdejší produkce. (Cardová, 2005, s. 21) K té patří Jarmila Wagnerová, která vytvořila v roce 1995 projekt, jehož cílem bylo naučit žáky číst pomocí genetické metody. Využila myšlenek Josefa Kožíška a Václava Příhody. Tento projekt byl využíván v českém školství do padesátých let dvacátého století. Poté byla v Československé republice využívána metoda analyticko-syntetická neboli slabikovací. Jarmila Wagnerová je autorkou souboru učebnic a pracovních sešitů Učíme se číst z roku 1998. (Nastoupilová, 2013, s. 9)

V současné době je možné si vybrat z řady slabikářů, které vycházejí v různých nakladatelstvích. Každý slabikář musí být opatřen doložkou Ministerstva školství České republiky. V roce 2004 byl vydán Slabikář od Hany Mikulenkové, Radka Malého a ilustrátora Matěje Formana. Tento slabikář se v tomto roce stal dětskou knihou roku. V roce 2007 byla vydána Živá abeceda od autorů Lenky Březinové, Jiřího Havla a Hany Stadlerové. Tato integrovaná pracovní učebnice navazuje na Slabikář pro 1. ročník základní školy od autorů Hany Mühlhauserové a Jaromíry Svobodové. V roce 2009 vychází Slabikář pro 1. ročník základní školy od Aleny Doležalové a Evy Procházkové. V roce 2014 vychází Živá abeceda od Aleny Bány Doležalové a Miloše Novotného, společně s doplňkovým Slabikářem pro 1. ročník základní školy Píšeme tiskací písmena od stejných autorů. Tyto soubory jsou ve školách velice oblíbené a často užívané. Zajímavostí je, že na Slovensku se ve všech školách vyučuje podle jediného slabikáře od autorky Lýdie Virgovičové. Slabikáře se během posledních let změnily, zmizely z nich obsahově bezduché texty a zastaralé obrázky. Ilustrace jsou dnes neutrální a odpovídají realitě, ve které žijí současné šestileté děti. Přes velký počet slabikářů, které jsou nyní učitelům k dispozici, je nutná jejich další tvorba. (Markovičová, online, cit. 2015-11-27)

2 AUTOŘI ČESKÝCH ŠKOLNÍCH SLABIKÁŘŮ

Následující část diplomové práce má za úkol seznámit s významnými autory českých školních slabikářů od jejich vzniku až do současnosti. Obsahuje jejich životopisy a nejdůležitější díla. Jedná se o autory: Mistr Jan Hus, Jan Blahoslav, Jan Amos Komenský, Václav Klejch Lažanský, Karel Alois Vinařický, Adolf Frumar, Jan Jursa, Josef Kožíšek, Josef Kubálek, Václav Příhoda, Jiří Gruša, Pavel Šrut a Jiří Žáček.

2.1 Mistr Jan Hus

Narodil se pravděpodobně v roce 1371 v jihočeském Husinci u Prachatic. Pocházel z chudé početné poddanské rodiny. Základní školu navštěvoval v Prachaticích. Do Prahy odešel v devatenácti až dvaceti letech a stal se studentem filozofické fakulty, jeho jméno tehdy bylo Jan z Husince. Hus nebo Husa byla asi studentská přezdívka, která mu zůstala natrvalo v dobách, kdy byl obdivován národem. Byl to obyčejný mladík snící o lepší budoucnosti. Studoval na Karlově univerzitě, kde začal vnímat rozpor mezi teorií a praxí, setkával se s učiteli přednášejícími vznešené teorie o křesťanském životě, kteří se sami k těmto pravdám nehlásili. Po třech letech se stal bakalářem, pak mistrem svobodných umění, současně studentem teologie. V roce 1401 byl zvolen děkanem filozofie a vzápětí vykonával úřad rektora univerzity. V této době už byl vysvěceným knězem v kostele sv. Martina na Starém Městě. V roce 1402 se stal mistr Jan Hus českým kazatelem v Betlémské kapli na Starém Městě. Jednatřicetiletý řečník se stal brzy nejpopulárnější osobností v Praze. Jan Hus vrátil důstojnost kněžskému stavu. Mluvil neohroženě, každá jeho druhá věta byla kacířská. Do přeplněné Betlémské kaple přicházela i královna Žofie.

Jeho slova zde rozechvívala věřící až do roku 1413, kdy byl prohlášen za kacíře a musel opustit nejprve Prahu, a později i svou vlast. Následovala jeho obhajoba před kostnickým koncilem. Jan Hus si byl vědom rizika, které podstupoval. Ačkoliv odcházel na sněm bez iluzí, přece jen věřil, že bude mít možnost obhájit pravdu svých myšlenek a prokázat jejich mravnost a zbožnost. V Kostnici strávil posledních osm měsíců života. Dvacet pět dní po příjezdu byl uvězněn a na svobodu se už nedostal. Obhajoba byla mistru Janu Husovi znemožněna. Byl umlčen ještě dříve, než promluvil. Odvolat se nemohl, zradil by sebe i ty, kterým vštěpoval poznanou pravdu. Dne 6. července 1415

byl po dvě stě čtyřiceti sedmi dnech duševního a fyzického utrpení upálen. Zmizel statečný člověk, nikoliv však myšlenky a jeho dílo. Dílo mistra Jana Husa je spjato s jeho působením univerzitním a kazatelským. (Hora-Hořejš, 1995, s. 225–248)

Obecně se soudí, že Jan Hus byl autorem latinského spisu *De orthographia Bohemica*, ve kterém navrhuje zjednodušení českého pravopisu a jehož vznik se datuje na rok 1406. Sestavil několik vět náboženských poučení, ve kterých jdou za sebou slova tak, že jejich počáteční písmena tvoří českou abecedu. Tato abeceda je také vytištěna ve *Slabikáři českém* z roku 1547. Jejím hlavním účelem bylo snadnější zapamatování abecedy a uvědomění si všech českých znaků včetně měkkých souhlásek. Dochovala se také ve *Výkladu na Otčenáš* z roku 1545. Jan Hus chtěl zachránit individualitu českého jazyka a přihlížel také ke způsobu počátečního učení čtení a vedl žáčky k samostatnosti už v době, kdy si s tím nikdo hlavu nelámal. Spřežkový systém zjednodušil diakritickými znaménky. Abecedu mistr Jan Hus vydal také v *Ortografii české*, která vyšla v tisku až roku 1857. V roce 1412 napsal spis *O poznání cesty pravé k spasení neboli Dcerka*. Touží o přerodu společnosti a vychovává panny k zbožnosti. Napsal také roku 1414 *Naučení křesťanské*, kde je abeceda před textem a je možné se domnívat, že bylo napsáno pro žáky katechismu. Mistr Jan Hus se zapsal do dějin počátečního čtení a psaní. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 10–14)

2.2 Jan Blahoslav

Narodil se 20. února 1523 v Přerově na Moravě. Matka Kateřina byla velmi pobožná, a to se odrazilo na jeho výchově. Blahoslavovi rodiče se jmenovali Blažkovi. Od roku 1533 působil na přerovské škole bratr Jan Wolf, který byl znamenitým učitelem, správcem sboru a školy, do které v roce 1530 vstoupil Jan Blažek, který později začal užívat jméno Jan Blahoslav. Od svých deseti do sedmnácti let byl u Jana Wolfa, na kterého vždy s láskou a obdivem vzpomínal. Zde dosáhl prvního školního vzdělání na bratrské škole. V roce 1540 byl poslán do Prostějova, kde pod vedením Martina Michalce, správce tamního sboru, vyzrál nábožensky i mravně. Největší přínos pro něj znamenal roční pobyt v roce 1544 až 1545 ve Vitenberku, kde se setkal s kazatelem Martinem Lutherem, jehož kázání srovnával později ve své *Gramatice* s Augustovým. Po návratu do Prostějova poznal po smrti Martina Michalce v roce 1547 nového správce Matouše Strejce. Jan Blahoslav zkušenosti ze školy přerovské

i z Německa shrnul v Slabikáři českém. V roce 1548 odchází jako pomocník Jana Černého do Mladé Boleslavi, která byla hlavním sídlem České jednoty. Do ciziny se Jan Blahoslav vypravil ještě dvakrát. Na jaře v roce 1549 byl vyslán do pruského Královce, kde zůstal čtvrt roku a na podzim odcestoval do Basileje.

V lednu 1550 těžce onemocněl a vrátil se domů, kde o něj pečovala jeho matka. Po uzdravení ho Bratři poslali do Mladé Boleslavi, aby pomohl biskupovi Janu Černému uspořádat bratrské paměti. Na tuto práci vzpomínal po letech jako na milou, ale nesnadnou kdy pouze ze zbytků archivu vznikaly slavné Akty Jednoty. Od Jana Blahoslava pochází VII. svazek Aktů, většina VIII. a část IX. Zájem Jednoty o dějiny nebyl pouze obranný a historický, ale především náboženský. Bratři věřili, že Jednota vznikla z vůle boží. Zřídili úřad písaře Jednoty, který byl zároveň tajemníkem, historiografem a archivářem. Názory Bratrů o významu jejich dějin zastával také Jan Blahoslav. V roce 1553 byl v Přerově vysvěcen za kněze. V roce 1555 se vydal do Vídně na diplomatickou cestu, o které jsou zmínky v Aktech Jednoty. V roce 1557 byl zvolen biskupem a byl mu svěřen úřad písařský v Ivančicích. Měl velké cíle jako vydání dokonalejšího kancionálu a překlad Nového zákona z řečtiny. Studoval hudbu a jazyky. Vydal spis Musica, ve kterém popsal pravidla chorálního zpěvu. V roce 1561 vyšel Kancionál Šamotulský, který se skládá ze dvou titulů Písně chval božských a Písně duchovní evangelistické. Kancionál je doplněn rejstříkem písní, který Jan Blahoslav zapsal do IX. svazku Aktů. Před vydáním Nového zákona začal psát Gramatiku českou, kterou dokončil až před svou smrtí v roce 1571. Nejkrásnější je v Gramatice upřímná a velká láska k rodné řeči. V tomto roce napsal Vady kazatelů, které byly určeny mladým kazatelům. Jan Blahoslav zemřel 24. listopadu 1571 v Krumlově. Pro Jednotu to byla velká ztráta. Stal se naší přední kulturní a náboženskou osobností šestnáctého století. (Čapek, 1949, s. 3–12)

2.3 Jan Amos Komenský

Narodil se 28. března 1592 v Nivnici u Uherského Hradiště. Byl pedagog, kněz a biskup Jednoty bratrské. Oba jeho rodiče předčasně zemřeli a byl vychováván příbuznými ve Strážnici. V šestnácti letech odchází do Přerova na latinskou školu, dále na akademii v Herbornu. Potom se vrací do Přerova, kde působí jako profesor. Krátce pobýval ve Fulneku, kde se musel léta ukrývat před persekucí, které jsou vystaveni představitelé nekatolické církve a Jednoty bratrské. Dalším jeho útočištěm

je polské Lešno, kde působí jako rektor gymnázia. Dalších sedm let pracuje ve Švédsku na tvorbě učebnic, a potom se opět vrací do Lešna. Další čtyři roky strávil v Šaryšském Potoce jako správce školství. V roce 1654 se již potřetí vrací do Lešna, které je však během švédsko-polské války v roce 1656 vypáleno. Při požáru ztratil veškerý majetek včetně cenných rukopisů a také připravovaného latinsko-českého slovníku. Po této události odchází na pozvání svého příznivce do Amsterdamu, kde také stráví posledních šestnáct let života. Zde také vydává úplný soubor svých pedagogických prací Opera didactica omnia. Jan Amos Komenský chtěl, aby výchova respektovala dítě a jeho rozvoj a nebylo při ní používáno násilných metod. Tyto zásady uvedl ve Velké Didaktice.

Další idea Jana Amose Komenského, která znamenala převrat v didaktické teorii sedmnáctého století, je idea realismu. Byl nespokojený s tím, že latina byla centrem vyučování a uvedl myšlenku spojení latiny se studiem věcí v Bráně jazyků otevřené. Tato učebnice se stala vedle bible nejrozšířenější knihou té doby. Jeho snaha o zlepšení jazykové výuky vyvrcholila v jeho Orbis sensualium pictus, kde každému novému slovu odpovídá věc zobrazená na doprovodném obrázku. Jan Amos Komenský kladl důraz na postup učení od jednoduchého ke složitému, od blízkého k vzdálenému, od lehkého k těžšímu. Jeho Analytická didaktika byla prvním pokusem o programovou učebnici. *„Čemukoliv se žák učí, učí se tomu předchozími poznatky, poněvadž jinak to není možno.“* (Cipro, 1984, s. 159) Věnoval se také metodě vyučování, byl si vědom, jaký význam má soulad teorie s praxí.

Důležitým odkazem Jana Amose Komenského je také systematičnost, kterou vnesl do výchovy a učení. Stal se zakladatelem moderního školství, zavedl organizaci školního roku, hromadné vyučování, činnost učitelů, ředitele a dalších osob působících ve školách, vnesl systém do praxe. Jan Amos Komenský je znám svým pedagogickým optimismem, o který se opírá v otázkách mravní výchovy. Byl si vědom rozdílů mezi dětmi, které určují i různý stupeň vychovatelnosti. Odkaz Jana Amose Komenského je velmi rozsáhlý a bohatý. Je řazen k nejvýznamnějším osobnostem všech dob. Na jeho zásadách byly založeny i nové školské systémy v devatenáctém století. Zemřel 15. listopadu 1670 v Amsterdamu. (Cipro, 1984, s. 154–168)

2.4 Václav Klejch Lažanský

Narodil se 23. září 1682 v Lažanech u Litomyšle. Když mu bylo dvacet tři let, odešel se svojí manželkou a dvěma dcerami kvůli náboženskému přesvědčení tajně do Žitavy. Pracoval zde nejprve jako nádeník, a potom jako zahradník. Pro svou lásku k psaní došel k rozhodnutí vydávat zde české knihy pro své krajany žijící mimo vlast, ale především pro krajany ve vlasti. Patří k nim dva slabikáře: 1. Slabikář latinský a český a 2. Český slabikář, krátký způsob slabikování a čtení pro dítky s některými modlitbami. Václav Klejch Lažanský nebyl pouze vydavatelem a nakladatelem slabikářů, ale také jejich šířitelem.

Univerzitní profesor Josef Páta o Václavu Klejchovi Lažanském píše jako o hloubavém selském bratrském písmákovi, který dosáhl podobně jako Jan Blahoslav hluboké vzdělání, sám skládal zbožné písně, naučil se latinskému jazyku, upravoval knihy a určitě nebylo nad jeho síly složit Český slabikář z roku 1724, který vychází podobně jako Slabikář český z roku 1547 z hlubokého náboženského cítění a shoda v jejich podstatných složkách je, že vliv Českého slabikáře je patrný už na první pohled. Václavu Klejchovi Lažanskému se přiznává autorství těchto slabikářů: 1. Slabikář latinský a český z roku 1716, 2. Český slabikář z roku 1724, 3. Český slabikář z roku 1737. K těmto slabikářům se řadí ještě nekatolické, vydané v cizině z roku 1735, 1756, 1767, 1781, 1792, 1830 a ty podle podobnosti s Klejchovým slabikářem z roku 1724 lze nazvat „slabikáře Klejchovské.“ Vznikly z náboženské a pedagogické tradice česko-bratrské a jsou napodobením Slabikáře českého z roku 1547. Václav Klejch Lažanský zemřel 11. srpna 1737 v Necpalech na Slovensku a zde byl také pohřben. (Kubálek, 1947, s. 113–115)

2.5 Karel Alois Vinařický

Karel Alois Vinařický se narodil 24. ledna 1803 ve Slaném. Byl český katolický kněz, básník, spisovatel, dramatik, autor učebnic českého jazyka. Absolvoval piaristickou hlavní školu ve Slaném, kde se učil v německém jazyce. Dále navštěvoval gymnázium ve Slaném a v té době již soukromě vyučoval. V roce 1819 až 1820 studoval filozofii v Praze a v roce 1821 ve Vídni. Jako učitel působil během studií teologie. V roce 1825 byl vysvěcen na kněze a nastoupil do církevního úřadu. Byl velkým vlastencem, přátelil se s Františkem Čelakovským, Františkem Palackým,

Josefem Jungmanem a dalšími vzdělanými Čechy, což ho přivedlo k myšlence prosazení českého jazyka do škol. V roce 1832 vypracoval společně s Josefem Jungmanem memorandum, které požadovalo, aby každý učitel znal mateřský jazyk, vyučoval na české univerzitě českou mluvnici a literaturu. Tyto myšlenky však nezískaly podporu a Karel Alois Vinařický začal svůj záměr uskutečňovat v podobě českých slabikářů a čítanek.

V roce 1839 vydal Českou abecedu, která byla určena pro soukromé vyučování v českých vlasteneckých rodinách. Ve výuce čtení zavedl hláskovací metodu a zvolil postup samohlásek k souhláskám, které si děti osvojovaly podle obtížnosti během mluvení. Učebnice obsahovala obrazové tabulky, uplatnil zásady Jana Amose Komenského postupovat od snadného k těžšímu a od jednoduchého k složitějšímu. Učit číst a psát se měly děti zároveň prostřednictvím jim blízkým a srozumitelným textům. V roce 1849 přepracoval Českou abecedu a v roce 1850 vyšla Čítanka malých. Na základě výzvy ministra kultury vydal v roce 1852 Slabikář pro katolické školy v císařství Rakouském a v roce 1854 byl uveden do škol. V roce 1853 byla vytištěna První čítanka a mluvnice pro katolické školy v císařství Rakouském. V roce 1856 vydal Druhou čítanku a mluvnici pro katolické školy v císařství Rakouském, která měla tři sta třicet stran a navazovala na tříletou práci se slabikářem a první čítankou. Čítanka měla naučný charakter. První část obsahuje poučné příklady, výklady křesťanství a modlitby. Druhá část má přírodopisné články, básně a hádanky. Ve třetí části lze vidět cíl vychovat pracovitého a zbožného občana, který je oddaný rakouské monarchii. Obě čítanky se staly stejně jako slabikář Karla Aloise Vinařického základem vyučování v obecné škole a byly používány v mnoha upravených vydáních až do konce devatenáctého století. Zemřel 3. února 1869 v Praze. (Frömel a kol., 1991, s. 107–113)

2.6 Adolf Frumar

Narodil se 29. srpna 1850 v Brodcích u Benátek nad Jizerou. Byl významný český pedagog, v roce 1868 absolvoval učitelský ústav v Mladé Boleslavi. Potom působil na mnoha místech. V roce 1878 se stal učitelem na Hrádku v Praze. Přispíval mnoha články do učitelských a jiných novin. Spolupracoval na tvorbě Stručného slovníku pedagogického a přispěl i do Ottova Slovníku naučného. Vydal také Dějepisné obrazy a zeměpisné obrazy. Vytvořil doprovodný text k Jenewereinovým Nástěnným obrazům dějepisným. Podílel se na Pedagogických rozhledech po literatuře

československé. Velkým vzorem pro novodobé slabikáře se stal Slabikář pro školy obecné, který sestavil Adolf Frumar společně s Janem Jursou. Ten byl dán do škol až v roce 1899 po velkých schvalováních rakouskými úřady, potom vycházel až do roku 1931 s malými obměnami. V roce 1913 vydal slabikář, který vyšel jako Slabikář A s ilustracemi od Mikoláše Alše a Slabikář B s obrázky ilustrovanými Adolfem Kašparem. Vydáním těchto slabikářů se Adolf Frumar trvale zasloužil o zdokonalení metody při počátečním vyučování čtení a psaní. Zemřel 14. června 1913 v Praze. (Kolektiv autorů, 1997, s. 737)

2.7 Jan Jursa

Narodil se 27. srpna 1853 v Postřelmově na Moravě. Byl známý český pedagog. Od roku 1880 do 1890 působil jako profesor reálného gymnázia v Praze, od roku 1890 jako profesor dívčího ústavu v Praze. V roce 1897 se stal redaktorem nových čítanek pro školní obor a byl přidělen ústředním ředitelstvím knižního skladu do Vídně. Vydal čítanky pro české, obecné a měšťanské školy a Vorovkovy čítanky pro učební ústav. Vydal také Stručnou poetiku a stylistiku. V roce 1899 vydal Slabikář pro školy obecné, který uspořádal společně s Adolfem Frumarem. Ilustraci vytvořil Mikoláš Aleš a vycházel téměř každý rok pouze s malými obměnami až do roku 1931. V roce 1913 vydal opět ve spolupráci s Adolfem Frumarem Slabikář pro školy obecné, který obohatil ilustracemi Adolf Kašpar. Používal se na všech českých národních školách ještě v období první republiky. Poslední vydání je z roku 1930. Zemřel 21. srpna 1938 v Praze. (Kolektiv autorů, 1927, s. 838)

2.8 Josef Kožíšek

Narodil se 6. července 1861 v Lužanech u Přeštic. Byl významný básník a pedagog. Vyrůstal v rodině malého rolníka společně s šesti sourozenci. Josef Kožíšek měl silné rodinné citění, které ho spojilo s rodným krajem na celý život. V letech 1867 až 1873 prošel pěti třídami místní obecné školy. V roce 1873 začal chodit na vyšší reálné gymnázium v Plzni, kde také v roce 1880 maturoval. V tomto roce se stal posluchačem čtvrtého ročníku učitelského ústavu v Příbrami a zde složil zkoušku učitelské dospělosti v roce 1881. Své učitelské povolání zahájil v Měčíně, kde

působil do roku 1883. Potom přešel na obecnou školu v Třeboraticích. V tomto roce vydal také svou první povídku Pod doškovými střechami, která vyšla v časopise Ruch. V letech 1885 až 1895 působil v Klecanech u Prahy, kde se také seznámil s žačkou Marií Tichou, se kterou se také roku 1889 oženil.

V roce 1895 se stal řídícím učitelem v Zápech u Brandýsa nad Labem. Byla to jeho neplodnější doba. Přispíval svými příspěvky do Malého čtenáře, Květů mládeže a České mládeže. Řada jich vyšla i knižně. Byl obdarován osobním kouzlem, kterým si získal nejenom děti, ale byl důvěrníkem zápských občanů, právním poradcem, psal různé žádosti a radil ve sporech. Přispěl k zakládání hospodářského družstva, pomáhal občanům s pěstováním ovocných stromů a pomohl ke zřízení nové školské budovy, pracoval v Zemském ústředním učitelském spolku, ve výboru Dědictví Komenského, byl členem redakce Pedagogických rozhledů. Kromě práce ve veřejném životě stále studoval a psal. Básnická tvorba pro děti se zrodila teprve díky Josefu Kožíškovi a Josefu Václavu Sládkovi. Oba začali psát pro děti téměř současně. Josef Václav Sládek psal dětské básně pouze příležitostně. Josef Kožíšek naplno a vytvořil si vlastní „kožíškovskou“ formu. (Jungbauer, 1938, s. 3–4)

Stal se dětským básníkem, dlouho přezíraným, ale milovaným dětmi. Nepsal jenom povídky a verše pro děti. Při své učitelské práci zjistil, že děti potřebují k výuce čtení radostnou dětskou knihu. Tou se stala čítanka malých nazvaná Poupata, k jejímuž vydání se velice dlouho připravoval a před jejím napsáním studoval slabikáře celé Evropy. Tuto převratnou, moderně koncipovanou učebnici elementárního čtení vydal v roce 1913. V tomto roce také vydal Rozpravy o čtení elementárním, kde uvedl pro pochopení své metody, která je dnes označována jako genetická, důležitou kapitolu Náповědné obrázky ve slabikářích. Jako ilustrátora si vybral Aloise Mudruňku. Tento tehdy ještě neznámý malíř dal učebnici výstižný dobový ráz. Obrázky v prvním vydání Poupat byly barevné a živé. Poupata v této podobě vycházela až do roku 1929. Ve třicátých letech dvacátého století nově ilustrovala Poupata Marie Fischerová-Kvěchová, která získala popularitu svojí první knihou Našim dětem v roce 1916. Josef Kožíšek v roce 1911 napsal také pojednání Z didaktických pokusů ve třídě elementární. V roce 1913 vydalo Dědictví Jana Amose Komenského knihu Josefa Kožíška Rozpravy o čtení elementárním. Od roku 1920 řídil pedagogické oddělení ve Státním nakladatelství.

V roce 1921 vydává pozoruhodný slabikář Vel'ký čítatel', jako jeho pomoc Slovensku. V roce 1925 vydává Počátky čtení metodický průvodce čítankou malých Poupata. V lednu 1927 odešel do důchodu. Jeho přáním bylo prožít zbytek života

v rodných Lužanech, což se mu nesplnilo a poslední léta strávil v Úvalech u Prahy. Dílo Josefa Kožíška, ať šlo o povídky, nebo verše, nebo jeho Poupata, co se týká obsahu našeho nejlepšího syntetického slabikáře, znali dobře všichni učitelé. Také jeho čítanka Ráno probudila v dětech radost z učení, jeho říkadla děti milovaly. Život Josefa Kožíška byl spojen s dětmi, s jejich životními projevy, s učením a hrou. Vychovával malé čtenáře ve vztahu k věcem a seznámil je i se společenskými rozpory. Jeho verše i povídky jsou živé. Vždy dbal na to, aby každé jeho dílo bylo prozářeno dětskou radostí a obsahem zaujalo malého čtenáře. Zemřel 6. července 1933 v Úvalech u Prahy. (Ulčová, Spěváček, 1961, s. 1–11)

2.9 Josef Kubálek

Narodil se 13. prosince 1876 ve Svídnici u Rožďalovic. Jako chlapec odmítl stát se knězem. Nastoupil na jičínskou reálku a dále na učitelský ústav. Po maturitě v roce 1895 působil jako učitel na obecných a měšťanských školách na Jičínsku. Později pracoval v Hradci Králové v učitelském ústavu, kde také zřídil pedagogickou knihovnu a čítárnu. V roce 1915 vydal svůj slabikář Doma, který byl však zabaven rakouskými úřady. Zasloužil se o modernizaci učitelského vzdělávání, což dokazuje učebnice Vyučování ve třídě elementární. Proslavily ho hlavně slabikáře U nás, Slabikář pro školy městské vydaný roku 1921 a U nás, Slabikář pro školy venkovské vydaný roku 1930, které ilustroval Artuš Scheiner. Název přebírá od Aloise Jiráska, kterého obdivoval. Ve třicátých letech se postavil proti zavádění globálního čtení, které kritizoval. Metoda byla podle něho nepřiměřená pro český jazyk a písmo. V roce 1932 vydal studii Slabikáře v Americe, ve které používá svou vlastní sbírku slabikářů a první čítanky. Názory na metodu vydává v díle O metodě elementárního čtení v roce 1930.

V roce 1934 v městské knihovně uspořádal výstavu se svojí bohatou sbírkou slabikářů, která je jedna z největších na světě. Přes půl století sbíral slabikáře celého světa od těch nejstarších až do jeho současnosti. Z oblastí mluvících anglicky, německy a rusky doplňoval sbírku až do šedesátých let. Poslední jeho slabikář je z roku 1967 a pochází z Finska. Sbírkou má dva tisíce titulů a byla pro něho nejenom zájmovou činností, ale také základem jeho vědecké práce. Vydával také doplňkovou četbu. Známé jsou pohádky O Honzovi a O Palečkovi z roku 1930, Radostné neděle z roku 1931, Radost dva díly z roku 1932 a 1933, Dětem o zvířátkách z roku 1932, V tajemné lesní říši z roku 1933. Z odborných prací to jsou Slabikáře

v Československé republice z roku 1932, Početní vyučování ve třídě elementární podle učebních osnov normálních podrobných z roku 1934. V letech 1938 až 1940 spolupracoval s Otokarem Chlupem a Janem Uhrem na trojdílné Pedagogické encyklopedii. (Schreiberovi, 2009, str. 258–261)

Josef Kubálek jezdil z Prahy na letní byt do Všenor, kde si nechal v letech 1938 až 1940 postavit dům, kde žil až do konce života. Tento dům prošel v sedmdesátých letech stavebními úpravami. V roce 2012 byla podle Josefa Kubálka pojmenovaná základní škola ve Všenorech a bylo zde zřízeno školní muzeum. Jeho díla, jako jsou slabikáře, překlady a pedagogické učebnice, jsou uložena v Památníku písemnictví ve Strahovském klášteře a jeho osobní korespondence v depozitáři ve Starých Hradech. Josef Kubálek byl dalším novátorem v didaktice elementárního čtení. Metodicky se přibližoval k dalšímu tvůrci slabikářů Josefu Kožíškovi. V roce 1928 obdržel Státní cenu za pedagogiku a v roce 1957 titul Zasloužilý učitel. Zemřel ve věku devadesáti dvou let v roce 1968 a je pohřben na Karlštejně. (Kubálek ml. a kol., 1986, str. 12)

2.10 Václav Příhoda

Narodil se 7. září 1889 v Sánech u Poděbrad, byl nejmladším z deseti dětí. Maminka zemřela, když mu byly čtyři roky. Od čtvrté třídy ho vyučoval mladý pedagog, který Václava Příhodu velice ovlivnil. Od roku 1901 navštěvoval reálné gymnázium a dále vyšší gymnázium v Kolíně. Po odchodu svého otce do důchodu se stěhuje do Prahy a přechází do reálného gymnázia na Smíchově. Po konfliktu s profesorem náboženství odchází na reálné gymnázium v Křemencově ulici, kde také v roce 1909 maturuje. Dále navštěvuje Univerzitu Karlovu, kde studuje psychologii, pedagogiku a noetiku u Tomáše Garrigua Masaryka. V roce 1911 odchází do Štrasburku na Universitu císaře Viléma. O prázdninách odjíždí do Paříže, kde těžce onemocněl a musel se vrátit do Prahy. V roce 1912 odjel do Dubrovníku s tuberkulózou a v roce 1913 do Itálie. Od roku 1915 do roku 1919 působil v Praze na reálném gymnáziu. V roce 1918 se oženil s Julií Kadrmanovou.

Jeho trvalým zájmem byla otázka reformy školství. Do pedagogického dění vstupuje svým prvním dílem Psychologický výběr ve výchově. Předal ho Otokaru Chlupovi k posouzení. V roce 1922 po smrti své ženy odjíždí do Spojených států severoamerických. Studoval zde pedagogické a psychologické metody. V Americe se také oženil. V roce 1926 se vrací z Ameriky a nastupuje jako profesor na reálném

gymnáziu na Kladně a přednáší také na Karlově univerzitě, kde vznikla v letech 1928 až 1929 Reformní komise školská. Jejím úkolem byla příprava školské reformy, a to jak po stránce organizační, tak i po stránce obsahové. Za spolupráce posluchačů a pedagogů vznikl Organizační a učební plán reformních škol. Obsahuje poznatky z americké školy, německé, francouzské a jednotné školy v Sovětském svazu. Svoji představu nové československé školy uvedl ve spise racionalizace školství, kterou rozdělil do pěti částí. První je o školské racionalizaci, druhá o psychologických základech školské organizace, třetí o diferenciaci školské soustavy, čtvrtá o organizování školské práce a pátá ukazuje školu jako organizaci kulturní.

Václav Příhoda chce školu jednotnou, s aktivními žáky, individuálním učením. Zdůrazňuje, že pracovní škola je školou přemýšlení. Plán školy se dělí do čtyř stupňů. Po roce 1945 byl poslán Václav Příhoda do funkce generálního inspektora všech škol na ministerstvo školství, téhož roku se stal profesorem Karlovy univerzity. Po roce 1948 přešel na katedru psychologie. V roce 1956 vydává Úvod do pedagogické psychologie. V roce 1963 vychází Ontogeneze lidské psychiky. Jedná se o dílo ojedinělé v celém vývoji psychologie. V roce 1966 byla Václavovi Příhodovi udělena medaile Jana Amose Komenského a v roce 1969 propůjčen Řád republiky u příležitosti jeho osmdesátých narozenin. Během sedmdesátých let vyšly všechny díly Ontogeneze. Práce Václava Příhody tvoří neoddělitelnou součást dějin pedagogiky. Zemřel 18. listopadu 1979 v Praze. (Žižková, Daubner, 1990, s. 7–15)

2.11 Jiří Gruša

Narodil se 10. listopadu 1938 v Pardubicích. Byl významný český básník, prozaik a diplomat. Vystudoval filozofii a historii na Filozofické fakultě Karlovy univerzity. V roce 1964 založil časopis Tvář, který v roce 1965 opustil. V červnu roku 1978 byl dva měsíce vězněn v Ruzyni za svůj román Dotazník, který vyšel v roce 1975. Společně s Ludvíkem Vaculíkem založil edici Petlice, ve které publikoval v první polovině sedmdesátých let. Podepsal Chartu 77, v roce 1981 odjel do Ameriky. Když opustil Československo, bylo mu odebráno státní občanství. V letech 1982–1990 žil v Bonnu a živil se jako překladatel. V letech 1991 až 1997 se stal velvyslancem v Německu, v letech 1998–2004 v Rakousku. Od roku 1997–1998 byl ministrem školství. (Bernkopf, online, cit. 2015-12-10)

Z poezie jsou známá jeho díla Torna z roku 1962, Světlá lhůta z roku 1964, Cvičení mučení z roku 1969, Modlitba k Janince z roku 1975. Z prózy Dotazník aneb Modlitba za jedno město a přítele z roku 1978, Mistr panny z roku 1984, Život v pravdě aneb Lhaní z lásky z roku 2011. Známa je také jeho tvorba pro děti, jako jsou Kudláskovy příhody, vydané v roce 1969 a známý slabikář Máma, táta, já a Eda byl vydán v zahraničí v roce 1988. Napsal pohádky pro rozhlas O rybě se zlatým penízkem z roku 1963, Spletitá dobrodružství vojáka Blátošlapa a jeho stínu jménem Jsemšen z roku 1966. Z ostatní tvorby je znám Slovník českých spisovatelů 1948–1979, který vyšel v Čechách jako Slovník zakázaných autorů 1948–1980 vydaný v roce 1991, Cenzura a literární život mimo masmédiu z roku 1992 a mnoho dalších děl, které vyšly v Německu. Byl blízkým přítelem Václava Havla, který si ho velmi vážil. Zemřel při operaci srdce 28. října 2011. (Česká televize, online, cit. 2015-12-10)

2.12 Pavel Šrut

Narodil se 3. dubna 1940 v Praze. Je současný básník, překladatel, prozaik, fejetonista, autor knih pro děti a mládež. Vystudoval střední školu v Praze, kde v roce 1957 maturoval. V roce 1958–1959 absolvoval abiturientský kurz na Hospodářské škole pro zahraniční obchod. V roce 1959 nastoupil jako úředník v podniku zahraničního obchodu. Od roku 1960 pracoval jako rekvizitář ve Filmovém studiu Barrandov. Studoval angličtinu a španělštinu. V letech 1968–1971 byl redaktorem v nakladatelství Naše vojsko. Dále až doposud pracuje jako svobodný spisovatel. Své první básně zveřejnil v roce 1960 v kulturní tvorbě, publikoval básnické překlady, texty pro děti v Plameni, Hostu do domu, Literárních novinách, Světové literatuře, Mateřídoušce a Sluníčku a po roce 1969 v Almanachu. V době normalizace byla možnost publikace omezená. Věnoval se dětské tvorbě, např. Malá domů z roku 1979, Houpací trojský kůň z roku 1981, písňové texty Cokoli z roku 1983, které vycházely v Samizdatu. K širšímu okruhu čtenářů se vrátil až koncem devadesátých let, ve kterých je vidět ironický až sebeironický pohled, např. Zlá Milá z roku 1997. Je autorem desítek rozhlasových pohádek jako je O červeném pianistovi Famiredovi z roku 1964, Úplná pohádka aneb Co je to safari z roku 1992, Užitečná myš Amálka z téhož roku, Alice a skřet Tobiášek z roku 1996 aj., her, adaptací pohádek a seriálů. Pro Český rozhlas přebásnil melodram Radúz a Mahulena od Julia Zeyera v roce 1998 a mnoho dalších. Psal scénáře k dětským muzikálům. (Čeňková, online, cit. 2015-12-13)

Společně s Hanou Mikulenkovou vydal v roce 1993 Český slabikář pro 1. ročník a Otíkovu čítanku pro 1. a 2. ročník v roce 1994. Dále vyšla Čítanka 5, 6 z roku 1998 s Barbarou Lukešovou, Čítanka 7 z roku 2000 s Barbarou Lukešovou a Jitkou Slavíkovou, Čítanka 8 z roku 2001, Čítanka 9 z roku 2003, také s Barbarou Lukešovou a Jitkou Slavíkovou. V roce 1992 byla jeho adaptace anglických, skotských a velšských pohádek Král a v roce 2006 Autorská pohádka Verunka a kokosový dědek zapsány na čestnou listinu IBBY - Honour list International Board on Books for Young People, Mezinárodní sdružení pro právo dítěte na vzdělání a přímý přístup k informacím. Pavel Šrut je nositelem Ceny Jaroslava Seiferta, kterou získal v roce 2000, dále byl za svou dětskou tvorbu nominován v Magnesii liteře v roce 2002 a 2004. V roce 2009 tuto cenu získal za pohádkový román pro děti s názvem Lichožrouti. Je držitelem Zlaté stuhy v celostátní soutěži knih pro děti a mládež z roku 2004, 2005 a 2009. (Novotný, Šubrtová, online, cit. 2015-12-13)

2.13 Jiří Žáček

Narodil se 6. listopadu 1945 v Chomutově. Je uznávaný básník a překladatel. Své dětství prožil ve Strakonících. Střední průmyslovou školu stavební absolvoval ve Volyni v roce 1963 a Stavební fakultu Českého učení technického, obor vodní stavby ukončil v roce 1970. V letech 1971 až 1974, hned po povinné vojenské službě, pracoval jako inženýr na vodohospodářské správě v Benešově. Od roku 1974 byl redaktorem v nakladatelství Československý spisovatel. Na konci sedmdesátých let dokončil postgraduální studium na fakultě žurnalistiky a v roce 1988 se stal vedoucím redakce Poezie, kde pracoval až do roku 1991. Posléze se podílí na založení Klubu českých spisovatelů, krátce působí v nakladatelství Carmen a dva roky píše pro týdeník Vlasta. Od roku 1994 působí jako spisovatel na volné noze. Už od roku 1965 se jeho tvorba objevila v Divokém vínu a Studentovi a později i v Květech, Mateřídoušce, Sluníčku nebo Pionýrovi. Po roce 1989 bylo jeho dílo otištěno v Lidových novinách, Literárních novinách nebo Právu a Květech. Jiří Žáček v době svých začátků vychází z poezie Vítězslava Nezvala a Františka Halase, kterou přetváří většinou formou popěvku. V roce 1970 vydal svoji první básnickou sbírku Ráno moudřejší večera, v roce 1973 Napjatá struna, v roce 1976 Anonymní múza a v roce 1978 Mezi řečí. (Kosatík, 1989, s. 385–388)

Po nedlouhé odmlce psal verše pro dospělé *Tři roky prázdnin*, vydané v roce 1982 a 1987, která byla odměněna Cenou Svazu českých spisovatelů. V páté knize *Tři roky prázdnin* se uchyluje k humoru a to také ve sbírce *Okurková sezóna* z roku 1982, *Rýmy pro kočku* z roku 1984, *Hovory s mým horším Já* z roku 1989. V roce 1978 se přiklání k dětskému čtenáři a vydává *Aprílovou školu*, v roce 1980 *Ahoj moře*, v roce 1981 *Dobrý den, Praho* a *Kdo si se mnou bude hrát*. Další knihy pro děti jsou *Pro slepičí kvoč* z roku 1986 a *Život je pes* z roku 1988. Je podepsán i pod pohádkovými scénáři pro první ročníky jako *Moje první čítanka*, která vyšla v roce 1993 a *Český slabikář 1., 2. díl*. Nejnovější poezie je z roku 2009 *Třetí poločas* nebo *Červené parapíčko* z roku 2010. Další čtyři publikace vydal v roce 2013, kdy převyprávěl Ezopovy bajky a připravil nová dobrodružství večerníčkových *Krysáků*. Jiří Žáček je současný básník tíhnoucí k melodičnosti, hravosti a vtipu. Ve svých verších ukazuje nejenom stránky radostné, ale varuje před nebezpečím moderní civilizace. Vedle své tvorby pro dospělé a děti ještě překládá a spolupracuje s filmem a televizí. (Juřina, 1991, s. 2–9)

3 ILUSTRÁTOŘI ČESKÝCH ŠKOLNÍCH SLABIKÁŘŮ

Další část diplomové práce je věnována nejvýznamnějším ilustrátorům českých slabikářů od jejich vzniku až do současnosti. Obsahuje jejich životopisy a díla. Jedná se o tyto ilustrátory: Mikoláš Aleš, Richard Lauda, Adolf Kašpar, Josef Lada, Alois Mudruňka, Ondřej Sekora, Ota Janeček a Helena Zmatlíková.

3.1 Mikoláš Aleš

Narodil se 18. listopadu 1852 v Miroticích v jižních Čechách, kde prožil celé dětství. Byl malíř, kreslíř a ilustrátor. Do Prahy přišel se svými rodiči a bratry v roce 1856, když si zde jeho otec našel práci. V roce 1869 nastoupil do učení na malíře pokojů. Po půl roce přešel na Akademii, kde zůstal sedm let. Následovala roční vojna a v roce 1879 se oženil s Marinou Kailovou, které obětoval celý život. (Schreiberovi, 2006, str. 11) Dva roky usilovně pracoval na návrzích lunet pro Národní divadlo. Mikoláš Aleš maloval z hlavy a využíval svoji geniální optickou paměť. Bohužel v očích komise neuspěl, a proto se rozhodl odejít do ústraní. Začal kreslit pro časopis Šotek v roce 1882 a Osvětu od roku 1884. Vytvořil celkem čtyři tisíce sto dvacet tři kreseb, ilustrací, literárních děl a kreseb v časopisech. Jeho slabikář, čítanky, abeceda pro děti a mnohé další tituly svou líbezností udělaly z Mikoláše Aleše nejoblíbenějšího malíře a kreslíře českých rodin. Obrázky, kterými ilustroval slabikář z roku 1898, se staly něhou poezií a uváděly do života mnoho generací českých dětí. (Hora-Hořejš, 2004, s. 211)

Svůj život zasvětil každodenní práci, kterou dělal s láskou. Ke svým padesátým narozeninám byl jmenován čestným členem Umělecké besedy a Spolku výtvarných umělců Mánes. Stal se také členem České akademie věd a umění, byl jmenován čestným občanem Mirotic. Když bylo Mikoláši Alešovi šedesát let, získal titul zasloužilý měšťan Prahy a byl jmenován inspektorem na všech pražských školách. Císař František Josef I. mu také velkoryse poskytl čestnou penzi ve výši šest set zlatých. Nejvíce si vážil toho, když byl zvolen předsedou spolku Škréta, který byl založen v Mnichově českými studenty. Další poctou bylo jeho jednomyslné zvolení starostou Spolku výtvarných umělců Mánes. Oba diplomy měl ve své pracovně až do své smrti.

V roce 1952 byla uspořádána výstava, která potvrdila umělcův mimořádný význam pro české umění konce devatenáctého a začátku dvacátého století. V této době byl vydán jeho soubor díla a v pražském letohrádku Hvězda bylo otevřené samostatné muzeum Mikoláše Alše. (Schreiberovi, 2006, str. 14) Mikoláš Aleš byl nejlidovějším českým malířem, miloval českou krajinu, květy, louky, pole a prostý lid. Jeho umění bylo a zůstalo tak silné, že si získalo srdce lidí a vtisklo se do jejich pamětí. Svým uměním rozdával radost a učil milovat domov nejen jako malíř, ale jako statečný bojovník za štěstí svého lidu. Zemřel 8. dubna 1914 v Praze. (Pavlíček, 1952, s. 1)

3.2 Richard Lauda

Narodil se 3. ledna 1873 v Jistebnici na Táborsku, které zůstal věrný po celý svůj život. Drsná krása severního cípu Jihočeského kraje získala v tomto umělci svého nejuvěrnějšího malíře. Pocházel ze sedmi dětí, z nichž čtyři zemřely. Rodiče ho dali do učení ke kupci a po čase mu dovolili jít na přijímací zkoušky na pražskou akademii, kam však nebyl přijat. Podařilo se mu to až na druhý pokus. Richard Lauda se stal v roce 1894 na šest let žákem Pirnerovy školy. Pokoušel se o olejomalbu, ale obrazy byly tvrdé a neumělé. V roce 1903 dosáhl uměleckého úspěchu knižní grafikou v knížce pro děti Radosti malých, která sleduje život venkovských dětí v průběhu celého roku. Tato knížka se dostala do podvědomí celé generace, jednotlivé obrázky byly zařazeny do čítanek, které sestavil Josef Kožíšek. V roce 1906 vytvořil další knížku pro děti Z přírody, která vyšla až v roce 1914 a navázala na Radosti malých. V roce 1907 vydal Rodiče a děti, ze které se ilustrace dochovaly bohužel ve velmi špatném stavu. Současně se Richard Lauda v letech 1905 až 1907 zabýval „cyklem Obrazů k názornému vyučování“ pro školy, jehož úplné vydání ztroskotalo na byrokracii tehdy rozhodujících činitelů.

K této práci se Richard Lauda vrátil ještě ve dvacátých letech. Z oboru grafiky je nutné si připomenout některé jeho knižní ilustrace, které byly určeny dětem. Jan Otto Veselé prázdniny z roku 1924, Vel'ký čitatel', Šlabikar pre lúd z roku 1921, Kožíškova Studánka z roku 1924, také leporelo O kocourkovi a kohoutkovi, František Topič z roku 1924, Blanka Blanická Pohádky z roku 1928. Dalším jeho námětem byly obrázky k dětským slohovým úlohám, k jejichž vydání však nedošlo. Richard Lauda spojil poznatky a zkušenosti z Radosti malých a Z přírody barevně uspořádaných a zjednodušených tak, aby odpovídaly dětskému slohovému jazyku. Richard Lauda

byl členem avantgardního Spolku výtvarných umělců Mánes, přikláněl se k jeho konzervativnímu křídlu. Jeho umělecké názory se však lišily i od názorů jeho blízkých přátel. Měl hloubavou povahu a byl sám se sebou nespokojený. V létě roku 1929 se organizačně podílel na velké jihočeské výstavě v Táboře. Zemřel předčasně 24. července 1929. (Kurzweilová, 1964, s. 5–19)

3.3 Adolf Kašpar

Narodil se 27. prosince 1877 v Bludově nedaleko Šumperka na Moravě. Ve škole vynikal pouze v kreslení a krasopisu. Od roku 1890 navštěvoval Slovanské gymnázium, které bylo tehdy jedinou střední školou v Olomouci. Po roce přešel Adolf Kašpar na německou měšťanku a v roce 1895 se zapsal do prvního ročníku učitelského ústavu. Učení bylo těžké, nešla mu matematika a ani pedagogika ho nebavila. Jeho vášní se stala kresba. Olomouc ho uchvátila svými historickými památkami. Měl také silné vlastenecké myšlení. V roce 1897 zemřela Adolfu Kašparovi matka, a po její smrti se věnoval studiu méně než doposud. Obdivoval ilustrace k lidovým písním Mikoláše Alše. Maturitní zkoušku složil z donucení. Po smrti jeho otce se o něho postarali přátelé. V roce 1899 odešel do Prahy a začal chodit na akademii, kde získal mnoho nových známých. V roce 1902 navštívil Ratibořice, odkud si přivezl množství náčrtků a kreseb. Soubor těchto ilustrací k Babičce Boženy Němcové zveřejnil na výstavě akademie, kde vzbudil velký obdiv pedagogů i spolužáků. Po tomto uznání se pustil s chutí do další práce. Byl skromný, nenáročný, nikam se nikdy nevnucoval. Očarovaly ho historické památky Malé Strany, které mu byly životní inspirací. Odtud pocházejí ilustrace k Mistru Kampanusovi, F. L. Věkovi a Temnu. (Táborský, 1935, s. 7–12)

Po dobu deseti let byly tištěny jeho kresby v Prombergrových kalendářích, na obálkách časopisů Mladý štěpař, Výchova tělesná, Příroda a další. Adolf Kašpar chtěl malovat také velké obrazy, ale techniku olejomalby si příliš neosvojil. Od roku 1899 vedl soukromou grafickou školu. Svými ilustracemi k Mistru Kampanusovi se zařadil mezi největší osobnosti evropské realistické ilustrace první poloviny dvacátého století. Měl také velice rád děti, vytvořil šest velkých perokreseb k dětským veršům Františka Procházky, které vyšly pod názvem Slunéčka. Po úspěšné ilustraci v Bartošově Kytici byl Adolf Kašpar požádán Janem Jursou, tehdy vydavatelem českých učebnic ve Vídni k ilustrování české čítanky a slabikáře.

Už v roce 1911 mu poslal soubor perokreseb k jeho trojdílné čítance pro školy obecné, která byla vydaná v roce 1912. Kresby zobrazují život venkovských dětí během celého roku. Je zde vidět jejich zábavu, školní povinnosti, a to vždy v přírodě nebo rodinném prostředí, každý námět oživil svým vlastním prožitkem ze svých dětských let.

O dva roky později vytvořil cyklus kolorovaných perokreseb pro Slabikář B, který vyšel roku 1913 a vydal ho Císařský královský školní knihosklad v Praze. Byl to druhý ilustrovaný slabikář po Slabikáři A od Mikoláše Alše, který u nás vyšel. Adolf Kašpar měl těžší úkol, protože se musel soustředit na každodenní výjevy, což je těžké a nevděčné. Dokladem úspěchu bylo uznání, které získal na lipské výstavě knižních živností v roce 1914. Kresby k Slabikáři B byly vyhodnoceny jako nejlepší v této kategorii. První světová válka přerušila jeho ilustrační činnost na několik let. Po válce dokončuje ilustraci pátého dílu F. L. Věka, dále Zapadlé vlastence Karla Václava Raise, v roce 1921 se objevila v prodeji Pohorská vesnice, která měla dokonalou úpravu reprodukcí. V roce 1932 si Adolf Kašpar nechal postavit roubenku v Rusavě, kde pobýval přes léto. Na své cestě po Chodsku, kde čerpal inspiraci k ilustraci Baarovy Paní komisarčky, zemřel 29. června 1934 po srdeční mrtvici. (Scheybal, 1957, s. 139–154)

3.4 Josef Lada

Narodil se 17. prosince 1887 v Hrusicích u Senohrab. Začal se učit malířem pokojů v Praze, kde také navštěvoval večerní kurzy kreslení na pražské Uměleckoprůmyslové škole v letech 1905–1906. Školu musel opustit z existenčních důvodů. Přispíval do časopisů Máj v roce 1903, Humoristické listy v roce 1907, Besídka malých v roce 1905. V roce 1911 vydal knihu Moje abeceda a Kalamajku v roce 1913. Jeho knihy získaly v roce 1958 a 1960 ocenění Nejkrásnější knihy. Byl členem Sdružení českých umělců a grafiků Hollar od roku 1920 a člen Spolku Mánes od roku 1926. Vedle kresby do časopisů se věnoval především knižní ilustraci, a to zejména pro děti. Byl karikaturistou i vypravěčem pro všechny mladé od čtyř do osmdesáti let bez rozdílu vzdělání, původu a bez ohledu na estetické vyznání. Byl ovlivněn vydáním Špalíčku národních a lidových písní od Mikoláše Alše. Poznal práce Adolfa Kašpara, plakáty Maxe Švabinského. (Baleka a kol., 1983, s. 94–95)

V devadesátých letech byl členem redakce v Šibeničkách, kreslil pro Veselou Prahu, Chudřase, Karikatury, Kopřivy a jiné časopisy. Stěžejní období byla knižní

ilustrace. Pro děti napsal několik desítek knih a také je ilustroval: Moje abeceda z roku 1910, Veselý přírodopis z roku 1917, Erbenova národní říkadla z roku 1920, O Mikešovi z roku 1934–1936, Bubáci a Hastrmani z roku 1946 a další. Ilustroval knihy Marie Majerové, Josefa Štefana Kubína, Vladimíra Neffa a také knihy pro dospělé, např. Osudy dobrého vojáka Švejka, které napsal Jaroslav Hašek. Svě krajiny oživil pověstmi o vodnicích, rusalkách, čertech a mluvících zvířátkách. Ze svého rodného domova Hrusic čerpá inspiraci, zobrazuje Hrusickou krajinu, střídání ročních období, dne i noci. Zachycoval vesnický život, sousedy a jejich sociální rozdíly. Druhá světová válka zasáhla do života Josefa Lady, vzala mu kresbu do časopisů. Z této doby pochází Kronika mého života. Po válce bylo jeho dílo přijato jako národní.

Josef Lada je mimořádnou osobností českého malířství a ilustrace. Spojil lidové a umělecké tradice s ilustrační kresbou. Dílo Josefa Lady je rozsáhlé, od roku 1904 až do své smrti namaloval více než čtyři sta obrazů, nakreslil patnáct tisíc kreseb a černobílých i barevných ilustrací. Ilustroval sto dvacet jedna knih pro děti a sto devadesát dva pro dospělé. Spolupracoval se sedmdesáti devíti českými a šesti zahraničními časopisy. Navrhl šestnáct kalendářů, dvacet plakátů a devět divadelních výprav. Také se stal výtvarníkem čtyř kreslených filmů, jednoho loutkového a jednoho barevného. Zpracoval dvacet šest dílů barevného animovaného filmu Kocour Mikeš. Podle jeho předloh vznikly televizní snímky Šel pan Lada na houby, Nezbedné pohádky a seriál O chytré kmotře lišce. Jeho práce je vysoce hodnocena i v zahraničí. V roce 1947 byl jmenován národním umělcem. Zemřel 14. prosince 1957 v Praze. (Hlaváček, 1989, s. 94–112)

3.5 Alois Mudruňka

Narodil se 12. září 1888 v Uhersku. Byl český malíř a grafik. Studoval uměleckoprůmyslovou školu v Praze. V roce 1907 studoval na všeobecné škole kreslení u profesora Dítěte a od roku 1910 na speciální škole kreslení u profesora Maška. Od října roku 1912 se stal asistentem na speciálce a vyučoval ornamentní kreslení a deskriptivní geometrii. Později se na této škole stal profesorem. Vytvořil návrhy bankovek pro Československou republiku a pro Litvu. Navrhoval také akcie Národní banky československé na sto a tisíc zlatých dolarů. Byl autorem řady grafických a užitkových prací, rytin a portrétů. Navrhoval také kostelní okna a mozaiky. Zabýval se tvorbou plakátů a knižních ilustrací. (Toman, 1993, s. 199) Alois Mudruňka

ilustroval Poupata Josefa Kožíška v roce 1913, kdy tehdy ještě jako neznámý malíř pochopil záměr autora a dal učebnici čistý a dobový výraz. Jeho obrázky byly krásně barevné, živé a realistické. Poupata byla vydávána s jeho ilustracemi až do roku 1929. V roce 1915 pod názvem Doma vyšel slabikář pro města, který také ilustroval Alois Mudruňka. Zemřel 3. dubna 1956 v Praze. (Schreiberová, 2008, s. 8–9)

3.6 Ondřej Sekora

Narodil se 25. září 1899 v Brně. Byl karikaturista, ilustrátor a spisovatel, psal pro děti. V roce 1921 začal pracovat v redakci Lidových novin, kde působil až do roku 1941, po válce se stal redaktorem Státního nakladatelství dětské knihy. Od roku 1952 pracoval jako samostatný umělec. Jeho první knížka pro děti Voříškova dobrodružství vyšla již v roce 1926. V roce 1935 vychází první část Ferdy Mravence. Ondřej Sekora se stal členem Svazu spisovatelů a Svazu výtvarných umělců. Spolupracoval s Lidovými novinami, Pestrým týdnem a Šibeničkami. Zúčastňoval se výstav, např. první výstavy karikatury v Mánesu v Praze, která se konala v roce 1934. Následovaly další samostatné výstavy v Praze, v Karviné, v Brně. V roce 1958 na Světové výstavě v Bruselu získala jeho kniha Uprchlík na Ptačím stromě ocenění. V roce 1964 byl jmenován zasloužilým umělcem a v roce 1966 získal Cenu Marie Majerové za literaturu. Kreslit začal jako samouk a dva roky navštěvoval Uměleckoprůmyslovou školu v Praze. Nejprve působil jako sportovní redaktor. Po únoru 1948 se stal Ferda Mravenec oblíbenou postavou v loutkovém divadle, která měla vliv na výchovu dětí.

Ondřej Sekora připomíná Josefa Ladu, jeho činnost je soustředěna na publikační tvorbu v dětských knihách a časopisech. Mezi jeho knihy patří Ferda Mravenec z roku 1936, Ferda Mravenec v cizích službách z roku 1937, Ferda z mraveniště z roku 1938, Ferdův slabikář z roku 1939, Trampoty brouka Pytlíka z roku 1939, Ferda cvičí mraveniště z roku 1947, Jak se uhlí pohněvalo z roku 1949, Pohádka o stromech a větru z roku 1949, Kousky mládence Ferdy Mravence z roku 1950, O zlém brouku Bramborouku, O mandelince americké, která chce loupit z našich talířů z roku 1950, Čmelák Aninka z roku 1959, Hurá za Zdendou z roku 1960, Kousky mládence Ferdy Mravence z roku 1968 jako příklad sborníků seriálů jednotlivé části vycházely znovu v různých souborech a byly doplňovány a rozrůstaly se znovu v časopisech. Podílel se také na televizním vysílání pro děti. Zemřel 4. července 1967 v Praze. (Holešovský, 1989, 317–319)

3.7 Ota Janeček

Narodil se 15. srpna 1919 v Pardubičkách u Pardubic. Byl malíř, grafik a ilustrátor. Po maturitě v Hradci Králové odešel do Prahy. V roce 1941 až 1942 byl žákem Uměleckoprůmyslové školy v Praze. V roce 1943 se stal členem Spolku Mánes a v roce 1945 Sdružení Hollar, kde se těšil velké přízni a byl zde velkou autoritou. Jeho jméno bylo velice známé mezi kulturními osobnostmi přicházejícími k nám ze Západu. Ota Janeček se tak mohl pochlubit největším počtem svých prací umístěných v zahraničí, a to hlavně ve Velké Británii. Byl populární svými ilustracemi a neobvyklým malířským uměním. V roce 1942 uspořádal v Praze první samostatnou výstavu obrazů, v roce 1949 výstavu obrazů, keramiky a textilu v Mánesu v Praze, v roce 1953 pak v Hollaru. V roce 1970 získal prvního „Stříbrného orla“ na festivalu knižních ilustrací v Nice za výtvarný doprovod ke knize Františka Hrubína Trávy a dalšího roku 1977 za výtvarné uspořádání Slabikáře ABC, který byl vydán jako školní učebnice pro prvňáčky, kde Ota Janeček důstojně navázal na Mikoláše Alše a Adolfa Kašpara.

Další hlavní cenu získal také v tomto roce na výstavě světových slabikářů v Lipsku. V roce 1976 byla uspořádána výstava ukázek ilustrační tvorby Oty Janečka, která byla zaměřena na práce doprovázející jeho Slabikář, kterou zhlédlo přes dvacet pět tisíc návštěvníků, což byl velký úspěch. Největším jeho úspěchem je ale Slabikář, který si sběratelé nechávali podepsat. Byl vybrán společně se Zdeňkem Sklenářem a Kamilem Lhotákem Národní galerií k reprezentaci naší tvorby na světovém festivalu současné tvorby v roce 1975 v Dillí. V roce 1984 v Městské knihovně byla uspořádána výstava k jeho šedesátým pátým narozeninám, kde byl ukázán vývoj jeho tvorby. Jeho ilustrace i obrazy ukazují detaily vnímání světa kolem sebe. Byl nejznámějším a také nejzajímavějším výtvarníkem své doby. Byl však odmítán a záměrně zamlžován. Zemřel 1. července 1996 v Praze. (Dvořák, 2005, s. 199–203)

3.8 Helena Zmatlíková

Narodila se 19. listopadu 1923 v Praze. Byla českou malířkou a grafičkou, významnou ilustrátorkou dětských knih. Za svobodna se jmenovala Helena Wehrbergerová. Celkem ilustrovala kolem dvou set padesáti knih. Z jejích dětských postaviček a zvířátek vyzařuje laskavost a dobrosrdečnost. Svou prací navázala na tradici české knihy pro děti, kde jsou ilustrace důležitým prostředkem estetické

výchovy. Po základní škole se chtěla vyučit švadlenou. Její otec ji ale přiměl, aby se zaměřila na výtvarné umění. Začátkem války vystudovala soukromou grafickou školu volné a užité grafiky knižního a reklamního umění *Officina Pragensis*. Během války pracovala jako grafička v ateliéru Melantrich. Vdala se ve svých osmnácti letech za redaktora Ivo Zmatlíka. (Kolektiv autorů, 2001, s. 577) Po válce se věnovala dětské knižní ilustraci a během několika let začala spolupracovat téměř se všemi významnými autory dětských knih, např. s Františkem Hrubínem, Ludvíkem Aškenazy, Jiřím Žáčkem. Dále pracovala jako kreslířka ve Státním nakladatelství dětské knihy, později Albatros. Známa je její ilustrace v Ludvíkově Aškenazyho Dětských etudách, která v té době znamenala významný obrat v české literární tvorbě od literatury, která sloužila ideologii k literatuře obrácení k člověku. Procestovala celou Evropu a na těchto cestách hledala inspiraci ke své tvorbě. Druhým manželem Heleny Zmatlíkové se stal roku 1951 český malíř a ilustrátor Zdeně Seydl.

Za své ilustrace Helena Zmatlíková získala řadu ocenění. Cenu za nejkrásnější knihu roku získala několikrát. Poprvé to bylo v roce 1957, dvakrát v roce 1958, a potom v roce 1992. Za účast na světové výstavě v Bruselu obdržela zlatou medaili. Další ocenění obdržela v Japonsku a v jiných zemích. Dostala také nakladatelskou cenu Albatrosu. Největší radost měla z ceny dětského diváka Paví pero z Bezručovy Opavy v roce 1979, a to proto, že o ní rozhodly děti. Pro Československou televizi se autorsky podílela na animovaných filmech a *Večerníčcích*, např. *Domeček u tří koťátek* v roce 1987. Pro dospělé ilustrovala knihu Karla Poláčka, *Bylo nás pět*, román Jana Drdy *Městečko na dlani* a další. V roce 1992 vydala *Slabikář*, na kterém spolupracovala s básníkem Jiřím Žáčkem. Ten získal cenu za nejlepší učebnici roku. Další učebnicí byla *Moje první čítanka*. Malířka, ilustrátorka a filmová výtvarnice Helena Zmatlíková rozdávala svými kresbami, malbami, podílem na animované tvorbě krásu, něhu a radost. Zemřela 4. dubna 2005 v Praze. (Wagnerová, Preslová, Anlauf, 2003, s. 42–43)

PRAKTICKÁ ČÁST

4 CÍLE A HYPOTÉZY

Cílem praktické části diplomové práce bylo prověřit, do jaké míry se české školní slabikáře vyvíjely a měnily od doby jejich vzniku až po současné.

Byly provedeny rozhovory s učiteli prvních ročníků na vybraných základních školách v České republice. Výběr byl uskutečněn na základě dostupnosti škol nebo znalosti učitelů. Získané poznatky z teoretické a praktické části diplomové práce byly shrnuty do následujících čtyř hypotéz.

Hypotéza 1

České školní slabikáře se od doby svého vzniku až do současnosti vyvíjejí a mění.

Hypotéza 2

České školní slabikáře jsou odrazem doby, ve které vznikly.

Hypotéza 3

Český školní slabikář je první nezapomenutelnou dětskou knihou.

Hypotéza 4

České školní slabikáře se po roce 1989 výrazně změnily.

K prověření, do jaké míry se tyto předpoklady shodují či neshodují se skutečností, byly vybrány jednotlivé české školní slabikáře od nejstaršího až po současné, které budou v následující části diplomové práce analyzovány a porovnávány. Dále budou provedeny rozbory rozhovorů s učiteli prvních ročníků vybraných základních škol.

5 ANALÝZA A KOMPARACE ČESKÝCH ŠKOLNÍCH SLABIKÁŘŮ

Tabulka 1: Přehled analyzovaných českých školních slabikářů

	Název slabikáře	Autor	Rok vydání
1	Slabikář český	Jan Blahoslav	1547
2	Český slabikář	Václav Klejch Lažanský	1724
3	Český slabikář	Václav Klejch Lažanský	1735
4	Český slabikář	Václav Klejch Lažanský	1756
5	Abeceda česká	Autor neznámý	1767
6	Abeceda česká	Autor neznámý	1792
7	První učení a cvičení milé mládeži československé	František Josef Řezáč, Karel Bulíř	1865
8	Slabikář pro školy obecné vydání A	Adolf Frumar, Josef Jursa	1913
9	Slabikář pro školy obecné vydání B	Adolf Frumar, Josef Jursa	1913
10	Poupata, čítanka malých	Josef Kožíšek	1913
11	Studánka, čítanka malých	Josef Kožíšek	1924
12	U nás: Slabikář pro školy městské	Josef Kubálek	1921
13	U nás: Slabikář pro školy venkovské	Josef Kubálek	1930
14	První čítanka	Josef Váňa	1951
15	Slabikář	Jarmila Hřebejková, Irena Fabiánová, Anna Šimanová, Květoslav F. Sedláček	1960
16	Slabikář ABC	Irena Fabiánová, Jarmila Hřebejková, Eva Veberová	1976
17	Slabikář Máma, táta, já a Eda, Česká abeceda	Jiří Gruša	1990
18	Slabikář	Jiří Žáček	1992
19	Slabikář pro 1. třídu základní školy	Jana Potůčková	1997
20	Slabikář pro 1. ročník základní školy	Alena Doležalová, Eva Procházková	2009

Zdroj: Autorka práce, 2016 (vlastní zpracování)

V této praktické části diplomové práce bude provedena analýza a komparace jednotlivých vybraných českých školních slabikářů (viz Tabulka 1) od nejstaršího až po současné. Budou vybrány slabikáře, které jsou typické a významné pro určité historické období.

5.1 Slabikář český a jiných náboženství počátkové, kterýmžto věcem dívky křesťanské hned z mladosti učeny býti mají

Autor: Jan Blahoslav

Místo vydání: Prostějov

Rok vydání: 1547

Tato útlá knížka byla úvodem pro čtení zbožných textů. Slabikář vznikl z odkazu Jana Husa v Jednotě bratrské. Autorem je asi Jan Blahoslav. Po srovnání tohoto slabikáře s některými později vydanými, lze vidět, že slovo „jiných“ bylo nahrazeno slovem „jiní,“ což znamená, že byl začátkem křesťanského náboženství. Byl klíčem jak k bibli, tak k ostatním náboženským knihám, které byly určeny těm nejmenším. Na titulním listě je dřevokresba Krista, učitele se svatozáří kolem hlavy, která vychází z nepravidelného obrazce. Letopočet pod obrázkem je vysázený frakturou a latinkou. Jméno tiskaře je na konci knihy. Slabikář český je vydán jako tiskový arch, který má šestnáct stránek označených Ai - Av a půlarch s osmi stránkami označenými Bi - Bij. Slovo „děkuji“ spojuje tyto stránky. Podle tisku písmen na okrajích stránek se lze domnívat, že slabikář byl tištěn ve velkém nákladu a opakovaně. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 31–32)

Slabikář český začíná Abecedou českou:

1. abeceda velkých písmen (24) ozdobných
2. abeceda malých písmen téhož typu, kde proti předešlé řadě přibývá tvar s, š
3. abeceda velká v jednoduchém provedení, v tom počtu písmen (24) jako ve tvarech ozdobných, ale menší
4. abeceda malá běžného typu, kde proti dřívější abecedě malé je více o druhý tvar
5. v další řadě jsou všechny hlásky abecedy české, ale způsob označování není jednotný

6. podle úpravy šesté řady lze odvodit, že se děti učily každé písmeno abecedy pojmenovat, v této řadě jsou obvyklá jména písmen, ale vedle tvarů jednoduchých slov jsou tu i spřežkové

Zvláštností Slabikáře českého jsou latinské iniciálky, dřevorezbou provedené jsou písmena O s ozdobou renesanční, Z ozdobené obrázky andílka, bubeníka a andílka dudáka a dvě různá W, jedno s lístečky a druhé s větévkami. Na začátku většiny článků je použité velké písmo latinské abecedy: N, M, D, P (dva druhy) Z, S, B.

Slabikář český vyniká provedením i způsobem užití. Následuje slabikovací schéma, které nemá pravidelnost jako podobná schémata latinských mluvnic, ale jsou podle Husových zásad vynechány slabiky, které se v řeči nevyskytují nebo jen zřídka. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 33–34)

Slabikovací schéma Slabikáře českého obsahuje:

- a) Velká písmena (některá) změkčující se samohláskou i (Dia, Lia).
- b) Pravidelnost přivedla autora k tomu, že vedle di, dij, má také di, hi, hij, chi třebaže se jinde po h a ch píše y.
- c) Po c píše y.

Po vyčerpání zavřených a otevřených slabik jednoduchých jsou uvedeny ještě v sedmi řádcích slabiky gda, gma, gsa, pra, pre, při, pro. Vedle nich jsou ve slabikáři uvedeny obvyklé zkratky, které se dále užívají, ale ne pravidelně. Používají se zde zkratky, slabiky jako "mám" toto slabikovací schéma neobsahuje. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 24–28) Podle profesora doktora Flajshause dle článku doktora Josefa Volfa je Husova abeceda ve Slabikáři českém horší než její otisk z roku 1545. Ke zhoršení došlo nejen po stránce tiskové, ale i jazykové. Na konci abecedy ve slabikáři je nejnápadnější odchylka „*genž gest konec y počátek požehnaný na wíeky*“ v otisku z roku 1545 „*genž gest konečný, a počátek nepočatý ráčil požehnati na wěky wěkův amen,*“ ve Slabikáři „*genž gest konec nekonečný a počátek nepočatý ráčil požehnati na wěky wěkuom.*“ (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 29) Na první, druhé a třetí straně slabikáře se děti učily celé měsíce a některé dítě se ke slabikovacímu schématu ani nedostalo. Ti, kdo se učili číst, přišli na to, že dítě, které dovede slabikovací schéma, není schopné přečíst ani krátkou větu. A když poznalo dvě písmena, stejně se mu nevybavila ani slabika, která měla vzniknout. Vyplývá z toho, že dělení na slabiky je špatné, někde s malou mezerou anebo stejně velkou. Dále je

skládání slabik nejprve na Husově abecedě, kde děti četly známý text. Ke cvičení čtení byly další články na následujících pěti stránkách, slova jsou rozdělena malou mezerou.

Co se týká tisku Slabikáře českého, jsou zde nezřetelná písmena se znaky, jsou nepatrně rozlišující, malé mezery mezi slovy, dlouhé věty, nepatrné mezery mezi jednotlivými řádky. Tohle všechno ztěžovalo dítěti učení. Je vidět, že byly známy některé závady, a proto byly za slova kladeny šikmé čárky, když tam nebyly rozdělovací znaménka. Ale někde jsou čárky vynechány, aby byla usnadněna práce. Ke konci slabikáře však ubývají a někde to je i místo rozdělovacích znamének (čárky). Myšlenková jednotnost související s obsahem je požadavek, jímž měříme stupeň dokonalosti slabikáře. Slabikář český je myšlenkově jednotný, jeho idea je náboženská výchova, která probíhá v rodině i ve škole. Modlitby a zbožné písně děti slyšely stále. Zdrojem byla bible a zpěvníky. Odrazila se i zkušenost z latinských škol. Tento slabikář obsahuje dobré modlitby, výňatky z Písma i z katechismu. Na titulní straně je letopočet MDXLVII a poslední stránka je ukončena slovy „*W Prostějowě / Skrze Jana Gúnthera.*“ (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 33) Tisk vypadá velice dobře, písmo je sytě černé. Sazba je opatřena českými znaky z prvního období. Titul slabikáře je ve tvaru trojúhelníku, který se zužuje směrem dolů nad obrázkem ukončený hvězdičkou. Na titulní straně je dřevořezba Krista učitele se svatozáří kolem hlavy. Pod obrázkem je letopočet vysázený latinkou. Jméno tiskaře a místo tisku je umístěno na konci knížky. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 31–34)

Charakteristika slabikářů XVIII. století

1. Tisk je většinou černý, pouze na titulních nebo i na posledních stránkách slabikářů je tisk střídavě červený a černý. Bývá tu i barevný obrázek.
2. V slabikářích je písmo různé velikosti zpravidla takové, jaké je použito na přední straně, většinou malá abeceda. V těchto slabikářích jsou také větší písmena, ale hned se střídají s menšími, konec slabikáře bývá tištěn nejdrobnějším písmem. V některých slabikářích nezřetelným a téměř nečitelným. Nadpisy nejsou tištěny jednotně, někdy jsou větším písmem jindy menším než článek, který následuje.
3. Pouze v některých slabikářích jsou první modlitby rozděleny na slabiky.
4. Charakteristickým rysem byly iniciálky, které se hodně užívaly a to převážně v předbělohorských slabikářích. Bývaly různých velikostí.
5. Tisk je švabachem nebo česky výjimečně latinkou.

6. Stránky jsou označeny abecedou A₂ až A₆, nebo B až B₄, nebo nejsou značeny vůbec.
7. Oddělování slok je nezřetelné, pro děti nesnadné.
8. Podrobné psaní o obrázcích, které jsou drobné a většinou mají rozměry 350 × 270 mm, obrázky sv. Jana Nepomuckého jsou umístěny ve většině slabikářů.
9. Výzdobou slabikářů býval rámeček, pouze výjimečně ve slabikáři chybí. Rámečky jsou jednoduché nebo ozdobné.
10. Ozdobné linky se užívaly ve slabikářích, kde nebyly obrázky ale někde i s obrázky.
11. Většina slabikářů obsahuje přehlednou tabulku číselné řady, která je tištěna jednak arabskými a také latinskými čísly. Na předposlední stránce slabikářů je tabulka početní tj. naše malá násobilka, jejíž způsob se určitě lišil od praxe z naší doby, neboť jsou zde odchylky. Na dalších třech stránkách bývala schémata slabik. Bylo to nepřehledné a obtížné čtení. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 228–230)

Porovnání Slabikáře českého a Českých slabikářů

O Slabikáři českém poprvé napsal v roce 1899 profesor Jan Jakubec v Pedagogických rozhledech „Nejstarší slabikáře české“ roč. XII., str. 145. V roce 1923 byl vydán Sborník Blahoslavův, kde byly probírány otázky o vzniku nejstaršího Slabikáře českého. V roce 1927 v Listech filozofických byl článek Josefa Kubálka, kde byla poprvé zdůvodněna domněnka o tom, že autorem slabikáře je Jan Blahoslav. V roce 1929 došlo k porovnávání Slabikáře českého s některými později vydanými nekatolickými slabikáři, vydanými v cizině:

1. Slabikář český z roku 1547 (viz Obrázek 1)
2. Český slabikář z roku 1724 (viz Obrázek 2)
3. Český slabikář z roku 1735 (viz Obrázek 3)
4. Český slabikář z roku 1756 (viz Obrázek 4)

Český slabikář Václava Klejcha Lažanského, který byl vydán v roce 1724, obsahuje písničku ranní, večerní, je složený Václavem Klejchem Lažanským v Žitavě a stal se vzorem nekatolickým slabikářům vydaným později a většinou v cizině, lze je nazvat slabikáři Klejchovskými. Slabikář český z roku 1547 se stal vzorem pro složení

nekatolických slabikářů téměř po tři století. Shodují se v úpravě třetí strany, která se nazývá Abeceda česká a tato stránka je označena ozdobným písmem, což je ve všech těchto slabikářích. V prvním Slabikáři českém z roku 1547 a v Českém slabikáři z roku 1724 je nejprve malá abeceda, a teprve potom velká abeceda, po ní následují ještě další dvě abecedy malé, postupně menší a menší.

Kromě prvních dvou slabikářů jsou ve všech ostatních slabiky zavřené i otevřené, sestavené do řad pod sebou, podle samohlásek nejprve zavřených a potom otevřených. Úprava vedla ke čtení slabik ve směru vodorovném i svislém. Slova ve slabikářích jsou rozdělena po jednotlivých slabikách pouze však v několika člancích, v některých jsou pouze pomlky (tj. dvě šikmé čárky "). Obrázky přímo v textu má pouze první Slabikář český z roku 1547 a ozdobné iniciálky u prvního slova v každém článku mají všechny uvedené slabikáře. Některé mají také verše na titulní straně. Slabikář český z roku 1547 ukazuje, že se v českých školách udržel vliv pravopisu Jana Husa, což je vidět ve slabikování. (Kubálek, 1947, s. 5–12)

Jan Hus určoval samohlásky, které se vyskytují před souhláskou a které po ní. Jsou zde pravopisné zvláštnosti, které vynikají při srovnání s nekatolickými slabikáři. Domněnka, že jeho autorem je Jan Blahoslav vedla k tomu, že byl sledován pravopis tohoto nejstaršího slabikáře a srovnán s pravopisem v jeho dochovaných pracích. Rozbor provedl profesor Trávníček a hodnotil tento text „*Jan Blahoslav někdy zamítá to, čeho sám užívá.*“ (Kubálek, 1947, s. 93) Ve všech zmíněných slabikářích je jen málo článků společných. V každém je ale na prvním místě Modlitba Páně, na druhém nebo na třetím je Apoštolské vyznání víry. Všechny tyto modlitby se liší pouze nepatrně. Obsahově jsou naprosto shodné.

Po srovnání Slabikáře českého z roku 1547 a Českého slabikáře Václava Klejcha Lažanského z roku 1724 je jasné, že oba slabikáře vznikly z hlubokého citění náboženského, shodují se v podstatných částech a je tedy na první pohled jasné, že první Slabikář český ovlivnil všechny ostatní. Podle starých slabikářů bratrských skládal slabikáře Václav Klejch Lažanský, a podle něj vycházely další, které byly vydány v cizině a po roce 1781 v Čechách. Obsahově i metodicky se opírají o prostějovský Slabikář český z roku 1547, nezaznamenaly však pokrok, ale naopak úpadek. Nedochovala se ani jména jejich autorů a zbyly jen dohady, které jsou velmi pravděpodobné a zdůvodněné, ale přece jen dohady. S nejstarším Slabikářem českým, který vyšel doma, je spojeno jméno Jana Blahoslava a s nejstarším Českým slabikářem, který byl vydán v cizině, je spojeno jméno Václava Klejcha Lažanského. (Kubálek, 1947, s. 12–21)

5.2 Abeceda česká z roku 1767 a 1792

1. Abeceda česká z roku 1767 (viz Obrázek 5)
2. Abeceda česká z roku 1792 (viz Obrázek 6)

Obrázky obou Abeced jsou zcela shodné, a to obsahově i technickým zpracováním, tzn. tisk titulního listu je červeno-černý s dvojverším umístěným pod obrázkem „*Milý žáčku, uč se rád, budeš míti peněz kád.*“ (Kubálek, 1937, s. 1) Stejný je také zvolený typ písma, poloha řádků i čárka za prvním řádkem. Úprava ozdobného rámečku je také stejná, o šířce 80 mm. Stejně jsou i modlitby Otčenáš a Zdravas Maria, slova nejsou dělena po slabikách, rozdělovací znaménka jsou stejná. Při srovnání Pozdravení andělského je jméno Maria složeno z malých písmen na rozdíl od Slabikářů, kde je písmo velké. V obou Abecedách je také modlitba ve znění Otčenáš, v jiných je uvedeno „posvět se jméno tvé,“ ale zde „osvět se jméno tvé.“ Z toho se dá odvodit, že obě abecedy byly tištěny v polovině 18. století v Olomouci. Papír má špatnou kvalitu a písmo je nekvalitní. (Kubálek, Hendrich, Šimek, 1929, s. 121–123)

5.3 První učení a cvičení milé mládeži československé

Autor: František Josef Řezáč a Karel Bulíř

Rok vydání: 1865

(viz Obrázek 7)

Na prvních 3 stranách slabikáře je Počátkové kreslení, od strany 4 až do strany 34 následuje nácvik samohlásek (viz Obrázek 8), strana 35 až 45 obsahuje nácvik slabik, strana 46 až 62 krátká spojení slov a od strany 63 až do strany 167 je text na procvičení čtení. Je zde povídání o Karlu IV., hoře Říp, naší vlasti a Praze. Na straně 168 je Modlitbička, na straně 169 je Modlitba ranní a večerní a Modlitba za rodiče, na straně 170 jsou modlitby Před jídlem a Po jídle. Ilustrace jsou černo-bílé a převážně ze školního prostředí a z přírody. (Řezáč, Bulíř, 1865, s. 3–170) Za povšimnutí stojí vyvozování slabik metodou paprskovou, která spočívala ve využití jedné samohlásky, která byla paprsky spojena se souhláskami a naopak. Tato metoda se dlouho neudržela, protože žáci skládali slabiky hlavně podle zvuku. Slabikář má 170 stran. (Mikulenková, Malý, 2004, s. 14)

5.4 Slabikář pro školy obecné vydání A, B

Slabikář pro školy obecné vydání A

Autor: Adolf Frumar a Josef Jursa

Ilustrátor: Mikoláš Aleš

Rok vydání: 1913 až 1931

(viz Obrázek 9)

Tento slabikář je založen na analyticko-syntetické metodě, na čtení se žáci připravovali rozkladem slov na hlásky, k nimž se žáci dostanou pomocí rozboru jména obrázku. Slabikář začíná malou psací abecedou, dále pokračuje velká psací abeceda, poté malá a velká tiskací abeceda. Slabikář A má 130 stran. (Frumar, Jursa, 1916, s. 1–130)

Slabikář pro školy obecné vydání B

Autor: Adolf Frumar a Josef Jursa

Ilustrátor: Adolf Kašpar

Rok vydání: 1913 až 1930

(viz Obrázek 10)

Slabikář má černo-bílé ilustrace, na 1. straně je prezident Tomáš Garrigue Masaryk, na 2. straně je obrázek z městského obývacího pokoje, kde kolem stolu sedí všichni rodinní příslušníci. Na 3. straně je zobrazeno náměstí, rodina na procházce a projíždějící kočár s koňmi.

Slabikář je založen na analyticko-syntetické metodě, tiskací písmo je v něm probíráno už na začátku a malá psací písmena jsou probírána tak, že od písmene „m“ na str. 10 bylo na levé straně stránky písmo tiskací a na pravé straně písmo psací. Od strany 110 jsou všechna písmena tiskací a nacvičují se pomocí básniček, říkanek, hádanek a pohádek. Na straně 125 je Česká národní hymna a na straně 126 Slovenská národní hymna. V tomto slabikáři napovídá žákům obrázek již hotovou hlásku a dějový obrázek zde nebyl využíván. Jinak se hláska vyvozovala tam, kde jsou na stránce uvedena písmena psací a jinak tam, kde jsou uvedena písmena tiskací. Co se obsahu týká, neměly tyto slabikáře určitý vyslovený ráz a byly obtížné jak pro děti venkovské, tak i městské. Slabikář B má 128 stran. (Frumar, Jursa, 1928, s. 1–128)

5.5 Poupata, čítanka malých

Autor: Josef Kožíšek

Ilustrátor: Alois Mudruňka

Rok vydání: 1913

(viz Obrázek 11)

V roce 1940 vyšlo již 5. vydání a ve školách se podle něj učilo do začátku padesátých let. Autor věděl, že příběhy a básně mají být pro děti srozumitelné a blízké. Poupata jsou zahrnuta do pokladů české literatury. Knížka je malého formátu o rozměrech 140 × 205 mm. Úvodní stránka je tvořena ze dvou obrázků k říkance „Zajíc seče otavu, liška pohrabuje (...)“. (Kožíšek, 1921, s. 3) Až do strany 45 zde probíhá nácvik písmen velké abecedy tiskací, slov a vět (viz Obrázek 12). Do strany 65 je nácvik malé tiskací abecedy. Na straně 92 je fotografie prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka s krátkým příběhem o něm. Nácvik písma psacího, abecedy malé a velké je uveden na straně 94 až 117, děti se začínaly učit psaní obvykle až koncem prvního pololetí. Čtení pohádek v tiskací abecedě standardní velikosti je uveden na straně 118 až 126 a má název Babiččin koutek (viz Obrázek 12). Každá část knihy má svůj význam. Žáci se nejprve naučí 6 samohlásek krátkých, 4 dlouhé a 11 souhlásek. Takovýto postup ze strany 4 až 15 usnadňuje pochopení čtenářské dovednosti. Dítě získává nové informace, což podporuje jeho zájem. Josef Kožíšek klade důraz na frekvenci písmen a na hru s nimi. Oddělená písmena označují jména žáků. Náměty k jednotlivým textům jsou ze života dětí a zvířat, např. povídky Koťátko, Mravenci, Skřivani, Kočka a Kuře. (Kožíšek, 1921, s. 3–127)

Všechny povídky i básničky mají výchovný charakter. Autor dbal na rozvoj mravní, estetický, vlastenecké výchovy a chtěl, aby každé dílo bylo prozářeno dětskou radostí a svým obsahem zaujalo čtenáře. Podle Josefa Kožíška při pohledu na malou psací abecedu bylo i laikovi jasné, že tyto tvary jsou pro elementární písmo složité. Písmo, které odvádí veškerou pozornost od hlavní myšlenky (věty), se nehodí. Po tomto shrnutí se rozhodl pro abecedu velkého písma hůlkového. Zjistil, že je složeno z jednodušších čar dostatečné velikosti, které nezatěžují zrak, paměť ani ruku. Abeceda je tvořena písmeny, která tvoří kruhové oblouky a přímky. Abeceda je snadná graficky, protože má mnoho prvků stavebnic a her. Hodí se tak jako vyjadřovací prostředek. Námitky, které byly proti tomuto písmu, vyvracel tím, že na elementárním stupni je písmo pomůckou ke čtení. Tyto výhrady byly po zkušenostech z praxe

vyvráceny. Teorie Josefa Kožíška vyšla z toho, že nejprve někdo určil myšlenku, potom psal, a teprve potom četl. Proto jako první úkol dával dětem: „Napiš!“ Písmena se psala podle jmen žáků, spolužáky jmenovaly děti jménem místo příjmením. Ale někdy musel zařadit i příjmení.

Jména zkracoval a žáci si snadno zapamatovali jednotlivé znaky. Dostávali úkoly, jako kdo kde sedí a podobně. Do vyučování se dostal pohyb a činnost, která žáky motivovala k učení. Josef Kožíšek si uvědomoval, že čtení a psaní jsou vzájemné činnosti a jedno bez druhého nemá smysl. Rozhodl se žáka uvést do funkce písaře a potom čtenáře. Když dítě pronikne k myšlence, tak teprve tehdy se naučí číst. Klád si otázku ohledně metody. A říká, že všechny metody jsou jednostranné a nevhodnější by byla ta, která by odpovídala některým problémům, které se vyskytnou. V Poupatech používal tzv. genetickou metodu výuky. Na rozdíl od analytické metody se žáci učili jen jedno velké tiskací písmeno, už po několika týdnech uměli číst a rozuměli textu. Poupata, čítanka malých má 127 stran. (Wagnerová, 1998, s. 7–9)

5.6 Studánka, čítanka malých

Autor: Josef Kožíšek

Ilustrátor: Richard Lauda

Rok vydání: 1924

(viz Obrázek 13)

Byla určena pro venkovské školy. Průpravné čtení bylo jiné než v Poupatech. Autor upřednostnil syntetické slabiky, protože je považoval za výhodnější. Způsob čtení vysvětlil na straně 6 až 9 a nácvik velkých písmen je od strany 10 do strany 47. Nácvik malých písmen je na straně 48 až 73 a je zde pozměněna jejich posloupnost. Od strany 74 do strany 95 je nácvik psacího písma velkého a malého. Na straně 96 až 125 je umístěna čítanka. Na straně 102 je povídání o prezidentovi Tomášovi Garrigovi Masarykovi společně s jeho fotografií. Čítanka obsahuje krátké texty, říkanky, básničky, hádanky a pohádky. Studánka se osvědčila hlavně na venkovských školách, kde při výuce dosahovali velmi dobrých výsledků.

Josef Kožíšek do obou čítanek vložil nejenom novou metodu, kterou nazval genetickou, ale hlavně zájem o zvukovou skladbu slova, následné čtení a aktivní účast dítěte na výuce. Po srovnání Studánky s Poupaty lze nalézt mnoho rozdílů, a to proto,

že obě knížky jsou po literárním obsahu zcela odlišné. Ilustrace jsou barevné a některé jsou shodné s Poupaty. Studánka, čítanka malých má 125 stran. (Kožíšek, 1930, s. 3–125)

5.7 U nás: Slabikář pro školy městské a venkovské

U nás: Slabikář pro školy městské

Rok vydání: 1921

(viz Obrázek 14)

U nás: Slabikář pro školy venkovské

Rok vydání: 1930

Autor: Josef Kubálek

Ilustrátor: Artuš Scheiner

(viz Obrázek 15)

Všechny články v těchto slabikářích mají celoroční historii městské nebo venkovské rodiny, zobrazují život jejich dětí, což přispívá k vnitřní a vnější jednotnosti. Je zde zachováno tradiční rozdělení na dvě části: první obsahuje složené a vybrané články, druhá zachovává obvyklý ráz slabikáře. U Slabikáře pro školy městské byla spojícím motivem myšlenka radostných nedělí, kde byly vybírány články se zřetelem k rodinnému životu ve městě. Neděle byla výjimečným dnem zvláště pro děti. Každý všední den odchází otec do zaměstnání a vrací se v podvečer unavený, v době, kdy děti odcházejí spát. Pouze společné neděle spojují rodinu dohromady. Vycházejí společně na procházky do přírody a při nepříznivém počasí se zaměstnávají hrou s hračkami a těší se na pohádky, které jim čtou rodiče a právě takové jsou v rodině Čechově ve druhé části slabikáře pod názvem Radostné neděle. Slabikáře užívají nápovědné obrázky, které při prvních osmi písmenech mají napovědět hlásku i písmo. Využívají metodu normálních slabik, což usnadňuje spojení souhlásky a samohlásky ve slabiku. Ze zkušenosti vyplývá, že se pomocí obrázku snadno vybaví písmeno. V případě, že si dítě nevzpomene ani na nápovědný obrázek ani na hlásku, nedovede ho přečíst. (Kubálek, 1921b, s. 3–142)

Ve Slabikáři U nás jsou první písmena velké abecedy tiskací a tvoří schéma obrázků dětí, např. Ivana - I, Ota - O. Společné pro slabikáře je, že se probírá současně čtení a psaní. Od začátku používání této metody se nejprve četlo malé psací

písmeno. Metoda dovoluje použít tvary velké tiskací abecedy. Po překonání počátečních obtíží čtení se učí dítě číst a psát psací písmo, a to již v genetickém postupu, na což bylo již připraveno kreslením velkých tiskacích písmen. Tímto způsobem je zpracován i slabikář Poupata, což umožnilo setrvání dětí při čtení jednoho druhu písma delší dobu. Součástí slabikáře U nás je volný list se 44 oddělitelnými písmeny, ze kterých je možné skládat slabiky a slova. Část učebnice, která obsahuje vlastní čtení, se týká především hlásek a slabik. Při metodě skriptologické se probírá hláska po hlásce. Řídí se podle čtenáře i písaře začátečníka. (Kubálek, 1930, s. 3–142)

Jen slabikáře U nás a Poupata posunují psací písmo za prvotní počátky čtení. V pořadí souhlásek jsou velké rozdíly, autoři respektovali potřebu, aby se z nové hlásky utvořilo co nejvíce slov ke čtení. Čtenářský vývoj se zdá být volnější, když se čte zároveň psací a tiskací písmo. Slabikáře U nás mají čtení určené pro mechanický výcvik na několika posledních listech. Otevřená slabika je základem slabik těžších. Žák se učí vyslovovat tyto slabiky tak rychle, jak je schopen je postřehnout. Ve všech slabikářích jsou slabiky ve slovech rozděleny větší mezerou nebo krátkou čárkou. Ilustrace v těchto slabikářích není pouze výzdobou, ale mají svoji úlohu a jsou odlišné pro školy městské a venkovské. Artušovi Scheinerovi se podařilo zachytit rozdílné prostředí a podobné situace z rodinného prostředí, např. ve Slabikáři pro školy městské se na husy dívají u rybníka, ve Slabikáři pro školy venkovské na dvorku. Do slabikáře U nás: Pro školy venkovské patří dva listy, které jsou volně přiložené s obrázky, které se používaly při mechanickém nácviku počátečního čtení. Také ke slabikářům U nás byl vydán postup, jak se s nimi má pracovat při výuce počátečního čtení v knize O metodě elementárního čtení, která obsahuje Statě kritické a průvodce slabikáře, vyšla v roce 1930. Slabikáře U nás mají oba 142 stran. (Kubálek, 1921a, s. 9–25)

5.8 První čítanka

Rok vydání: 1951

Autor: Josef Váňa

Ilustrátor: Jarmila Vávrová

(viz Obrázek 16)

Tento první socialistický slabikář byl vytvořen na příkaz vládnoucí komunistické strany, byl tehdy jedinou učebnicí povolenou pro žáky prvních ročníků. Věnovala se velká pozornost analýze mluvené řeči na věty, slova, slabiky a hlásky. Od strany 6 do strany 43 je procvičování malých a velkých tiskacích písmen, dále jsou od strany 44 do strany 61 hádanky na jejich procvičení. Pak následují texty k procvičení čtení od strany 153 do strany 190, od strany 191 do strany 194 jsou poznámky pro učitele a rodiče. (Váňa, 1951, s. 1–198)

Psané písmo se vyučovalo souběžně s tiskacím písmem bez ohledu na jejich obtížnost. Texty a obrázky v něm se staly nástrojem manipulace mocenského systému. Dříve, než se děti seznámily s prvním písmenem, seznámily se s celostránkovými portréty tehdejšího prezidenta Klementa Gottwalda a předsedou Rady ministrů Josifem Vissarionovičem Stalinem. Dále následují ilustrace pionýrů, traktoristů, továren, jednotných zemědělských družstev, svazáků, a hlavně neoblomné přátelství k Sovětskému svazu. Celý slabikář provázejí manipulativní texty, chybí zde běžný život, vztahy v rodině a mezi dětmi. Děti např. mají doplňovat ČSR, KSČ, ČSM, ČSD a KČs. Slabikář má 198 stran. (Mikulenková, Malý, 2004, s. 24)

5.9 Slabikář

Rok vydání: 1960

Autor: Jarmila Hřebejková, Irena Fabiánová, Anna Šimanová, Květoslav František Sedláček

Ilustrátor: Václav Junek

(viz Obrázek 17)

Jedná se o další ideologický slabikář, který má mnoho obrázků úderníků, pionýrů, traktoristů, továren, jednotných zemědělských družstev, armády, svazáků a vyplývá z něj přátelství se Sovětským svazem. Chybí zde obrázky z běžného života, vztahy v rodině a mezi dětmi. Rodiče jsou zde zobrazeni pouze při práci v továrně. Některé články ve Slabikáři jsou podle sovětského Bukvaru. Obsahuje také básničky od Josefa Václava Sládka a Jana Václava Svobody a také národní pohádky. Obálka Slabikáře je červené barvy, jsou na něm postavy pionýrů, které ilustrátor zachytil při nějaké činnosti, např. sázení stromu, jízda na koloběžce, četba knihy atd.

Úvodní a poslední dvojstrana knihy zobrazuje jaro, léto, podzim a zimu. Byl sestaven podle analyticko-syntetické metody. (Hřebejková a kol., 1968, s. 5–121)

Úkolem Slabikáře bylo nejprve seznámit s hláskami a jednotlivými písmeny. Společně s tiskacím písmem je zde také celé písmo a to v celé učebnici. S přípravou na čtení probíhala zároveň i příprava na psaní. Byly zdůrazňovány slabiky. Nácvik písmen a jednoduchých vět je od strany 5 až do strany 82. Následují jednoduché básničky, říkanky, poučné krátké články. Mezi články jsou zařazeny dopisy, které jsou napsány psacím písmem. Slabikář je ukončen dopisem pro děti s přáním hezkých prázdnin, psací a tiskací abecedou a má 121 stran. (Wagnerova, 2000, s. 95)

5.10 Slabikář ABC

Rok vydání: 1976

Autor: Irena Fabiánová, Jarmila Hřebejková, Eva Veberová

Ilustrátor: Ota Janeček

(viz Obrázek 18)

Ve slabikáři jsou lidové pohádky, říkanky, hádanky, básničky od Františka Hrubína, Josefa Václava Sládka, Vítězslava Nezvala, Jaroslava Seiferta a Karla Jaromíra Erbena, povídky Václava Čtvrťka. Tento Slabikář má důkladnou logickou propracovanost českého jazyka, pečlivý výběr slov a promyšlený postup. Doba věnovaná nácviku písmen ve slabikáři je příliš dlouhá. Nácvik písmen je rozvržen na celý rok. Obrázky jsou z přírody, ze školy a je zde vyobrazena i stavba panelového domu. Slabikář je zpracován analyticko-syntetickou metodou.

Od strany 6 do strany 68 se v něm procvičují slova s otevřenou slabikou a s písmeny a, e, i, o, u, y, n, s, l, p, j, t. Následují slova se slabikou zavřenou a s písmeny d, k, r, v, z, au, ou, š, h, c, č, b, z. Dále se nacvičují slova se dvěma souhláskami uprostřed a s písmeny ř, ch a slova se dvěma souhláskami uprostřed a s písmeny g, f. Po těchto písmenech se nacvičují slova se slabikami di, ti, ni a dě, tě, ně a slova se slabikotvornými souhláskami. Po nich se nacvičují slova s bě, pě, vě, mě a s písmeny d', t', ň. (Wagnerova, 2000, s. 96–97) Od strany 69 do strany 124 jsou jednoduché souvislé texty verše, pohádky a hádanky z oblasti dětských zájmů zaměřené k výchovnému cíli. Na poslední straně slabikáře je psací a tiskací abeceda.

V závěru slabikáře se probírají slova se shluky souhlásek. Slabikář má 127 stran. (Fabiánová, Hřebejková, Veberová, 1983, s. 5–127)

5.11 Slabikář Máma, táta, já a Eda, Česká abeceda

Rok vydání: 1990

Autor: Jiří Gruša

Ilustrátor: Miroslav Wagner

(viz Obrázek 19)

Moderní slabikář, který byl v našich školách málo používán, byl vytvořen pro děti emigrantů. Autor zde spojil Kožíškovu metodu průpravného čtení s metodou globální. Jiří Gruša říká, že výuka čtení slouží k rozvíjení k intelektu dítěte. Všechny metody říkají, že postupují od nejjednoduššího ke složitějšímu, ale žádná není jednotná pro nepochybný slabikář. Pravda asi je, že každý autor slabikáře se domnívá, že jeho slabikář je nejlepší. Každý se učil podle nějakého slabikáře a všichni umějí číst. Autor tohoto slabikáře se rozhodl sestavit slabikář, podle něhož on sám rád učil děti číst. Z používaných metod syntetické a globální si nevybral ani jednu, zvolil jejich kombinaci.

Na prvních stránkách této učebnice se žáci seznámí s Edou, českým psem, který je skoro na každé stránce slabikáře. Jsou zde i věty z Kožíškových Poupat, např. „Ó, my se máme!“ (Gruša, 1990, s. 23) Po seznámení s Edou ho děti srovnávají s jinými psy, kteří štěkají jinak než on, protože nepocházejí z Čech. Je zde souběžně použit nácvik tiskací a psací abecedy. Dbá na samohlásky krátké a dlouhé a používá k tomu říkanku: „Čárka čaruje, čáry, máry, dlouhé tvary!“ (Gruša, 1990, s. 13) Aby bylo usnadněno čtení slov, trhá slova na slabiky. Dochází tak k zbrzdění porozumění textu. Po nácviku souhlásek následují slabiky: dě, tě, ně, souhlásky: ď, ť, ň a slabiky bě, pě, vě, mě, fě. Slabika fě je procvičována pouze ve slově k žirafě.

V poznámkách Jiří Gruša uvádí „Eda, český oříšek, je věrný člen rodiny. Máma, táta, kluk a děvče se mají rádi. Svůj domov si nesou s sebou, ať jsou kdekoli. Eda hrdě sděluje svým kamarádům, že český pes štěká haf, tedy jinak než pes anglický, německý, francouzský a italský. Eda je kouzelník, vyčaroval králíka z klobouku. Jeho čarovná hůlka se promění v čárku a vykouzlení králíci se mají čemu divit. Diví se jíí, jóó, júú, fíí. Edova přítelkyně Mica mu pomáhá.“ (Gruša, 1990, s. 14–18) Děti se učí

tvrdé, měkké a obojetné souhlásky. K naučení obojetných souhlásek jim pomáhá říkanka: „*Be, fe, le, me, pes se veze, co to na nás leze?*“ (Gruša, 1990, s. 54) Jednou po b měkké i, podruhé zas tvrdé y. (Gruša, 1990, s. 4–207)

V metodickém návodu pro práci s učebnicí, který vyšel pod názvem Klíč, uvádí jiné příklady, které mohou být využité pro nácvik čtení. První článek, který je určený k celkovému opakování, má název Ferda Hrc, jedná se o přechod k samostatnému čtení v následující čítankové části. Nácvik čtení končí na straně 100, kde je uvedena česká abeceda ve čtyřech variantách. V Klíči jsou poznámky k výuce jazyků. Zajímavá je např. myšlenka, že je nutno mateřský jazyk v dítěti co nejrychleji potlačit, aby se začlenilo do nového prostředí, je mylná. Naopak, děti zvládají více jazyků najednou a mají tak větší slovní zásobu než děti domácí. Myšlení ve více jazycích zvyšuje inteligenční schopnosti a je základem pro zvládnutí náročnější práce. Od strany 104 začíná Malá čítanka, určená pro děti, které už umějí číst. Jsou zde texty od známých autorů, např. Jana Nerudy, Ondřeje Sekory, Boženy Němcové a dalších. Texty jsou určeny starším dětem. Tento Slabikář má 207 stran. (Wagnerova, 2000, s. 100–102)

5.12 Slabikář

Rok vydání: 1992

Autor: Jiří Žáček

Ilustrátor: Helena Zmatlíková

(viz Obrázek 20)

Ve Slabikáři jsou obrázky z rodinného prostředí, máma, táta, sourozenci, a všichni jsou vyobrazeni při různých domácích činnostech. Jsou zde také zvířata, objevuje se zde také počítač, víkendový pobyt na chatě, je zde velké množství textů k procvičování čtení. V celém Slabikáři jsou články na procvičování různých písmen abecedy a slabik. Cílem Slabikáře je naučit písmena české abecedy, což je vidět na straně 117, kde je nadpis „*Označ, která písmena už umíš číst a psát.*“ (Žáček, 1992, s. 117) Po samohláskách jsou procvičovány souhlásky od strany 6 až do strany 52, které děti poznaly v Živé abecedě. Od strany 53 až do strany 60 jsou slova pro nácvik čtení. Ve slabikáři je řada článků, pohádek, básniček a hádanek od strany 61 do strany 93. Závěr Slabikáře od strany 94 až do strany 115 věnuje pozornost slabikotvornému i a r, slabikám di, ti, ni, dě, tě, ně, bě, pě, vě, mě a měkkým souhláskám ě, ť, ň.

Opakují se zde jednotlivé hlásky a písmena. Autoři zde použili analyticko-syntetickou metodu. Texty mají výchovný charakter a jsou pro žáky srozumitelné. Slabikář má 125 stran. (Žáček, 1992, s. 4–117)

5.13 Slabikář pro 1. třídu základní školy

Rok vydání: 1997

Autor: Jana Potůčková

Ilustrátor: Jana Potůčková

(viz Obrázek 21)

Slabikář na straně 3 začíná radami tetky Abecedky. Od strany 4 do strany 21 se procvičují slova s otevřenou slabikou, dále na straně 22 až 47 slova se zavřenou slabikou. Strana 48 až 61 procvičuje slova s více souhláskami na začátku, strana 62 až 85 slova s více souhláskami uprostřed a na konci. Strana 86 až 93 slova obsahující Ď, Ť, Ň, DI, TI, NI, Ě. Na straně 94 je pohádka na rozloučenou, na zadním dílu obalu je tiskací a psací abeceda. Ilustrace jsou barevné, je na nich např. moře, slon, papoušek, žirafa, chobotnice. Ve Slabikáři děti doplňují texty. (Potůčková, 1997, s. 3–94)

Na straně 29 jsou probírány dlouhé samohlásky v dlouhých slabikách. Právě na slabiku je zde kladen velký důraz. Ve Slabikáři probíhá nácvik jednotlivých písmen, která jsou určena ke čtení analyticko-syntetickou metodou. Nejprve dochází k opakování probraných samohlásek a souhlásek, čtení slov s otevřenou slabikou, zavřenou slabikou, skupinami hlásek na začátku, uprostřed a na konci slova, až ke slovům s di, ti, ni, dě, tě, ně, bě, pě, vě, mě, fě a d', t', ň. Autorka klade důraz na opakování probraného učiva. Zároveň učí malá i velká tiskací písmena a velká a malá psací písmena. Tento slabikář má 94 stran. (Wagnerová, 2000, s. 106)

5.14 Slabikář pro 1. ročník základní školy

Rok vydání: 2009

Autor: Alena Doležalová, Eva Procházková

Ilustrátor: Andrea Schindlerová

(viz Obrázek 22)

Slabikář začíná opakováním písmen, strany 3 až 83 obsahují velká a malá písmena, doplňovačky a nácvik slabik. Strana 86 až 87 nácvik slabik dě, tě, ně, strana 88 až 91 slabiky di, dy, ti, ty, ni, ny strana 92 až 95 slabiky bě, pě, vě a strana 96 až 119 krátké texty z výletu, doplňovačky. Ilustrace jsou neutrální a jsou zde domácí zvířata, exotická zvířata, ovoce, zelenina, stromy aj.

V tomto Slabikáři se za pomoci různých úkolů rozvíjejí smysly potřebné ke čtení a výuka čtení pokračuje procvičováním písmen a čtením slov, která jsou různě obtížná a metodicky sestavená do řady. Slova jsou spojena do vět, a ty jsou spojeny do přiměřeně dlouhých textů. Slabikář obsahuje základní učivo a předčítání říkanek, vyhledávání dalších informací v textu. Texty ve Slabikáři pomáhají rozvíjet slovní zásobu, komunikaci a vztah k přírodě. Neznámá slova jsou podpořena obrázky. Jednotlivé činnosti umožňují zapojit všechny žáky do výuky. Slabikář je ukončen literární částí, kde děti využijí všechno, co se za celý školní rok naučily. Je motivací k samostatnému čtení. Slabikář má 123 stran. (Doležalová, Procházková, 2009, s. 3–123)

5.15 Komparace českých školních slabikářů

Za nejstarší český slabikář je považován slabikář, který byl vydán v roce 1547 v Prostějově pod názvem Slabikář český a jiných náboženství počátkové, kterýmžto věcem dítky křesťanské hned z mladosti učeny býti mají. Začínal abecedou, stejně jako Český slabikář z roku 1724, Český slabikář z roku 1735 a Český slabikář z roku 1756. Po abecedě následovaly texty modliteb a obsah slabikářů měl náboženský charakter. Tato tradice se dochovala až do konce osmnáctého století. Čtení se v této době vyučovalo nejstarší metodou slabikovací. První slabikáře byly vydávány za účelem výdělečné činnosti, nikoliv na základě pedagogického úsilí. V průběhu devatenáctého století byla tato metoda ještě respektována. Příkladem toho je První učení a cvičení milé mládeži československé z roku 1865. V tomto slabikáři jsou z větší části uvedeny poučné texty, které mají snahu se přiblížit dítěti. Náboženské texty a modlitbičky jsou zde pouze v malé míře, tím se liší od slabikářů z osmnáctého století. Obrázky v tomto slabikáři jsou černo-bílé, z domácího a školního prostředí s náboženskou tematikou. V období před první světovou válkou jsou již patrné snahy o zpracování slabikáře jako hodnotné a vkusné knihy pro děti. Příkladem je Slabikář pro školy obecné, vydání A od Adolfa Frumara a Jana Jursy z roku 1913, který ilustroval Mikoláš Aleš.

Ten se svými kresbami návodných obrázků o to zasloužil a dal také impuls dalším tvůrcům slabikářů. Snaha o vytvoření pěkné knihy se projevila také ve Slabikáři pro školy obecné, vydání B od Adolfa Frumara a Jana Jursy z roku 1913, s ilustracemi Adolfa Kašpara. Na první pohled působil veseleji už proto, že jeho obrázky byly plnobarevné. Návodné obrázky nelpí na detailu a působí volnějším a hravějším dojmem.

Didaktický postup Slabikáře pro školy obecné, vydání A i B, je zcela shodný, vychází z metody analyticko-syntetické, hláskovací. Ve variantě A je zdůrazněno současné čtení písmene i psaní psacím písmem a ve variantě B je zdůrazněna syntéza písmene a hlásky pomocí jeho vyslovení. V těchto slabikářích byl zvolen vhodný výběr ilustrátorů, a to vzhledem k metodickým proměnám. Autoři dbali na esteticko-výchovná kritéria. Byla to reakce na okolní vliv, zejména na německý.

K propojení výsledků didaktického výzkumu teorie s praxí v prvopočátečním čtení dochází v čítance malých s názvem Poupata od Josefa Kožíška a ilustrátora Aloise Mudruňky z roku 1913. Jedná se o převratnou učebnici, ve které jsou některé obrázky pouze výzdobou, jiné doplňují děj, nebo nahrazují psané slovo a jinde slouží jako pomůcka pro poznání hlásky nebo slabiky. Obrázky se zde vyvíjejí společně s malířským uměním a technikou doby a názorem učitele na žáky. Poupata, čítanka malých a Studánka, čítanka malých od Josefa Kožíška a ilustrátora Richarda Laudy z roku 1924 začínají žánrovým obrázkem, ilustrací lidových říkadel, která si děti říkají, a potom si je dovyprávějí. Autor zde klade větší důraz na část čítankovou. Největší roli tu hrají postavy dětí. Další novinkou je používání velkých tiskacích písmen, písmena se snadno skládají a dají se obtahovat. Proto je autor uvedl od začátku až do poloviny Poupat. Ve třicátých letech nové ilustrace k Poupatům vytvořila Marie Fischerová-Kvěchová. (Mikulenková, Malý, 2004, s. 13–21)

Dalším autorem, který má blízko k Josefu Kožíškovi, je Josef Kubálek, který přepracoval U nás: Slabikář pro školy městské z roku 1921 a U nás: Slabikář pro školy venkovské z roku 1930, obě varianty ilustroval Artuš Scheiner. Je zde volen postup názornosti při poznávání slabik, autor zde dává začátky čtení před psaní písmen. Slabikáře jsou inspirovány životem v rodině, příběhy o dětech a zvířatech. Jsou zde říkanky a pohádky. Ilustrace jsou kvalitní a pomáhají při výuce.

Za první republiky, Protektorátu a těsně po válce si učitelé mohli vybírat z několika slabikářů. Po válce a nástupu komunistů k moci získalo monopol na vydávání učebnic Státní pedagogické nakladatelství. A na příkaz komunistické strany byl vydán první socialistický slabikář První čítanka od autora Josefa Váni a ilustrátorky

Jarmily Vávrové z roku 1951, který byl tehdy jedinou povolenou učebnicí pro žáky prvních ročníků. Podle sovětského vzoru se začala používat zvuková analyticko-syntetická metoda. Texty a obrázky byly nástrojem manipulace mocenského systému. První s čímž se děti seznámily ve slabikáři, byl portrét Klementa Gottwalda a Josifa Vissarionoviče Stalina. Následovali pionýři, traktoristé, jednotná zemědělská družstva, armáda a hlavně přátelství k Sovětskému svazu. Manipulativní texty provázely celý slabikář, chyběly ilustrace z každodenního života. Následující Slabikář je od Jarmily Hřebejkové, Ireny Fabiánové, Anny Šimanové, Květoslava Františka Sedláčka a ilustrátora Václava Junka z roku 1960, který je dalším typickým příkladem ideologického Slabikáře, který je odrazem této doby. Hemží se to v něm pionýry, dělníky v továrnách a vojáky. Obrázky dokazují opět přátelství se Sovětským svazem. Zmizely portréty prezidentů a texty byly méně ideologické a manipulativní. V dalším Slabikáři ABC od Ireny Fabiánové, Jarmily Hřebejkové, Evy Veberové a ilustrátora Oty Janečka z roku 1981 ubylo pionýrů, továren, v textu se objevují básničky a říkadla o přírodě, ale také o stavbě panelového domu, o pracujících lidech v zemědělství, v dolech a je ukončen básničkou o míru.

Prvním slabikářem, který vyšel po roce 1989 je Slabikář Máma, táta, já a Eda, Česká abeceda od Jiřího Gruši a ilustrátora Miroslava Wagnera z roku 1990. Vznikl v zahraničí pro děti emigrantů, kteří nechtěli děti učit podle ideologie, se kterou nesouhlasili. Je to pěkně vytvořený básnický příběh, který dokazuje, že lze z písmen vytvořit přitažlivý text. Neobjevuje se v něm např. máma mele maso. V první části slabikáře je mnoho ilustrací s českým oříškem Edou, ale i se zvířaty z celého světa, jako je opice a slon. Druhá část je již bez ilustrací, obsahuje hádanky, básničky, pohádky a říkadla pro děti. Jedná se o moderní slabikář, kde bylo spojeno průpravné čtení s globální metodou. (Mikulenková, Malý, 2004, s. 22–29)

Další Slabikář je od Jiřího Žáčka a ilustrátorky Heleny Zmatlíkové z roku 1992, který byl sestaven podle analyticko-syntetické metody. Je složen z textů, které jsou výchovné. Ilustrace v něm jsou převážně z rodinného prostředí, z přírody a objevuje se zde i počítač, který je tu popsán. Slabikář je ukončen českou hymnou. Následující Slabikář pro 1. třídu základní školy od autorky a ilustrátorky Jany Potůčkové z roku 1997 je příkladem moderního slabikáře. Ilustrace jsou neutrální, nikomu nic nevnucují. Mají za úkol zaujmout při výuce a pomoci při doplňování textů. (Wagnerová, 2000, s. 103–106) Posledním porovnávaným slabikářem je Slabikář pro 1. ročník základní školy od autorů Aleny Doležalové, Evy Procházkové a ilustrátorky Andrey Schindlerové z roku 2009. Jedná se o typicky moderní slabikář, který se snaží zaujmout mnoha

barevnými a výraznými ilustracemi, které se díky grafické technologii neustále vylepšují. Slabikář obsahuje mnoho úkolů, cvičení, doplňovaček pro žáky. Je složen podle analyticko-syntetické metody a je svým způsobem neutrální. (Doležalová, Procházková, 2009, s. 122)

6 ROZBOR ROZHovorů O ČESKÝCH ŠKOLNÍCH SLABIKÁŘÍCH

V následující části diplomové práce budou zaznamenány rozhovory s deseti učiteli z vybraných základních škol prvních ročníků. Dotázaní v nich budou odpovídat na otázky, které se týkají délky jejich učitelské praxe, hodnocení slabikářů, jejich změn a současných školních slabikářů.

6.1 Učitelská praxe

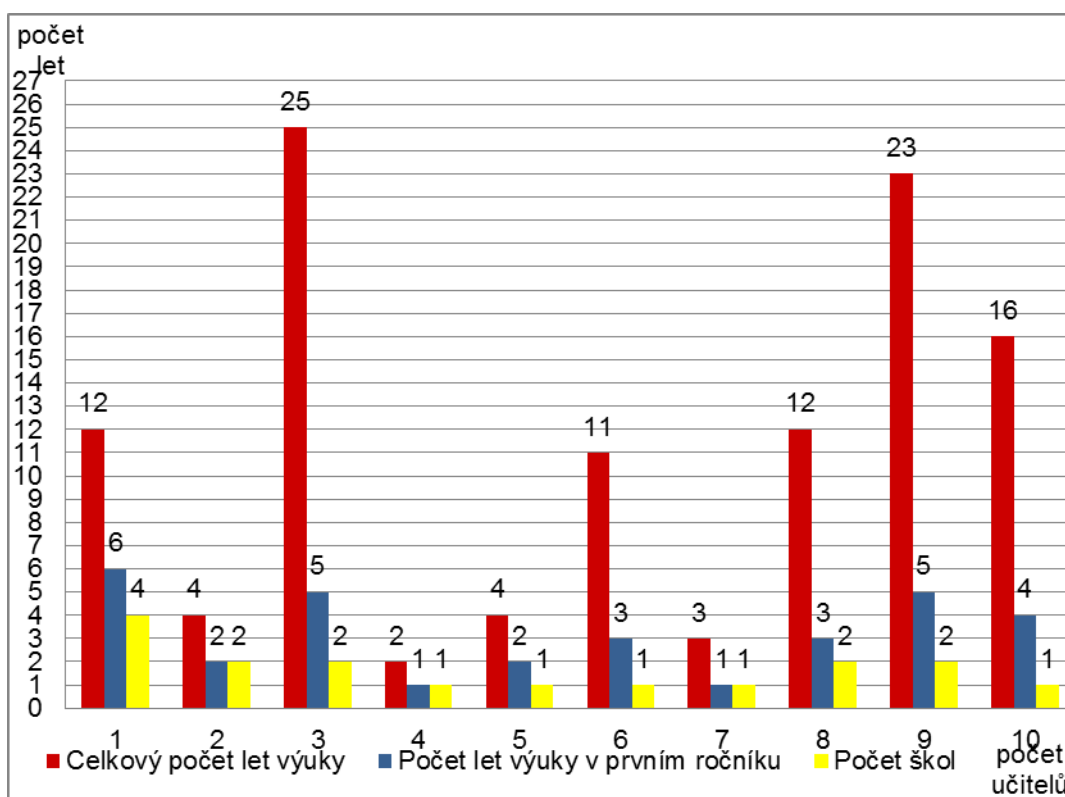
1. Kolik let vyučujete a kolikrát jste učil/a žáky prvního ročníku?

Výsledky šetření odpovědí na tuto otázku jsou zaznamenány (viz Graf 1).

2. A) Na kolika školách jste během těchto let učil/a a kde?

Výsledky šetření první části této otázky jsou rovněž zaznamenány (viz Graf 1).

Graf 1: Celkový počet let výuky, počet let výuky v prvním ročníku a počet škol

Zdroj: Autorka práce, 2016 (vlastní šetření)

2. B) Na druhou část této otázky týkající se místa školy, kde učitelé učili, odpověděli dotázaní následovně:

Rozhovor 1: Praha 2 Vinohrady, Praha 10 Horní Měcholupy,
Praha 7 Korunovačnická a Kutnohorská, Praha 10 Dolní Měcholupy
Rozhovor 2: Klášterec nad Ohří a Černošická, Praha Lipence
Rozhovor 3: Edisonova, Praha 10 a Dopplerova, Praha 10
Rozhovor 4: K Milíčovu, Praha 4
Rozhovor 5: Pařížská, Kladno
Rozhovor 6: Květnového vítězství, Praha 4 Jižní Město
Rozhovor 7: Na Šumavě, Jablonec nad Nisou
Rozhovor 8: Praha 3 a Mendelova, Praha 4
Rozhovor 9: U Splavu, Třinec a Jablunkovská, Třinec
Rozhovor 10: Květnového vítězství, Praha 4 Chodov
Aktuální místo výuky (viz Tabulka 2)

3. S jakými slabikáři jste se setkal/a během své praxe?

Na tuto otázku odpověděli učitelé s nejdelší praxí, že vyučovali podle:

Slabikář – Hana Mikulenkova a Radek Malý, 2004
Slabikář pro 1. třídu základní školy – Jana Potůčková, 1997
Český slabikář 1. a 2. díl – Pavel Šrut a Hana Mikulenkova, 1993
Slabikář – Jiří Žáček, 1992
Slabikář pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, 2009

Učitelé s kratší dobou praxe uvedli:

Slabikář – Lenka Březinová, Jiří Havel a Hana Stadlerová, 2007
Slabikář – Marie Kozlová, Pavol Tarábek a Jitka Halasová, 2002
Slabikář pro 1. ročník základní školy – Hana Mühlhauserová
a Jaromíra Svobodová, 1999
Slabikář pro 1. ročník základní školy – Alena Doležalová a Eva Procházková, 2009

Učitelé s nejkratší dobrou praxe zmínili:

Pojďme si hrát, první díl slabikáře – Miroslava Čížková, Simona Pišlová, 1992

Pojďme si číst, třetí díl slabikáře – Miroslava Čížková, Simona Pišlová, 1993

Čtení pro malé školáky, čtvrtý díl slabikáře – Josef Brukner, Miroslava Čížková, 1995

Slabikář pro 1. ročník základní školy – Alena Doležalová a Eva Procházková, 2009

6.2 Hodnocení slabikářů

4. Jaký byl podle vás nejlepší slabikář a proč?

Na tuto otázku odpověděli dotázaní následovně:

Rozhovor 1: Slabikář – Jiří Žáček

Rozhovor 2: Slabikář pro 1. ročník základní školy – Alena Doležalová a Eva Procházková

Rozhovor 3: Slabikář pro 1. ročník základní školy – Alena Doležalová a Eva Procházková

Rozhovor 4: Ferdův slabikář – Ondřej Sekora a Abeceda s včelkou Májou Michal Babor

Rozhovor 5: Slabikář pro 1. ročník základní školy – Alena Doležalová a Eva Procházková

Rozhovor 6: Myslím, že takový neexistoval

Rozhovor 7: Slabikář pro 1. ročník základní školy – Alena Doležalová a Eva Procházková

Rozhovor 8: Slabikář pro 1. ročník základní školy – Alena Doležalová a Eva Procházková

Rozhovor 9: Slabikář pro 1. ročník základní školy – Hana Mühlhauserová a Jaromíra Svobodová

Rozhovor 10: Slabikář – Jiří Žáček a Slabikář pro 1. ročník základní školy – Alena Doležalová a Eva Procházková

Na výše uvedenou otázku odpovědělo šest učitelů shodně a zmínili Slabikář pro 1. ročník základní školy od Aleny Doležalové a Evy Procházkové z toho důvodu, že má modernější texty, rozmanitá cvičení, odkazy ke klasickým pohádkám, dobré grafické

zpracování a jeho součástí je interaktivní učebnice. Slabikář je v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní školy.

Jedna z dotázaných uvedla: *„Jsme na škole spokojeni se Slabikářem pro 1. ročník základní školy od Hany Mühlhauserové a Jaromíry Svobodové Nová škola. Vyhovuje mi řazení písmen, vyvozování písmen, procvičování slov i to, že Slabikář předchází Živá abeceda.“* (viz Příloha K – Rozhovor 9) Další dotázaná uvedla: *„Nevím, jestli nejlepší, ale srozumitelnější mi přijde Slabikář Jiřího Žáčka s ilustracemi Heleny Zmatlíkové.“* (viz Příloha C – Rozhovor 1) Jako další byl uveden Ferdův slabikář od Ondřeje Sekory a Abeceda s včelkou Májou od Michala Babora. Důvodem je naučnost formou hry a díky postavičkám, které jsou pro děti známé. Pouze jedna dotázaná uvedla: *„Myslím, že takový neexistoval.“* (viz Příloha H – Rozhovor 6)

5. Jaký byl váš první slabikář, když jste chodil/a do první třídy a jaké na něj máte vzpomínky?

Tři dotázaní, kteří patřili do mladší věkové kategorie, si vybavili slabikář, ale nevzpomněli si na jeho obsah, pouze na jeho autora. Další dotázaná rovnou odpověděla, že slabikář má spojený se vzpomínkami na paní učitelku. Další uvedla, že si vzpomíná pouze na pohádku o ježkovi a množství obrázků. Jedna odpověď byla: *„Nevzpomínám si. Určitě dobré, protože to není o slabikářích, ale o učitelích.“* (viz Příloha J – Rozhovor 8) Další odpověď byla: *„Byla na něm holčička s maší a písmenka A, B, C. Moc si z něj nepamatuji. Pamatuji si spíše aktivity, které pro nás paní učitelka měla připravené, některé básničky, které jsme se učili k jednotlivým písmenkům.“* (viz Příloha D – Rozhovor 2) Tři učitelé s delší praxí si vybavili červený slabikář od Jarmily Hřebejkové, Ireny Fabiánové, Anny Šimanové, Květoslava Františka Sedláčka s ilustracemi Václava Junka. Dva odpověděli, že mají pěkné vzpomínky a také vzpomínají na hodnou paní učitelku. Jeden dotázaný potvrdil tento slabikář s ilustracemi, ale dále ho nekomentoval. Odpovědi na otázku (viz Tabulka 2)

6.3 Změny ve slabikářích

6. Jaké změny nastaly ve slabikářích po roce 1989?

Více než polovina dotázaných odpověděla na výše uvedenou otázku, že slabikáře vydané a používané před rokem 1989 měly méně textů a bylo jich méně než dnes. Takto odpovědělo 6 učitelů. Jedna z dotázaných odpověděla, že nemůže

posoudit, jaké změny nastaly, ale předpokládá, že je nyní větší výběr. Další uvedla: „Znám jen slabikáře ze svého dětství a slabikář, se kterým nyní pracuji s prvňáčky. S používaným slabikářem jsem spokojená.“ (viz Příloha G – Rozhovor 5) Z dalšího rozhovoru vyplynulo, že dnešní slabikáře nejsou dost pestré, a proto dotázaná používá jako obohacení Ferdův slabikář od Ondřeje Sekory, Abecedu s včelkou Májou od Michala Babora, Slabikář pro 1. třídu základní školy od Jany Potůčkové a Slabikář ABC od Jarmily Hřebejkové, Ireny Fabiánové a Evy Veberové. Pouze jedna odpověď zněla: „Po roce 1989 již nebylo učivo manipulativní prostředek komunistické ideologie tak, jak tomu bylo před tím.“ (viz Příloha E – Rozhovor 3)

Odpovědi na otázku (viz Tabulka 2)

7. Jaký slabikář používáte v současné době a jak ho hodnotíte?

Výsledky šetření první části této otázky jsou uvedeny (viz Tabulka 2).

Z odpovědí na druhou část výše uvedené otázky bylo zjištěno, že v současné době většina dotázaných používá Slabikář pro 1. ročník základní školy od Aleny Doležalové a Evy Procházkové, který hodnotili kladně. Uvedli, že obsahuje rozšiřující učivo (předčítání říkanek, vyhledávání informací k textu, zlepšování komunikace). Umožňuje aktivní zapojení všech žáků do výuky, tvoření vět, otázek a jejich obměnu. Jedna z dotázaných řekla, že slabikář: „Není úplně dokonalý, ale vyhovuje mi.“ (viz Příloha D – Rozhovor 2) Jinou používanou učebnicí je Slabikář pro 1. ročník od Hany Mühlhauserové a Jaromíry Svobodové, kterou jedna z dotázaných zhodnotila, že velice dobře navazuje na Živou abecedu, obsahuje nácvik nových písmen pomocí motivační říkanky, obrázků, cvičení k upevnování znalosti písmen, hádanek a křížovek. Poslední část má čítankový charakter. Jedna z vyučujících uvedla, že používá slabikáře, Pojdme si hrát, první díl slabikáře od Miroslavy Čížkové a Simony Pišlové, Pojdme si číst, třetí díl slabikáře od Miroslavy Čížkové a Simony Pišlové, Čtení pro malé školáky, čtvrtý díl slabikáře od Josefa Bruknera a Miroslavy Čížkové. Dotázaná odpověděla, že dává: „Hodnocení jako ve škole 1 – .“ (viz Příloha F – Rozhovor 4)

6.4 Současné slabikáře

8. Podle jaké metody se nyní vyučuje?

Na tuto otázku odpovědělo všech 10 dotázaných shodně. Všichni vyučují podle analyticko-syntetické metody.

9. Co by se podle vás mělo zlepšit ve slabikářích?

Na tuto otázku odpověděla jedna z dotazovaných, že slabikáře by neměly být: „složitě, jak jsem se již zmínila, některým dětem nerozumějí. Myslím, že jsou i „rychlé“..., nutí děti zvládat hodně úkolů.“ (viz Příloha C – Rozhovor 1) Další uvedla, že v učebnicích postrádá texty pro pokročilý čtenáře. Dvě dotázané se shodly v tom, že jim chybí více textů pro lepší pochopení učiva a jiná vyučující je toho názoru, že by se měla ve slabikářích objevovat nová témata ke čtení. Polovina oslovených zastává názor, že není třeba nic měnit a jedna z nich uvedla, že učí teprve jeden rok a zatím nenašla nic, co by chtěla zlepšit.

10. Kdo vybírá slabikáře na škole, ve které učíte?

Na tuto otázku odpovědělo shodně 7 učitelů s tím, že si vybírají slabikáře sami po vzájemné dohodě a na základě zkušenosti jejich starších kolegů z předešlých ročníků. Dva učitelé uvedli, že výběr slabikářů je na společném rozhodnutí učitelů 1. ročníků a vedení školy. Pouze jedna učitelka uvedla, že si vybírá slabikáře sama, na rozdíl od předešlých škol, kde učila. Zde vybírali slabikáře zkušenější kolegové nebo jí byly předloženy bez jejího vyjádření.

Tabulka 2: Zjištěné informace z rozhovorů

	Název školy	Počet let výuky v 1. roč.	Používaný slabikář v současné době	Změny ve slabikářích po roce 1989	Vzpomínky na první slabikář
1	ZŠ Kutnohorská, Praha, Dolní Měcholupy	6	Slabikář pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Nová škola	Více druhů, barev, textů, cvičení a jsou složitější.	Můj první slabikář od Václava Junka. Vzpomínky nádherné, jednoduché texty, rozuměly mu všechny děti, žádné ty dnešní moderní texty, často nesrozumitelné. Zvládli ho i slabší žáci.
2	ZŠ Černošická, Praha, Lipence	2	Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Nová škola	Nemohu změny dostatečně posoudit. Předpokládám, že nebyl tak velký počet slabikářů.	Byla na něm holčička s mašlí a písmenka A, B, C. Moc si z něj nepamatuji. Pamatuji si spíše aktivity, které pro nás paní učitelka měla připravené, některé básničky, které jsme se učili k jednotlivým písmenkům.

	Název školy	Počet let výuky v 1. roč.	Používaný slabikář v současné době	Změny ve slabikářích po roce 1989	Vzpomínky na první slabikář
3	ZŠ Dopplerova, Praha, Petrovice	5	Slabikář pro 1. třídu základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Nová škola	Po roce 1989 již nebylo, učivo manipulativní prostředek komunistické ideologie.	Byl to známý Slabikář s ilustracemi Václava Junka.
4	ZŠ K Milíčovu, Praha, Háje	1	Pojďme si hrát, první díl slabikáře, Miroslava Čížková, Simona Pišlová, Fortuna Pojďme si číst, třetí díl slabikáře, Miroslava Čížková, Simona Pišlová, Fortuna Čtení pro malé školáky, čtvrtý díl slabikáře, Josef Brukner, Miroslava Čížková, Fortuna	Myslím si, že dnešní slabikáře nejsou pro děti moc výrazné, lépe se mi pracuje se slabikáři, které používám jako obohacení ve výuce.	Můj první slabikář byl od Pavla Šruta a byl určený pro děti emigrantů. Vybavuji si ho, ale celkově mě jako dítě moc nezaujal.
5	ZŠ Pařížská, Kladno	2	Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Nová škola	Znám jen slabikáře ze svého dětství a slabikář, se kterým nyní pracuji s prvňáčky.	Slabikář mám spojený s krásnými vzpomínkami na paní učitelku.
6	ZŠ Květnového vítězství, Praha, Jižní město	3	Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Nová škola	Po roce 1989 se objevuje více slabikářů.	Slabikář od Jiřího Žáčka ve mně nezanechal žádnou zásadní vzpomínku.
7	ZŠ Na Šumavě, Jablonec nad Nisou	1	Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Nová škola	Nemohu posoudit, ale soudím, že je větší výběr slabikářů. Slabikáře mají více dalších doplňkových učebnic pro výuku žáků.	Můj slabikář byl od nakladatelství Alter od Jiřího Žáčka. Moc si ho nevybavuji.
8	ZŠ Mendelova, Praha, Jižní město	3	Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Nová škola	Slabikáře v současné době jsou lepší, lákavější s moderními prvky.	Nevzpomínám si. Určitě dobré, protože to není o slabikářích, ale o učitelích.

	Název školy	Počet let výuky v 1. roč.	Používaný slabikář v současné době	Změny ve slabikářích po roce 1989	Vzpomínky na první slabikář
9	ZŠ Jablunkovská, Třinec	5	Slabikář pro 1. ročník základní školy, Hana Mühlhäuserová, Jaromíra Svobodová, Nová škola	Před rokem 1989 slabikáře měly méně textů. Byly ovšem snadnější i pro slabší žáky. Po roce 1989 přibylo výrazně jejich množství.	Vybaví se mi červená knížka s dětmi a nápisem Slabikář. Vzpomínky mám na něj pěkné. Vybaví se mi hodná paní učitelka. Učilo se mi z něj dobře.
10	ZŠ Květnového vítězství, Praha, Chodov	4	Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Nová škola	Větší výběr slabikářů. Nyní jsou slabikáře lákavější, s modernějšími prvky a výraznějšími obrázky.	Hezké, vzpomínám si pouze na pohádku o ježkovi a množství obrázků.

Zdroj: Autorka práce, 2016 (vlastní šetření)

7 DISKUSE

V úvodu praktické části diplomové práce byly formovány čtyři hypotézy, které byly prověřovány pomocí analýzy a komparace slabikářů a na základě rozhovorů s pedagogy. Do jaké míry se hypotézy potvrdily nebo vyvrátily a co o nich soudí dotázaní učitelé?

Hypotéza 1

České školní slabikáře se od doby svého vzniku až do současnosti vyvíjejí a mění.

Pomocí provedené analýzy a komparace slabikářů bylo zjištěno, že se od doby svého vzniku až do současnosti vyvíjely a měnily. První Slabikář český pochází z roku 1547, jeho autorem byl Jan Blahoslav. Slabikář má náboženský obsah. Tato tradice pokračovala až do konce osmnáctého století. Během devatenáctého století se ve slabikářích objevuje již méně náboženských textů. Dostávají se do nich texty poučné a mravoučné společně s černobílými ilustracemi. Na vývoj novodobých slabikářů měly velký vliv Slabikáře pro školy obecné vydání A a B od Adolfa Frumara a Jana Jursy s ilustracemi Mikoláše Alše a Adolfa Kašpara, které vyšly roku 1913. Další posun znamenal slabikář Josefa Kožíška Poupata, čítanka malých s plnobarevnými ilustracemi od Aloise Mudruňky, který se stal po roce 1918 prvním schváleným slabikářem v nové Československé republice, z kterého se učilo až do roku 1948. V padesátých a šedesátých letech dvacátého století vznikají slabikáře pod vlivem socialistické ideologie, vydané stejným kolektivem autorů pod vedením Jarmily Hřebejkové. V roce 1977 vychází další socialistický Slabikář ABC, vytvořený stejnými autory s ilustracemi Oty Janečka. Po roce 1989 vycházejí slabikáře, které mají větší množství textů a pestřejší obrázky. Slabikáře se měnily během svého vývoje nejenom objemově, ale také svojí vnitřní hodnotou. Změnila se také jejich vnější podoba, kterou je velikost, vazba, papír, písmo a ilustrace.

První hypotéza byla potvrzena.

Hypotéza 2

České školní slabikáře jsou odrazem doby, ve které vznikly.

Na základě analýzy a komparace slabikářů lze konstatovat, že všechny české školní slabikáře, od doby svého vzniku až po současné, svým způsobem dokumentují dobu, ve které vznikly. První Slabikář český, který vznikl v šestnáctém století, měl čistě

náboženský obsah a byl klíčem k bibli a k ostatním náboženským knihám, které byly určeny dětem. Slabikáře v tomto duchu vycházely během celého osmnáctého století. V devatenáctém století se stávají ze slabikářů poučné knihy. Obsahují pouze několik náboženských textů společně s modlitbičkami. V době národního obrození se do slabikářů dostaly texty s vlasteneckým charakterem. Ve dvacátém století jsou texty inspirovány běžným životem a na tvorbě slabikářů se začínají podílet také významní ilustrátoři. Také vyučovací metody odrážejí společenské poměry určité doby. Ve slabikářích lze nalézt třeba císaře pána nebo tatíčka Masaryka. Slabikáře si vždy udržely obsah, který respektoval dětský svět, hlavní náplní byla láska k domovu, k rodině a přírodě. Nové politické poměry se odrazily v padesátých a šedesátých letech dvacátého století, kdy se ve slabikářích objevily portréty Klementa Gottwalda a Josifa Vissarionoviče Stalina. Manipulativní texty provázely socialistický Slabikář vytvořený pod vedením Jarmily Hřebejkové a kolektivu, který byl používán téměř čtyřicet let pouze s malými úpravami. Slabikář ABC složený stejným týmem autorů přetrval na našich školách až do devadesátých let dvacátého století. Zmizeli z něj sice pionýři a továrny, ale chybí v něm propojenost a náznak příběhu, který by děti upoutal. Po roce 1989 se začaly objevovat slabikáře s neutrálními ilustracemi z domácího prostředí, přírody a zvířat. V současné době je větší výběr slabikářů, mají modernější prvky, výraznější obrázky, více textů a úkolů.

Není pochyb, že druhá hypotéza byla potvrzena.

Hypotéza 3

Český školní slabikář je první nezapomenutelnou dětskou knihou.

Z provedené analýzy a komparace slabikářů vyplývá, že již na přelomu devatenáctého a dvacátého století vycházejí slabikáře, které se snaží přiblížit dítěti, a to zejména svými poučnými texty. Učebnice měly žáky zaujmout a také pobavit, to byla snaha jejich autorů a ilustrátorů. Slabikář byl mnohdy jedinou obrázkovou knížkou v rodině. Josef Kožíšek na základě své praxe zdůrazňoval, že dítě potřebuje radostnou dětskou knížku. Během praxe se seznámil s psychologií dítěte a vytvořil učebnici na vysoké úrovni, kterou je radost si dodnes prolistovat. Jeho Poupata byla nejpopulárnějším slabikářem od období první republiky až do roku 1951. Byly vzorem pro další autory, jejichž snahou bylo vždy vytvořit co nejhodnotnější učebnici počátečního čtení, která je pro dítě přitažlivá a nezapomenutelná.

Z rozboru rozhovorů je patrné, že vzpomínky na slabikář jsou mezi dotázanými odlišné. Učitelé s menší dobou praxe, kteří tvořili jednu třetinu dotázaných, uvedli

jméno autora slabikáře, ale na jeho obsah si nevzpomněli, protože je nijak nezaujal. Další tři si vzpomněli na paní učitelku, jeden názor z toho byl, že to není o slabikáři, ale o učiteli a další v odpovědi uvedla, že si vzpomíná na písmenka A, B, C a holčičku s mašlí, ale jinak si pamatuje spíše aktivity, které pro ně připravovala paní učitelka. Další dotázaná si vybavila pouze pohádku o ježkovi a množství obrázků. Poslední tři si vybavili červený Slabikář. Dva z nich uvedli, že vzpomínky na něj jsou velmi pěkné, jeden z nich si vzpomněl na hodnou paní učitelku a jeden se k tomu nevyjádřil.

Tato třetí hypotéza byla potvrzena, přestože ve většině případů si spíše vybavují paní učitelku než obsah slabikáře.

Hypotéza 4

České školní slabikáře se po roce 1989 výrazně změnily.

Z obsahové analýzy a komparace slabikářů vyplývá, že v letech 1951 až 1989 vznikaly slabikáře od stejných autorů a pouze s malými obměnami, podle metody zvukové, analyticko-syntetické. Důležité tehdy bylo, že se vycházelo ze zkušeností nejlepších našich a sovětských pedagogů. Na všech školách se vyučovalo podle stejných postupů. Po roce 1989 se objevily ve slabikářích nové texty s cílem obohatit výuku novými metodickými postupy. Příkladem byl Slabikář Máma, táta, já a Eda, jehož autorem je Jiří Gruša. Takových slabikářů ale moc nebylo. Většina jich používala texty, které byly již publikované a ilustrace neodpovídaly realitě. Postupem času se slabikáře stávaly zajímavější, přibývalo autorů, měnila se grafika. Dnešní slabikáře obsahují moderní prvky a je výhodou, že si školy a učitelé mohou vybírat z více druhů slabikářů.

Na základě provedeného rozboru rozhovorů bylo zjištěno, že se české slabikáře po roce 1989 změnily. Dotázaní pedagogové se shodují na tom, že nyní je větší výběr slabikářů, jsou lépe zpracované, mají více textů a dokonalejší grafickou úpravu. Jeden dotázaný učitel s nejdelší praxí uvedl, že po roce 1989 již učivo nebylo manipulativním prostředkem komunistické ideologie.

Je možné konstatovat, že čtvrtá hypotéza byla potvrzena.

ZÁVĚR

Tématem diplomové práce se staly České školní slabikáře a jejich autoři a ilustrátoři. Teoretická část se soustředila na jejich historii a vývoj, zároveň zmapovala jejich jednotlivá vývojová období a podmínky, za kterých vznikaly a vycházely. Práce měla zároveň za úkol přiblížit život a dílo jejich významných autorů a ilustrátorů, kteří ovlivňovali vývoj slabikářů, a tím přispěli k formování a rozvoji vzdělanosti našeho národa. Bylo důležité se seznámit s danou dobou a získat ucelený přehled o tomto tématu. Z diplomové práce vyplynul přínos některých vzdělanců a samotných autorů českých slabikářů. Stali se jimi zejména Cyril a Metoděj, Mistr Jan Hus, Beneš Optát, Jan Blahoslav a Jan Amos Komenský. Poukázalo se také na problémy tvorby českých slabikářů, a to zejména v devatenáctém století a po roce 1989.

Díky Josefu Kožíškovi, Václavu Příhodovi a Jiřímu Grušovi došlo ke zjištění, že se v devatenáctém až dvacátém století objevilo několik způsobů a metod výuky počátečního čtení, které se posuzovaly během vývoje slabikářů. Jedná se o analytickou, syntetickou a globální metodu, které mají své přednosti a nedostatky. V první polovině dvacátého století se začala významně rozvíjet tvorba českých slabikářů, zejména po roce 1918. V této době mohli učitelé volit mezi více než deseti slabikáři, které měly různé metodické zpracování. Velký přínos pro jejich tvorbu znamenal Josef Kožíšek, básník a pedagog. Vrcholem jeho díla jsou Poupata, čítanka malých, která se stala velkým odkazem pro další generace.

Po roce 1951 tvorba slabikářů upadla a učilo se téměř čtyřicet let z jednoho slabikáře, který vznikl pod vedením Jarmily Hřebejkové. Byla v něm použita analyticko-syntetická metoda. Slabikáře vydané v této době postrádaly textové celky, které jsou blízké dětem. Texty se tehdy stávaly stále jednodušší a chudší. Až po roce 1989 Jiří Gruša, básník a spisovatel, sestavil Slabikář Máma, táta, já a Eda, ve kterém je uplatněna globální metoda. Slabikář má významnou etickou a estetickou hodnotu. Do současné doby se vydalo mnoho slabikářů, které jsou složeny převážně podle analyticko-syntetické metody.

V praktické části diplomové práce se uskutečnilo provedení analýzy a komparace českých školních slabikářů od nejstaršího až po současné, se zaměřením na jejich obsah, ilustrace, jazykové prostředky. Cílem práce byl popis historického vývoje slabikářů a jejich komparace. Z výsledku analýz slabikářů a jejich porovnávání vyplynulo, že se slabikáře od doby svého vzniku neustále vyvíjely a měnily. Zároveň se také potvrdilo, že slabikáře jsou odrazem doby, ve které vznikly. Liší se nejen svou

vnitřní hodnotou, ale také svým objemem a rozsahem. Kromě stavby metodické a obsahové, která je nejdůležitější, se slabikáře také změnilo po vnější stránce, což je jejich velikost, vazba, papír, písmo, tisk, ilustrace, která je důležitá hlavně po stránce umělecké a výchovné. Od knihy čistě s náboženským obsahem se slabikáře postupně měnily na knihy, které se staly zdrojem učení a zábavy. Uspořádání jejich obsahu začínalo od jednoduchého ke složitějšímu a postupně došlo také k zařazení textu k mechanickému výcviku dětí ke čtení.

Součástí praktické části se stal rozbor rozhovorů s pedagogy prvních ročníků několika základních škol. Byli osloveni učitelé s různou délkou praxe. Zjišťovalo se, zda se u nich naplnilo očekávání a přání tvůrců školních slabikářů, že se tato učebnice stane nezapomenutelnou dětskou knihou. Z jejich vyjádření vyplynulo, že svůj školní slabikář si většina z nich sice vybavila, ale na obsah si ve většině případů nevzpomněla. Více než na učebnici si vzpomínají na paní učitelku. Poslední zkoumané tvrzení, že se české školní slabikáře po roce 1989 výrazně změnilo, se potvrdilo. Zkušenosti pedagogové uvedli jejich rozdílné zpracování. Kolegové s kratší dobou praxe, kteří nebyli schopni srovnávat vzniklé rozdíly, byli také přesvědčeni, že došlo ke změnám, a to nejen z hlediska obsahu, ale i grafického uspořádání. Většina zastávala názor, že slabikářů je v současné době větší množství.

Závěrem diplomové práce lze konstatovat, že slabikáře se během svého vývoje staly zajímavější a poutavější. Snaha jejich autorů vytvořit, co nejdokonalejší slabikář se dochovala až do současné doby. Přestože se staré české slabikáře během svého historického vývoje změnilo, jsou stále inspirací pro výtvarné a literární umělce a zůstávají vzácnou památkou na školní léta pro jejich čtenáře jako pamětníky starých časů.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BALEKA, Jan a kol., 1983. *Současné české a slovenské umění*. 1. vyd. Praha: Odeon. 454 s.
- CARDOVÁ, Jitka, 2005. Česká slabikářová produkce po roce 1951 a dnes. *Moderní vyučování: časopis pro nové programy v českém základním školství*. Praha: Portál. roč. 11, č. 5, s. 21. ISSN 1211-6858.
- CIPRO, Miroslav, 1984. *Průvodce dějinami výchovy*. 1. vyd. Praha: Panorama. 579 s.
- ČAPEK, Jan Blahoslav, 1949. *Sloupové paměti*. 6. svazek sbírky. Praha: Jan Laichter. 127 s.
- DOLEŽALOVÁ, Alena a Eva PROCHÁZKOVÁ, 2009. *Slabikář pro 1. ročník základní školy*. 1. vyd. Brno: Nová škola. 123 s. ISBN 978-80-7289-104-7.
- DVOŘÁK, František, 2005. *O umělcích, jak je neznáme*. 1. vyd. Praha: NLN, s.r.o. 268s. ISBN 80-7106-779-2.
- FABIÁNOVÁ, Irena, Jarmila, HŘEBEJKOVÁ a Eva VEBEROVÁ, 1983. *Slabikář ABC*. 15. vyd. Praha: SPN. 127 s. ISBN 80-04-25394-6.
- FRÖMEL, Karel a kol., 1991. *Acta universitatis palackianae olomucensis*. Olomouc: Univerzita Palackého. 165 s. ISBN 80-7067-081-9.
- FRUMAR, Adolf a JURSA, Jan, 1916. *Slabikář pro školy obecné vydání A*. Praha: c. k. školní knihosklad. 130 s.
- FRUMAR, Adolf a Jan JURSA, 1928. *Slabikář pro školy obecné vydání B*. Praha: c. k. školní knihosklad. 128 s.
- GRUŠA, Jiří, 1990. *Máma, táta, já a Eda, Česká abeceda*. 5.vyd. Praha: GALAXIE spol. s.r.o. 207 s. ISBN 80-85204-04-5.
- HLAVÁČEK, Luboš, 1989. *Umělecké profily*. 1. vyd. Praha: Odeon. 213 s. ISBN 80-207-0082-X.
- HOLEŠOVSKÝ, František, 1989. *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*. 1.vyd. Praha: Albatros. 455 s.
- HORA-HOŘEJŠ, Petr, 1995. *Toulky českou minulostí 2*. 2. vyd. Praha: BARONET. 454s. ISBN 80-85890-20-8.

HORA-HOŘEJŠ, Petr, 1996. *Toulky českou minulostí 5*. 1. vyd. Praha: BARONET & VIA FACTI. 230 s. ISBN 80-85890-94-1.

HORA-HOŘEJŠ, Petr, 2004. *Toulky českou minulostí 10*. 1. vyd. Praha: VIA FACTI. 222 s. ISBN 80-239-3027-3.

HŘEBEJKOVÁ, Jarmila a kol., 1968. *Slabikář*. 9. vyd. Praha: SPN. 121 s.

HÝBL, František, 2004. *Cestička do školy. Nejkrásnější české i zahraniční slabikáře*. Přerov: Muzeum Komenského. 30 s. ISBN 80-239-3046-X.

JUNGBAUER, František, 1938. *Josef Kožíšek, básník – učitel*. Praha: Státní nakladatelství. 71 s.

JUŘINA, Věnceslav, 1991. *Jiří Žáček*. 1. vyd. Ostrava: ITEM. 10 s.

KOLEKTIV AUTORŮ, 1927. *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí H-Kn*. 3. díl. Praha: Československý Kompas, 1040 s.

KOLEKTIV AUTORŮ, 1997. *Ottův slovník naučný. Encyklopedie obecných vědomostí*. 9 díl. Praha: Paseka, Litomyšl: Argo. 1037 s. ISBN 80-7203-137-6.

KOLEKTIV AUTORŮ, 2001. *Universum. Všeobecná encyklopedie U-Ž. 10. díl*. 1. vyd. Praha: Odeon. 662 s. ISBN 80-207-1072-8.

KOSATÍK, Pavel, 1989. *Malá galerie autorů*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel. 392 s. ISBN 80-202-0060-6.

KOŽÍŠEK, Josef, 1921. *Poupata, čítanka malých*. 2. vyd. Praha: Česká grafická unie, a.s. 127 s. č. 32.168.

KOŽÍŠEK, Josef, 1930. *Studánka, čítanka malých*. Praha: Státní nakladatelství. 125 s.

KUBÁLEK, Josef, 1921a. *Čtení ve třídě elementární Průvodce slabikářem pro města „U nás“*. Praha: Česká grafická unie, a. s. 52 s.

KUBÁLEK, Josef, 1921b. *U nás. Slabikář pro školy městské*. 1. vyd. Praha: Česká grafická Unie. 142 s.

KUBÁLEK, Josef, 1924. *Slabikáře v Československé republice*. Velké Meziříčí: Alois Šašek. 52 s.

KUBÁLEK, Josef, 1930. *U nás. Slabikář pro školy venkovské*. 2. nezměněné vyd. Praha: Československá grafická Unie. 142 s.

KUBÁLEK, Josef, 1934. *Vyučování ve třídě elementární*. 9. přepracované vyd. Praha: Státní nakladatelství. 205 s.

- KUBÁLEK, Josef, 1937. *Lístkové abecedy a slabikáře v době pobělohorské*. Praha: Státní nakladatelství. 4 s.
- KUBÁLEK, Josef, 1947. *Slabikář český a jiných náboženství počátkové*. Prostějov: Místní národní výbor. 124 s.
- KUBÁLEK, Josef, Josef, HENDRICH a František ŠIMEK, 1929. *Naše slabikáře*. Praha: Státní nakladatelství. 531 s.
- KUBÁLEK, Josef, Ivana, HUTAŘOVÁ a Pavla POSPÍŠILOVÁ, 1986. *Životopisný medailonek k 110. výročí narození pedagoga*. Praha: Ústav školských informací při ministerstvu školství ČSR. 23 s.
- KURZWEILOVÁ, Věra, 1964. *Richard Lauda*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců. 64 s.
- MIKULENKOVÁ, Hana a Radek MALÝ, 2004. *Příručka k vyučování čtení, psaní a literatury v prvním ročníku základní školy*. Olomouc: PRODOS, spol. s. r. o. 192 s. ISBN 80-7230-135-7.
- NASTOUPILOVÁ, Dita, 2013. *Genetická metoda čtení a psaní*. 1. vyd. Praha: Klett. 76 s. ISBN 978-80-7397-143-4.
- PAVLÍČEK, Dobroslav Milan, 1952. *Domov*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy. 126 s.
- POTŮČKOVÁ, Jana, 1997. *Slabikář pro první třídu základní školy*. 1. vyd. Brno: Studio 1+1. 94 s. ISBN: 8090198619.
- ŘEZÁČ, František Josef a Karel BULÍŘ, 1865. *První učení a cvičení milé mládeži československé*. Praha: Tiskem Rohlička a Sieverse. 170 s.
- SCHEYBAL, Josef Václav, 1957. *Adolf Kašpar*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění. 205 s.
- SCHREIBEROVÁ, Jarmila, 2008. *Staré české slabikáře*. *Grand biblio*: časopis pro čtenářskou veřejnost - o knihách ze všech stran. Praha: Grand Princ. roč. 2, č. 9, s. 8–9. ISSN 1802-3320.
- SCHREIBEROVI, Jarmila a Hugo, 2003. *Okouzlené oči*. 1. vyd. Praha: Tiskárna Flora, s.r.o. 224 s. ISBN 80-86339-21-1.
- SCHREIBEROVI, Jarmila a Hugo, 2006. *Slavné osobnosti v dějinách Prahy 5. Příběhy nevšedních životů*. 1. vyd. Praha: Perseus. 396 s. ISBN 80-239-8554-X.
- SCHREIBEROVI, Jarmila a Hugo, 2009. *Slavné osobnosti v dějinách Prahy 5. Příběhy nevšedních životů 2*. 1. vyd. Praha: Perseus. 504 s. ISBN 978-80-254-4442-9.

- TÁBORSKÝ, František, 1935. *Adolf Kašpar*. Olomouc: R. Promberg. 129 s.
- TOMAN, Prokop, 1993. *Nový slovník československých výtvarných umělců II. díl L - Ž*. 3. rozšířené vyd. Ostrava: Výtvarné centrum Chagall. 782 s. ISBN 80-900648-4-1.
- ULČOVÁ, Marie a Václav SPĚVÁČEK, 1961. *Kožíšek Josef 1861 – 1961*. Plzeň: ONV Plzeň – jih. 11 s.
- VÁŇA, Josef, 1951. *První čítanka*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic. 198 s.
- WAGNEROVÁ, Alena, Míla, PRESLOVÁ a Lubomír ANLAUF, 2003. *České ženy. Medailony významných žen z období české historie až po současnost*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment. 64 s. ISBN 80-7200-777-7.
- WAGNEROVÁ, Jarmila, 1998. *Metodická příručka kučebnici Učíme se číst pro 1. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, a. s. 56 s. ISBN 80-7235-001-3.
- WAGNEROVÁ, Jarmila, 2000. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. 2. vyd. upravené a doplněné. Plzeň: Západočeské univerzita. 110 s. ISBN 80-7082-585-5.
- ŽÁČEK, Jiří, 1992. *Slabikář*. 1. vyd. Všeň: Alter. 117 s. ISBN 80-901207-2-5.
- ŽIŽKOVÁ, Eva a Juraj DAUBNER, 1990. *Postavy české pedagogiky svazek 14. Václav Příhoda (1889-1979)*. Praha: Ústav školských informací. 67 s. ISBN 80-211-0042-7.

Seznam použitých internetových zdrojů

- BERNKOPF, Jiří, 2012. *Gruša Jiří*. [online]. 25. 10., [cit. 2015-12-10]. Dostupné z: <http://iliteratura.cz/Clanek/30695/grusa-jiri>
- ČEŇKOVÁ, Jana, 2015. *Spisovatel a básník Pavel Šrut, co o něm ještě nevíte*. [online]. 02. 04. [cit. 2015-12-13]. Dostupné z: <http://citarny.cz/index.php/knihy-lide/autori-a-knihy/spisovatele-a-knihy/2438-spisovatel-a-basnik-pavel-sru>
- ČESKÁ TELEVIZE, 2011. *Ve věku 72 let zemřel spisovatel a diplomat Jiří Gruša*. [online]. 28. 10., [cit. 2015-12-10]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1235806-ve-veku-72-let-zemrel-spisovatel-a-diplomat-jiri-grusa>
- MARKOVIČOVÁ, Zdeňka, 2014. *Česká republika – novější knihy*. [online]. [cit. 2015-11-27]. Dostupné z: <http://www.slabikare.cz/slabilkare-a-citanky/evropa/ceska-republika---novejsi-knihy>
- NOVOTNÝ, Vladimír a Milena ŠUBRTOVÁ, 2009. *Pavel ŠRUT*. [online]. ÚČL AV ČR © 01. 03. [cit. 2015-12-13]. Dostupné z: <http://slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1140&hl=%C5%A1rut+pavel+>

SEZNAM OBRÁZKŮ, GRAFŮ A TABULEK

Seznam obrázků

Obrázek 1: Slabikář český z roku 1547	I
Obrázek 2: Český slabikář z roku 1724	II
Obrázek 3: Český slabikář z roku 1735	III
Obrázek 4: Český slabikář z roku 1756	IV
Obrázek 5: Abeceda česká z roku 1767	V
Obrázek 6: Abeceda česká z roku 1792	VI
Obrázek 7: První učení a cvičení milé mládeže československé	VII
Obrázek 8: Ukázka ze slabikáře První učení a cvičení milé mládeže československé	VIII
Obrázek 9: Slabikář pro školy obecné vydání A	IX
Obrázek 10: Slabikář pro školy obecné vydání B	X
Obrázek 11: Poupata, čítanka malých	XI
Obrázek 12: Ukázka z Poupat, čítanka malých	XII
Obrázek 13: Studánka, čítanka malých	XIII
Obrázek 14: U nás: Slabikář pro školy městské	XIV
Obrázek 15: U nás: Slabikář pro školy venkovské	XV
Obrázek 16: První čítanka	XVI
Obrázek 17: Slabikář	XVII
Obrázek 18: Slabikář ABC	XVIII
Obrázek 19: Máma, táta, já a Eda, Česká abeceda	XIX
Obrázek 20: Slabikář	XX
Obrázek 21: Slabikář pro 1. třídu základní školy	XXI
Obrázek 22: Slabikář pro 1. ročník základní školy	XXII

Seznam grafů

Graf 1: Celkový počet let výuky, počet let výuky v prvním ročníku a počet škol	74
--	----

Seznam tabulek

Tabulka 1: Přehled analyzovaných českých školních slabikářů	53
Tabulka 2: Zjištěné informace z rozhovorů	79

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Obrazová příloha	I
Příloha B – Otázky k rozhovorům	XXIII
Příloha C – Rozhovor 1	XXIV
Příloha D – Rozhovor 2	XXVI
Příloha E – Rozhovor 3	XXVIII
Příloha F – Rozhovor 4	XXX
Příloha G – Rozhovor 5	XXXII
Příloha H – Rozhovor 6	XXXIV
Příloha I – Rozhovor 7	XXXVI
Příloha J – Rozhovor 8	XXXVIII
Příloha K – Rozhovor 9	XL
Příloha L – Rozhovor 10	XLII

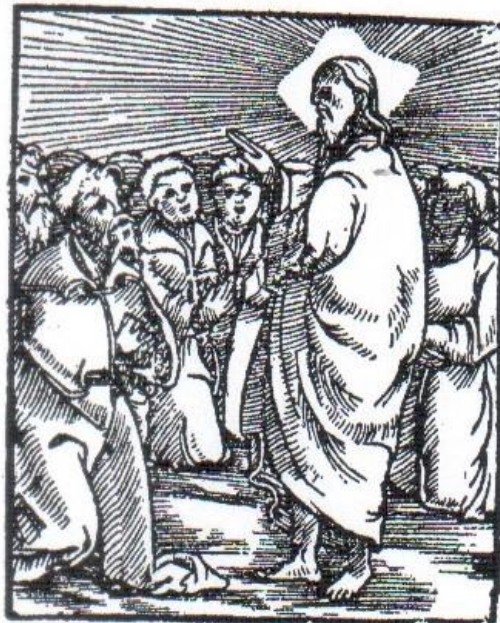
PŘÍLOHY

Příloha A – Obrazová příloha

Obrázek 1: Slabikář český z roku 1547

**Slabikář Český/
a giných náboženství počát-
kové: Kterýmžto věcem Dítky
Křesťanské hned zmladošti
včeny býti magů.**

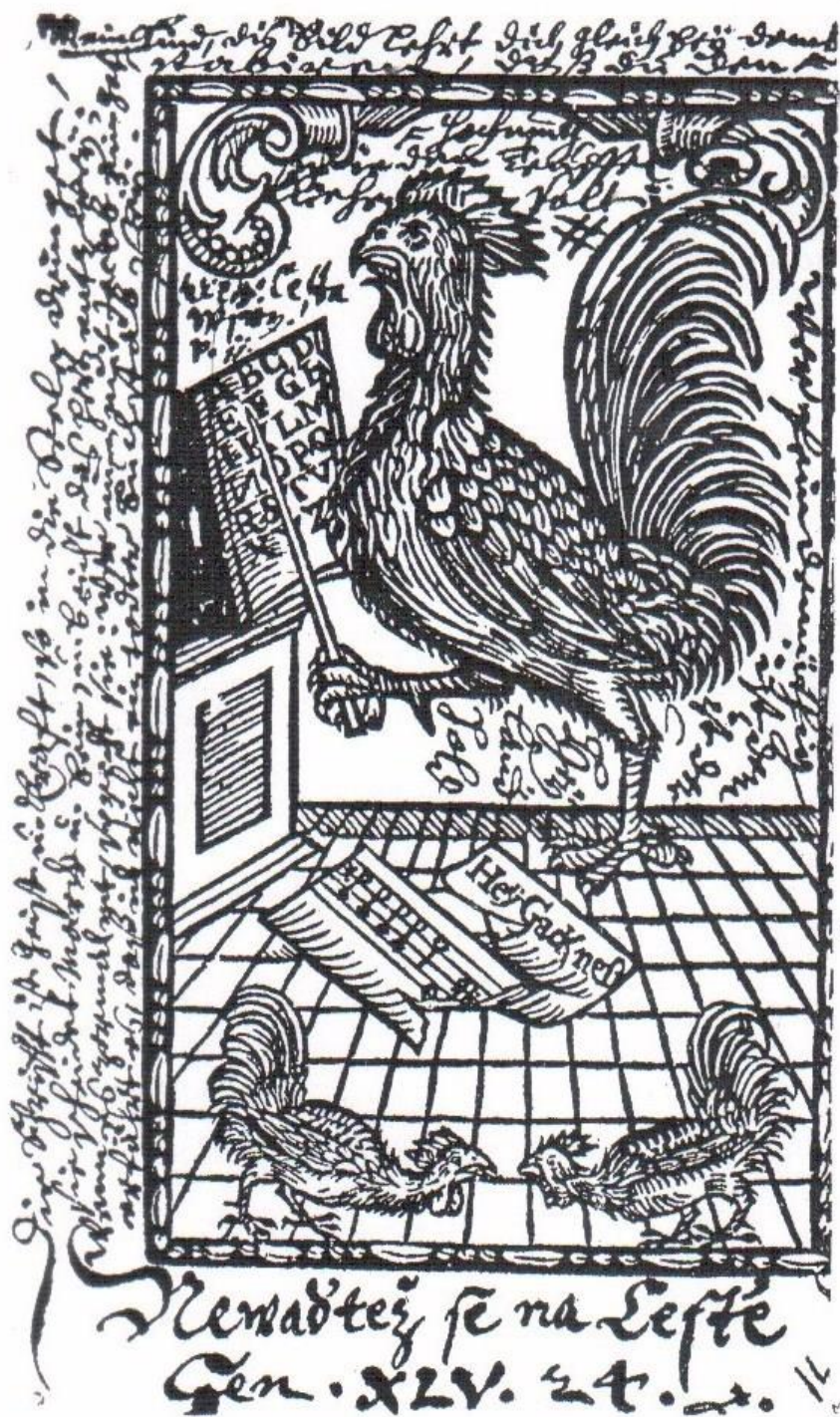
*

M. D. XLVII.

Zdroj: (Kubálek, 1947, s. 26)

Obrázek 2: Český slabikář z roku 1724

Z archivu školního nakladatelství v Praze.

Václav Klejch.

Zdroj: (Kubálek, 1947, s. 65)

Obrázek 3: Český slabikář z roku 1735

Český
Slabikář

To jest
Kratký Spůsob
Slabikování a Čtení

Pro Dětky
Školy České
Berlínské.

Wydáno w Hali
v Jana Justina Gebauera, 1735.

Z archivu školního nakladatelství v Praze.

Zdroj: (Kubálek, 1947, s. 70)

Obrázek 4: Český slabikář z roku 1756

Česky
Slabikář,
To jest:
Krátký Spisob,
Slabikowanj a Ctenj,
pro Dityh
S některými Modlitbami
w nové wydany.

Dobrá Mily! Žáduj vě se čísti,
Češští o Mědem Zemléku čísti,
Dáti se nebudes věti,
Máš však aneb Dardus čyti.
Peri Kladačt Kunz domo

*accessit a Biblioth. Wratisl.
W. Bresslawa Eth. Pápa 1756.
Meyer. 2. 1760. 2. 2.*

*nunc diuina relinquit Sanguarorum
Bibliothecae, sub ea. Wilhelmsal. Cur.
cor. imp. etc. 1770. die 7. Octobr.*

A. b. c. e. d. a. C. e. s. t. a.

A a b c e d d'
e e e f f g g' h i j k
l m n o p q r r'
s s s' t t' u u v w x y z z'.
u x c e d d e e f f g g' h i k l m
n o p q r r s s' t t' u u v w x y z z'.
A a b c e d d' e e e f f g g' h i k l m
n n o p q r r s s' t t' u u v w x y z z'.
r r s s' t t' u u v w x y z z'.
o e s s' t t' u u v w x y z z'
Vocales:
a e i o u y.
Diphthongi:
ay au ey oy uy.
Consonantes:
b c e d d' f g g' h i k l m n o p q r r' s s' t t' z z' z'.
216

Tabula Pythagorica.

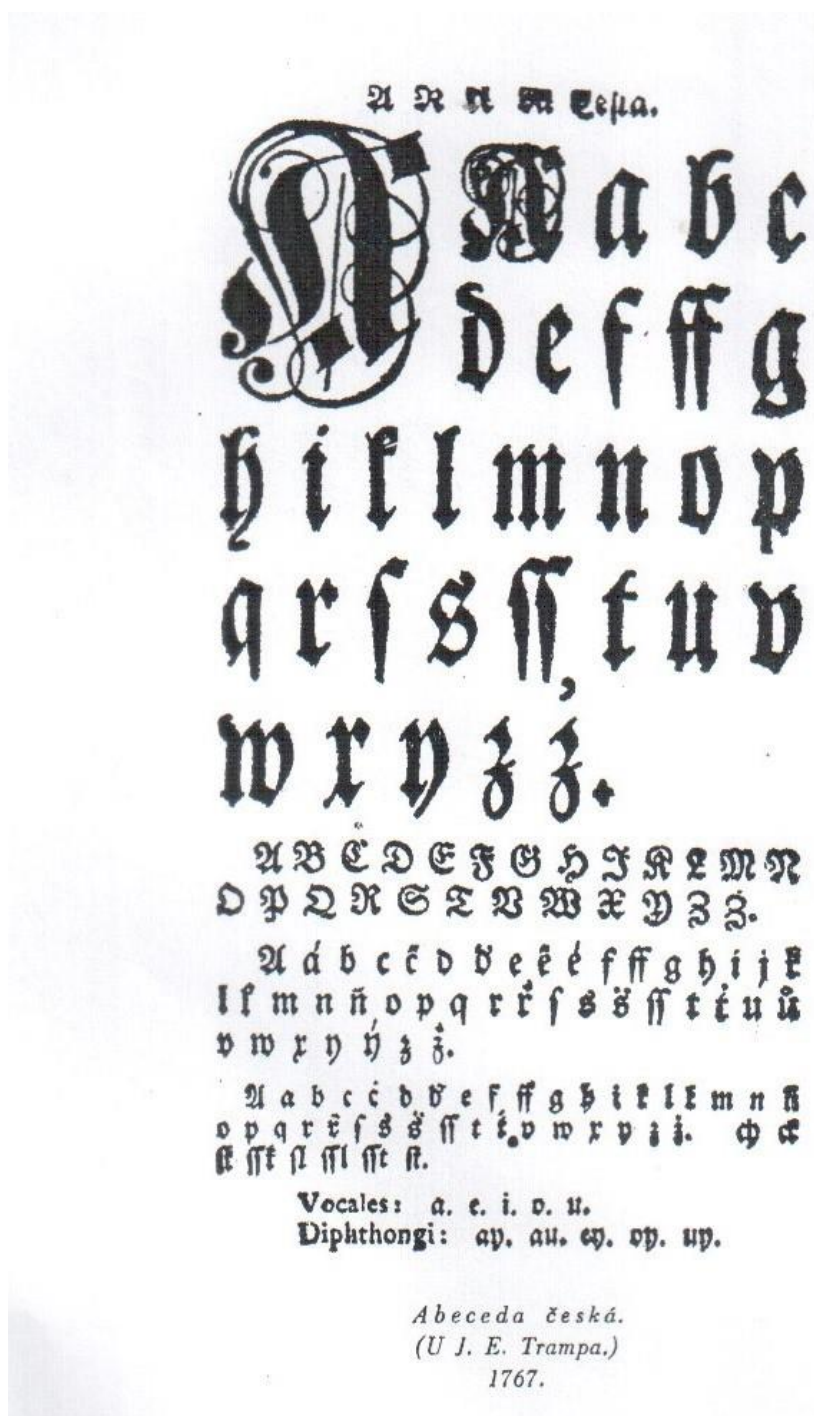
1 frat 1 gest 1.	5 frat 5 gest 25.
2 frat 2 gest 4.	5 frat 6 gest 30.
2 frat 3 gest 6.	5 frat 7 gest 35.
2 frat 4 gest 8.	5 frat 8 gest 40.
2 frat 5 gest 10.	5 frat 9 gest 45.
2 frat 6 gest 12.	5 frat 10 gest 50.
2 frat 7 gest 14.	
2 frat 8 gest 16.	6 frat 6 gest 36.
2 frat 9 gest 18.	6 frat 7 gest 42.
2 frat 10 gest 20.	6 frat 8 gest 48.
	6 frat 9 gest 54.
	6 frat 10 gest 60.
3 frat 3 gest 9.	7 frat 7 gest 49.
3 frat 4 gest 12.	7 frat 8 gest 56.
3 frat 5 gest 15.	7 frat 9 gest 63.
3 frat 6 gest 18.	7 frat 10 gest 70.
3 frat 7 gest 21.	
3 frat 8 gest 24.	8 frat 8 gest 64.
3 frat 9 gest 27.	8 frat 9 gest 72.
3 frat 10 gest 30.	8 frat 10 gest 80.
4 frat 4 gest 16.	9 frat 9 gest 81.
4 frat 5 gest 20.	10 frat 10 gest 90.
4 frat 6 gest 24.	
4 frat 7 gest 28.	10 frat 10 gest 100.
4 frat 8 gest 32.	10 frat 100 gest 1000.
4 frat 9 gest 36.	
4 frat 10 gest 40.	

Zdroj: (Kubálek, 1947, s. 72)

Obrázek 5: Abeceda česká z roku 1767

Zdroj: (Kubálek, 1947, s. 73)

Obrázek 6: Abeceda česká z roku 1792

Abeceda česká.
A B C D E F F G H I
J K L M N O P Q R S
T U V W X Y Z Ž.

A B C D E F G H I
K L M N O P Q R S T
U V W X Y Z Ž.

A a á b c ě d d e e é f f g h i
j k l m n ñ o p q r ě s s š t
t u ů v w x y ý ž ž.

ch ě ť ť ť ť ť ť ť.

Samozwúčky: a e i o u.

Spoluzwúčky: ay au ey oy ny.

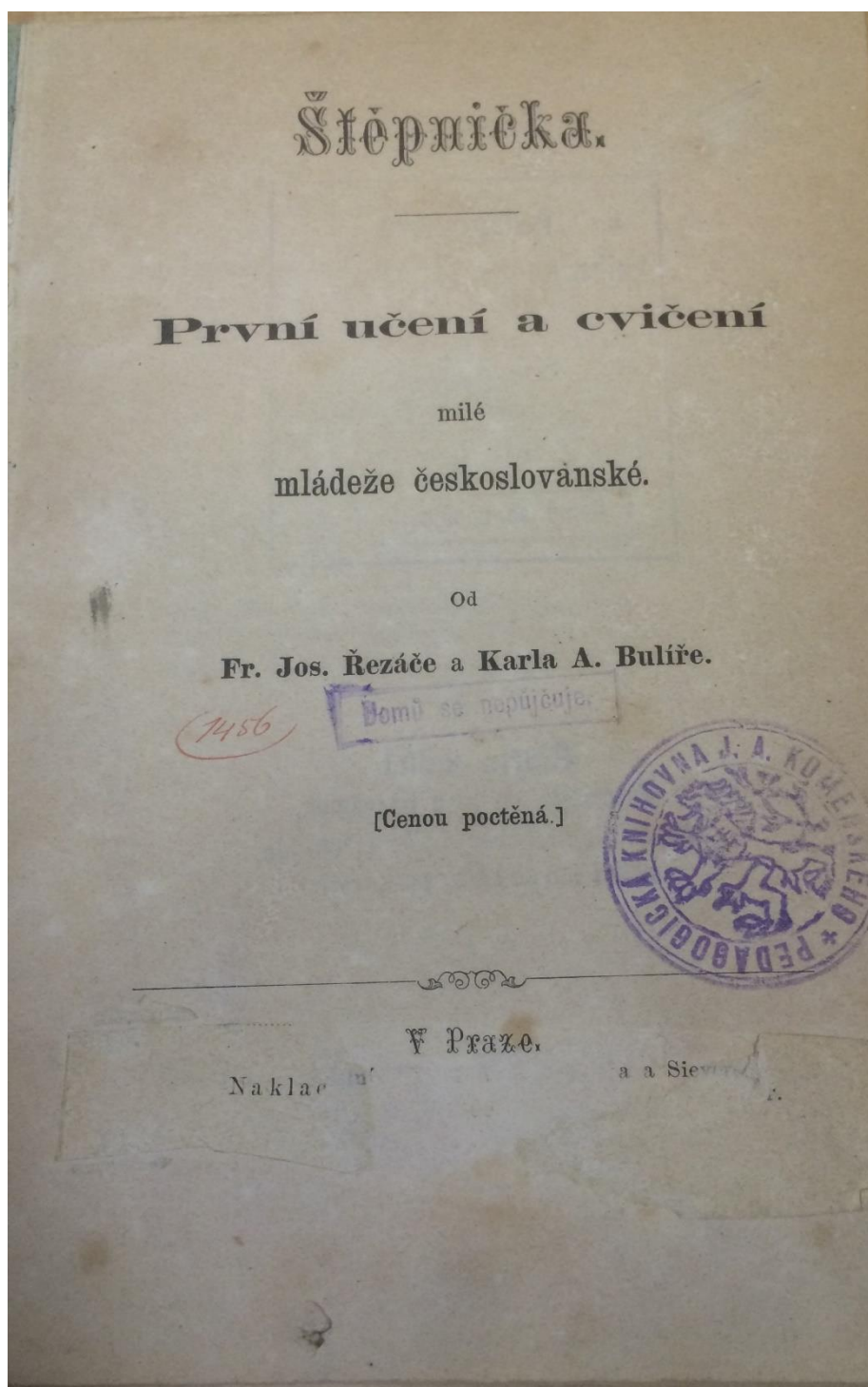
A Užíwání Protestantůw.

Wydruko w Lyncomyssli, 1792.

Abeceda česká z r. 1792.

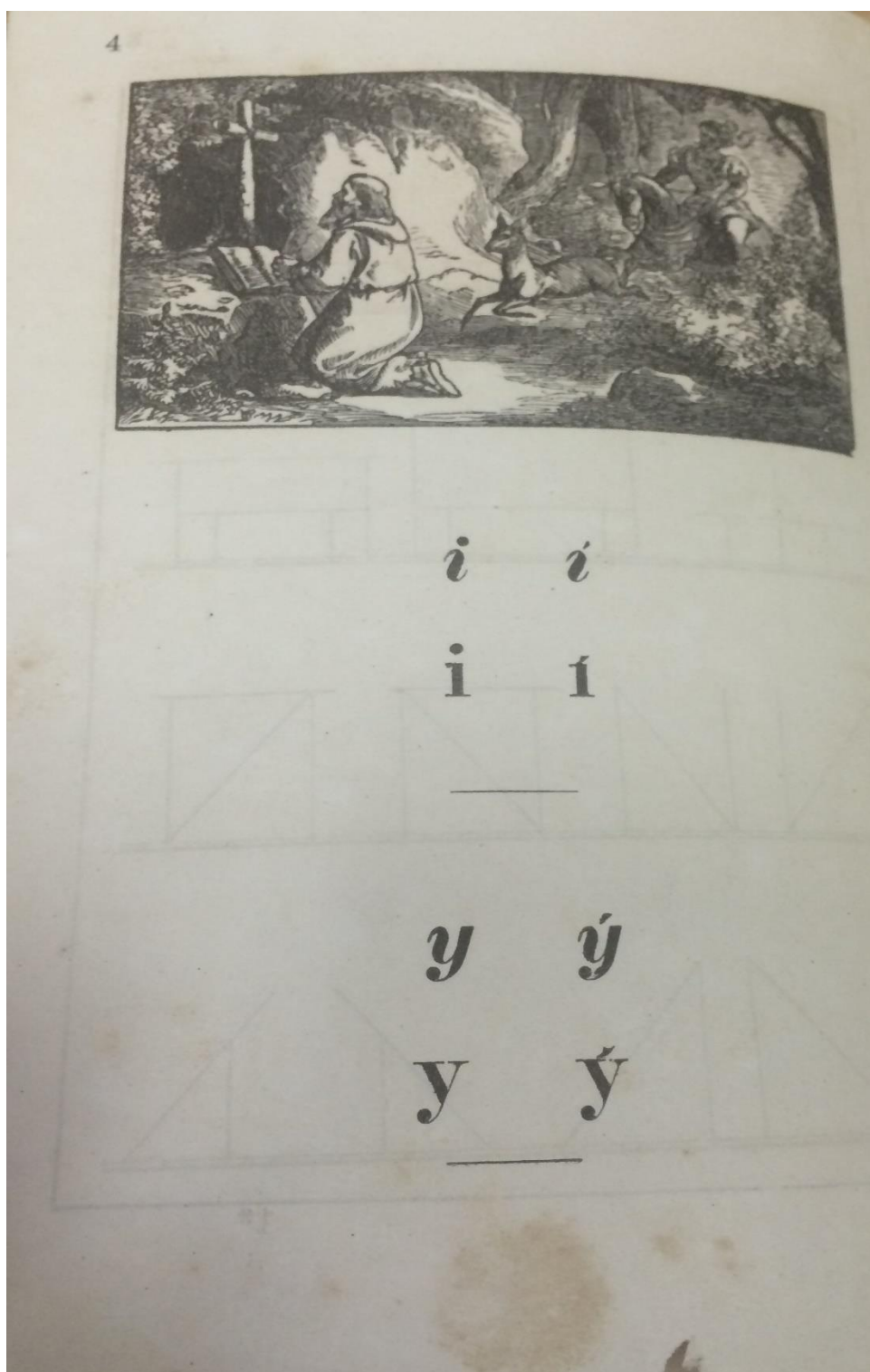
Zdroj: (Kubálek, 1947, s. 75)

Obrázek 7: První učení a cvičení milé mládeže československé

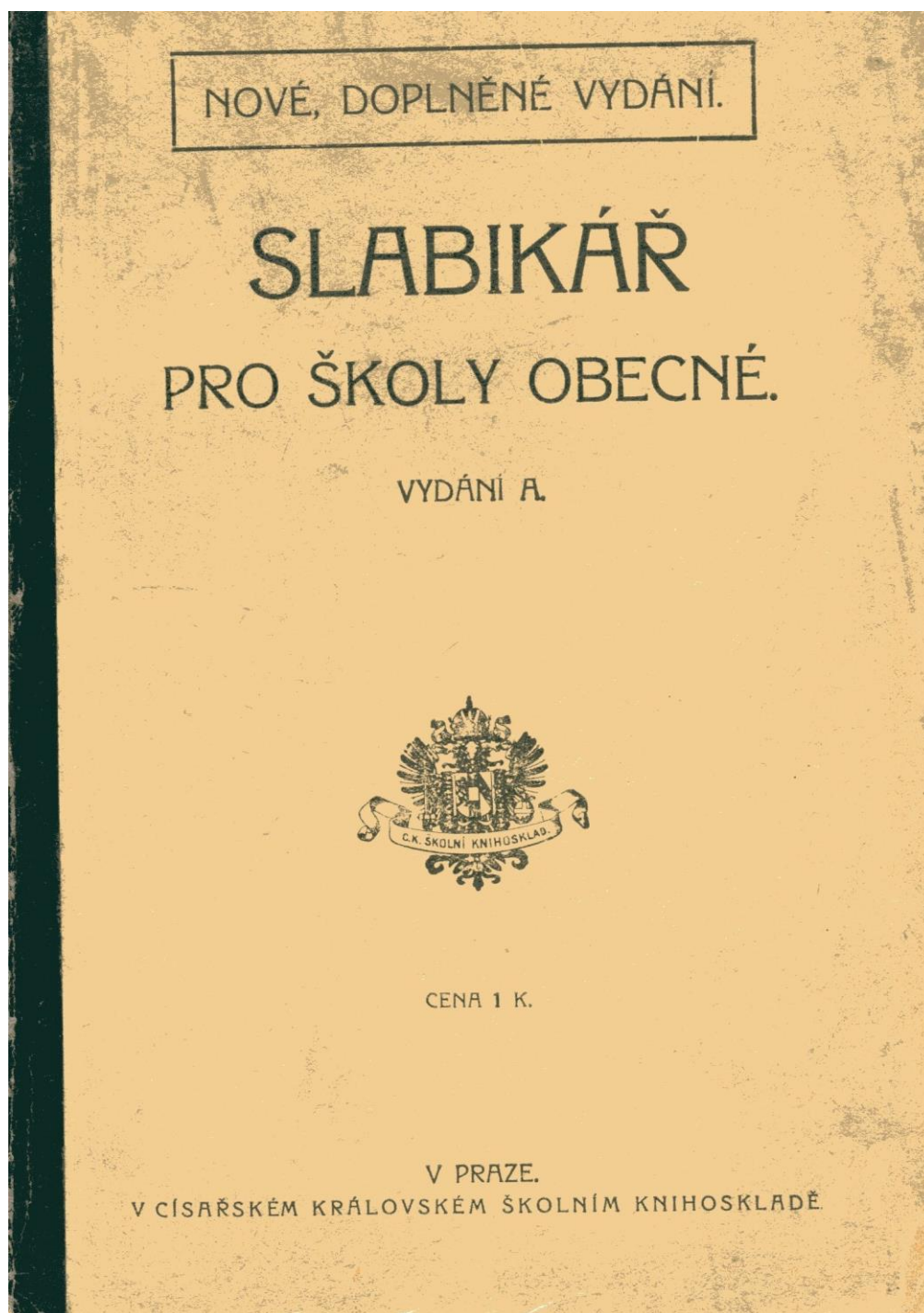
Zdroj: (Řezáč, Bulíř, 1865, s. 1)

Obrázek 8: Ukázka ze slabikáře První učení a cvičení milé mládeže československé

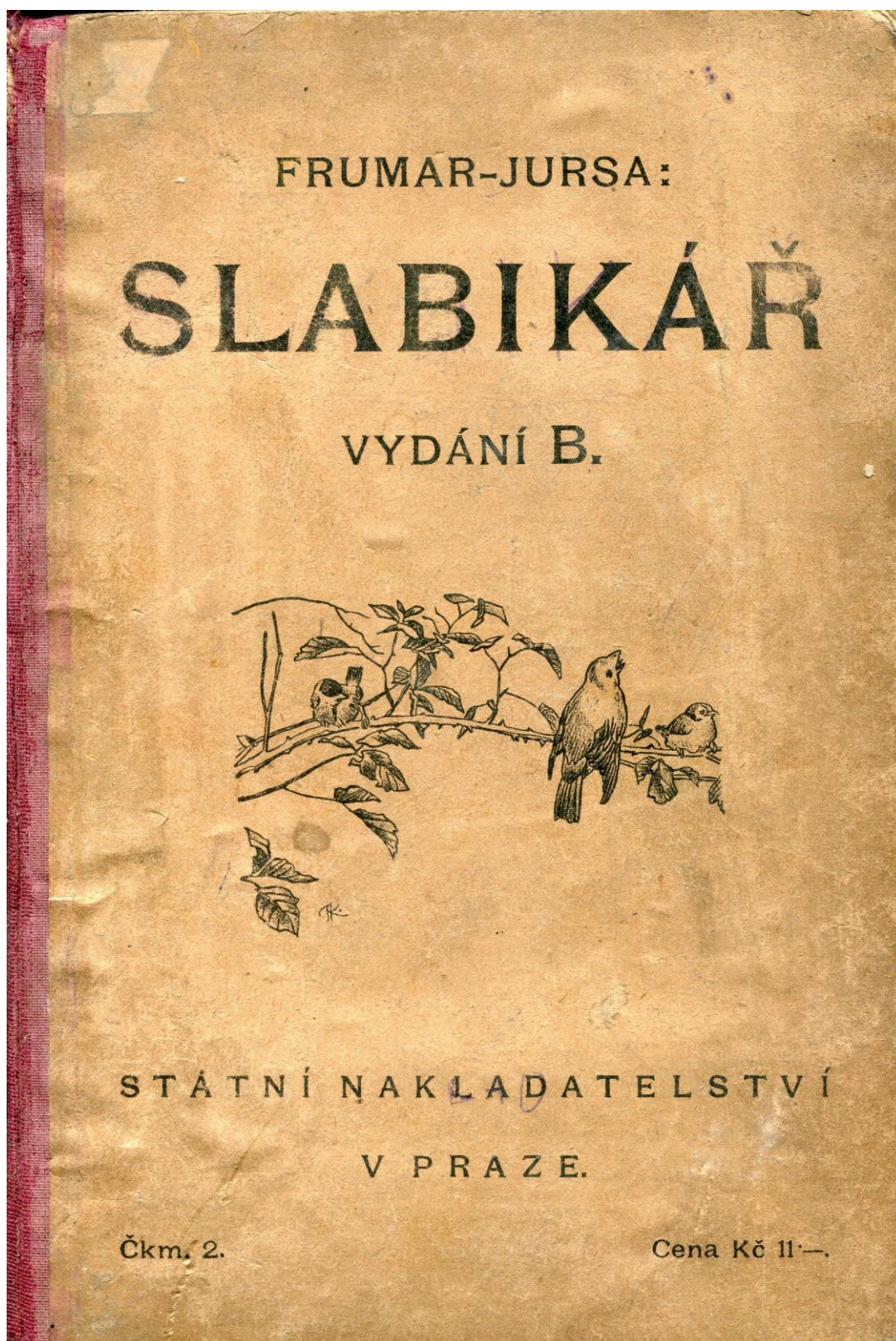
Zdroj: (Řezáč, Bulíř, 1865, s. 4)

Obrázek 9: Slabikář pro školy obecné vydání A

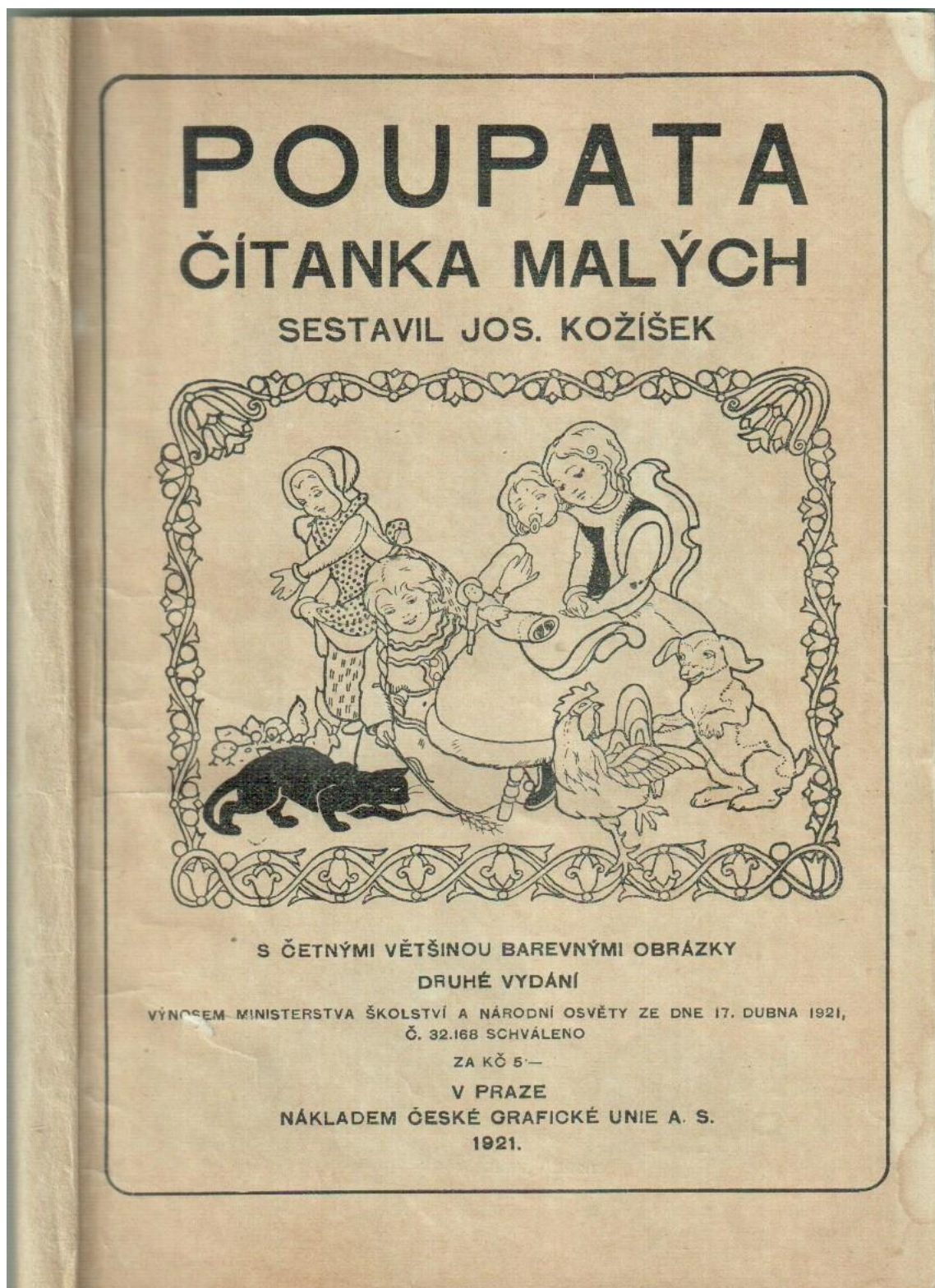
Zdroj: (Frumar, Jursa, 1916, s. 1)

Obrázek 10: Slabikář pro školy obecné vydání B

Zdroj: (Frumar, Jursa, 1928, s. 1)

Obrázek 11: Poupata, čítanka malých

Zdroj: (Kožíšek, 1921, s. 1)

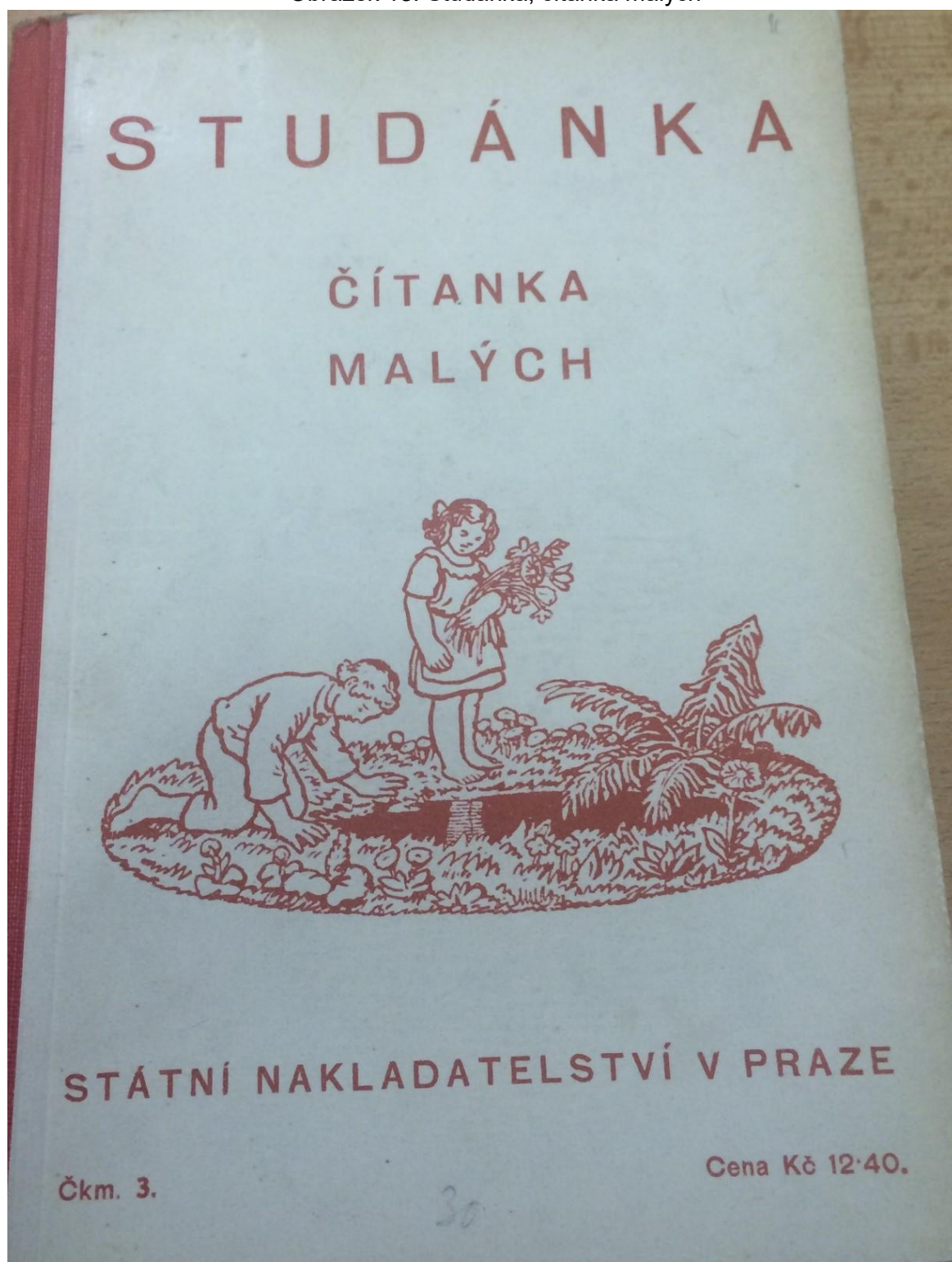
Obrázek 12: Ukázka z Poupat, čítanka malých

Zdroj: (Kožíšek, 1921, s. 14–15; 118–119)

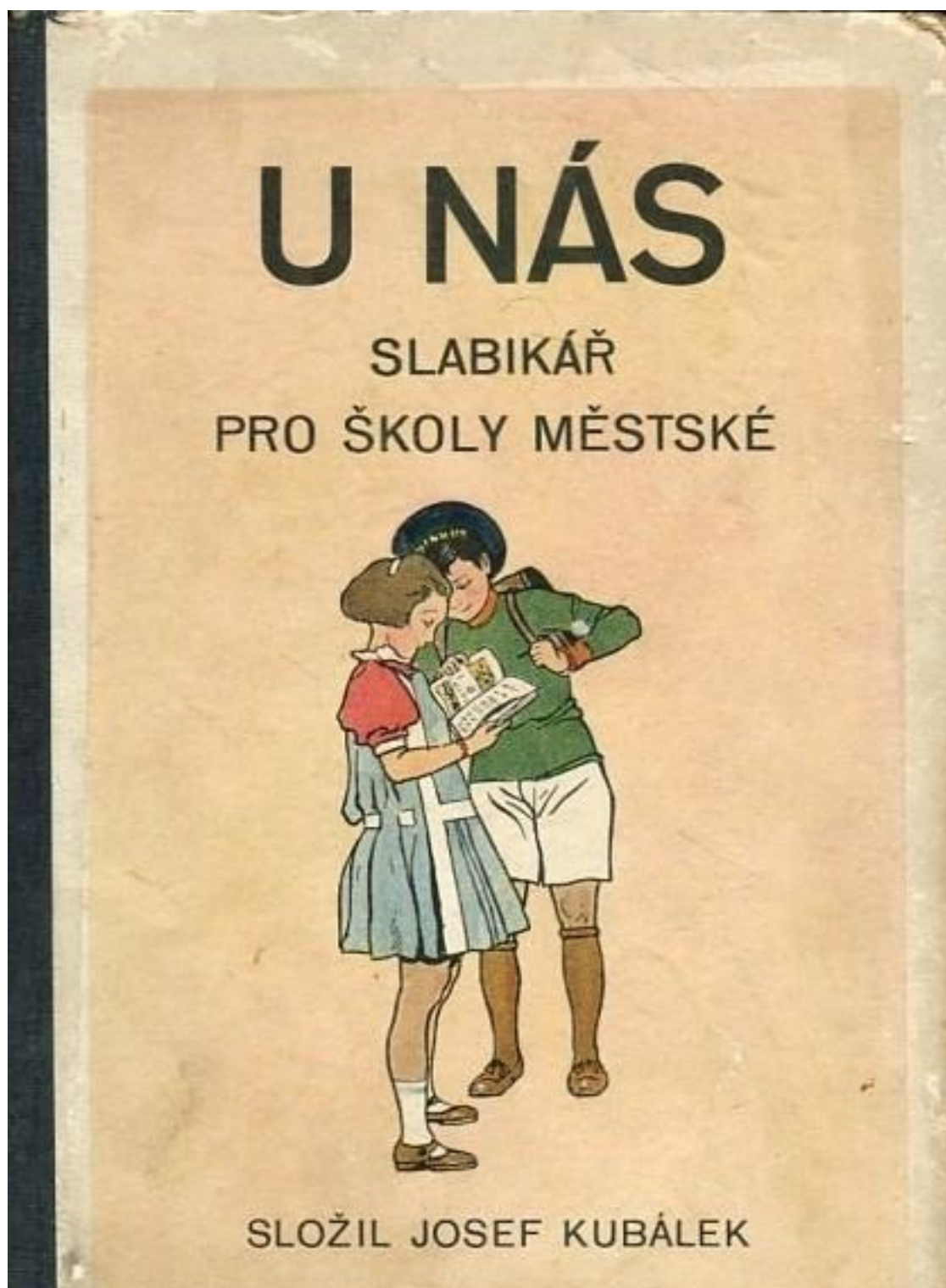

Obrázek 13: Studánka, čítanka malých

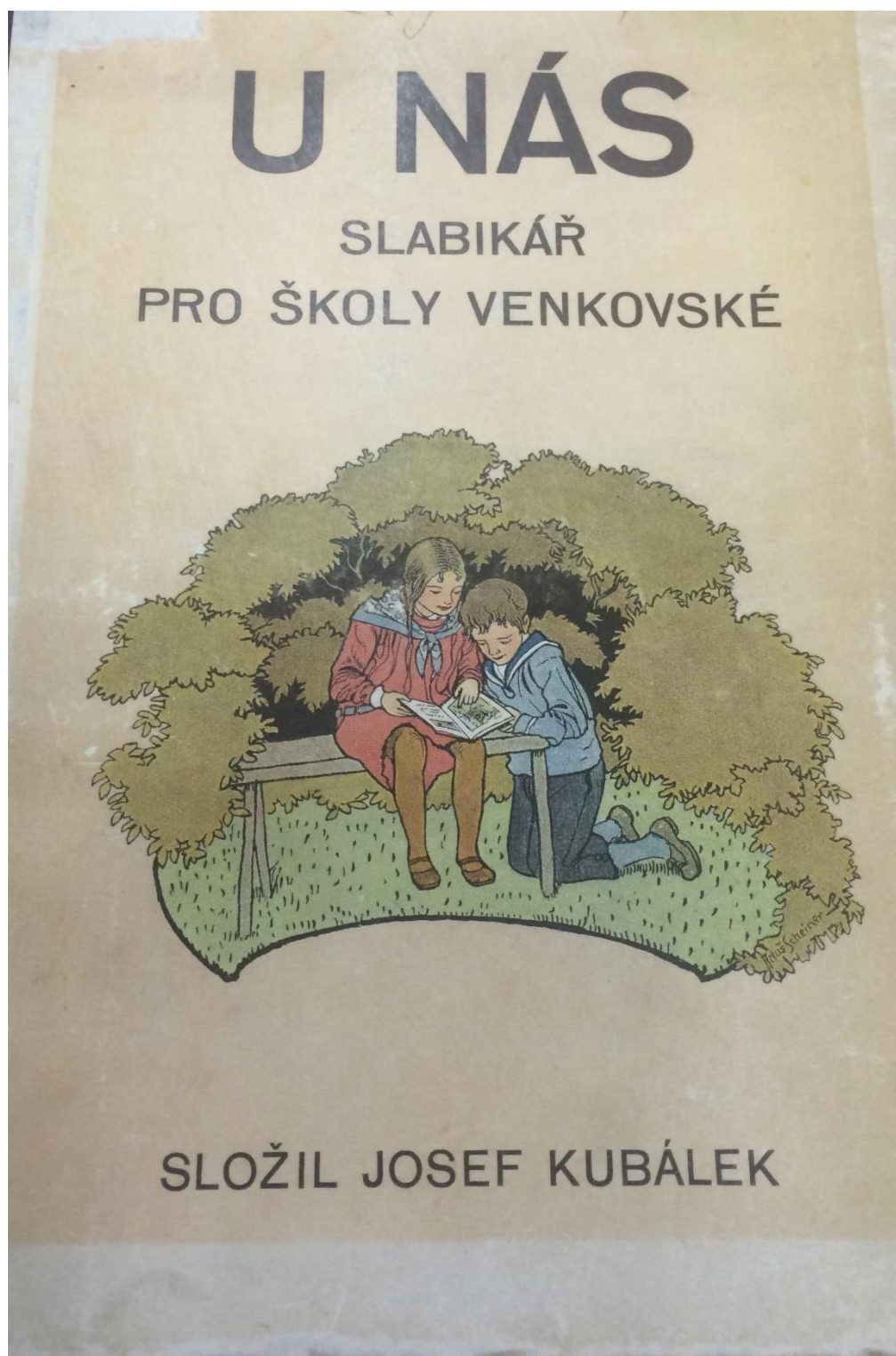
Zdroj: (Kožíšek, 1930, s. 1)

Obrázek 14: U nás: Slabikář pro školy městské

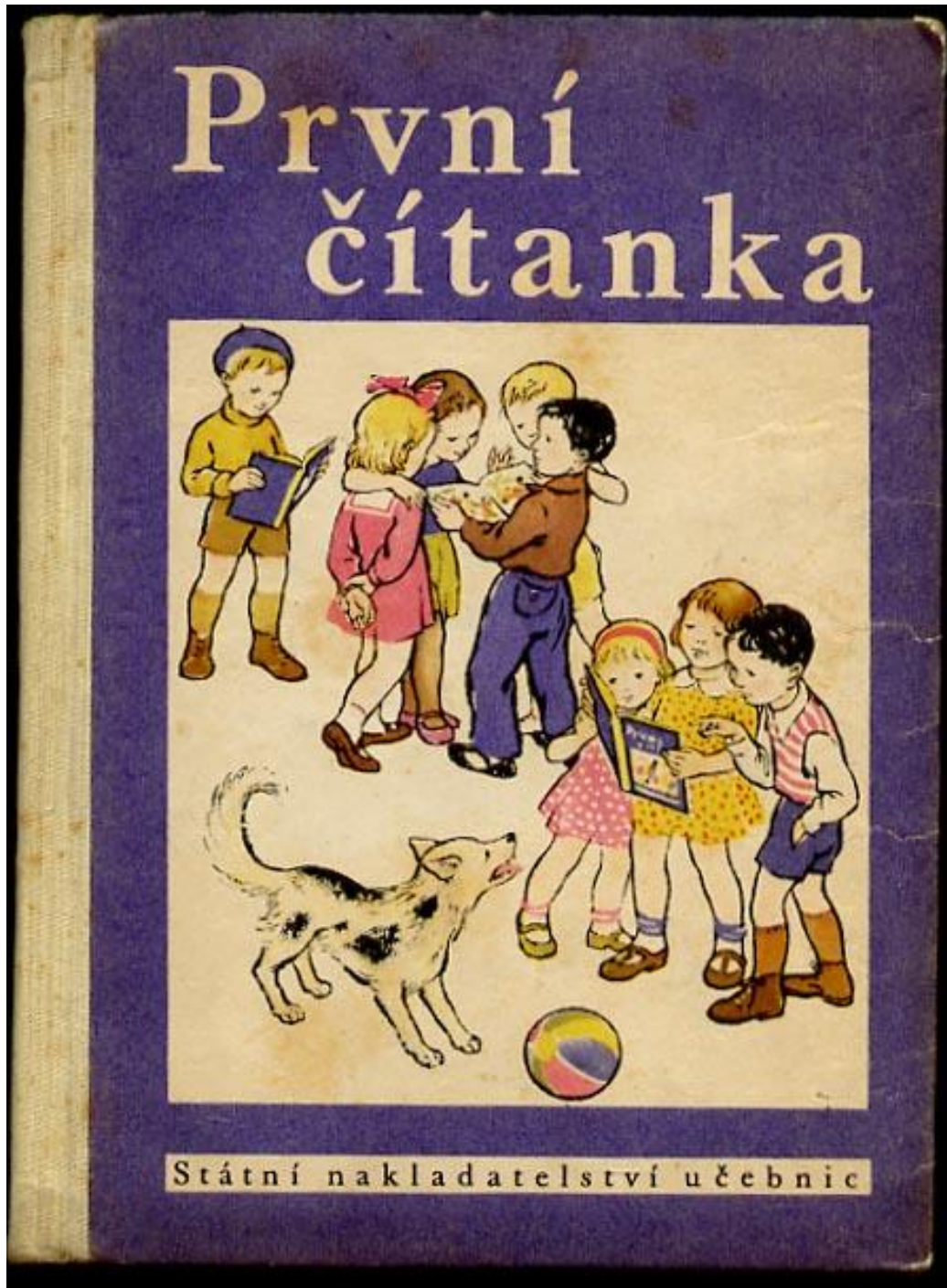
Zdroj: (Kubálek, 1921b, s. 1)

Obrázek 15: U nás: Slabikář pro školy venkovské

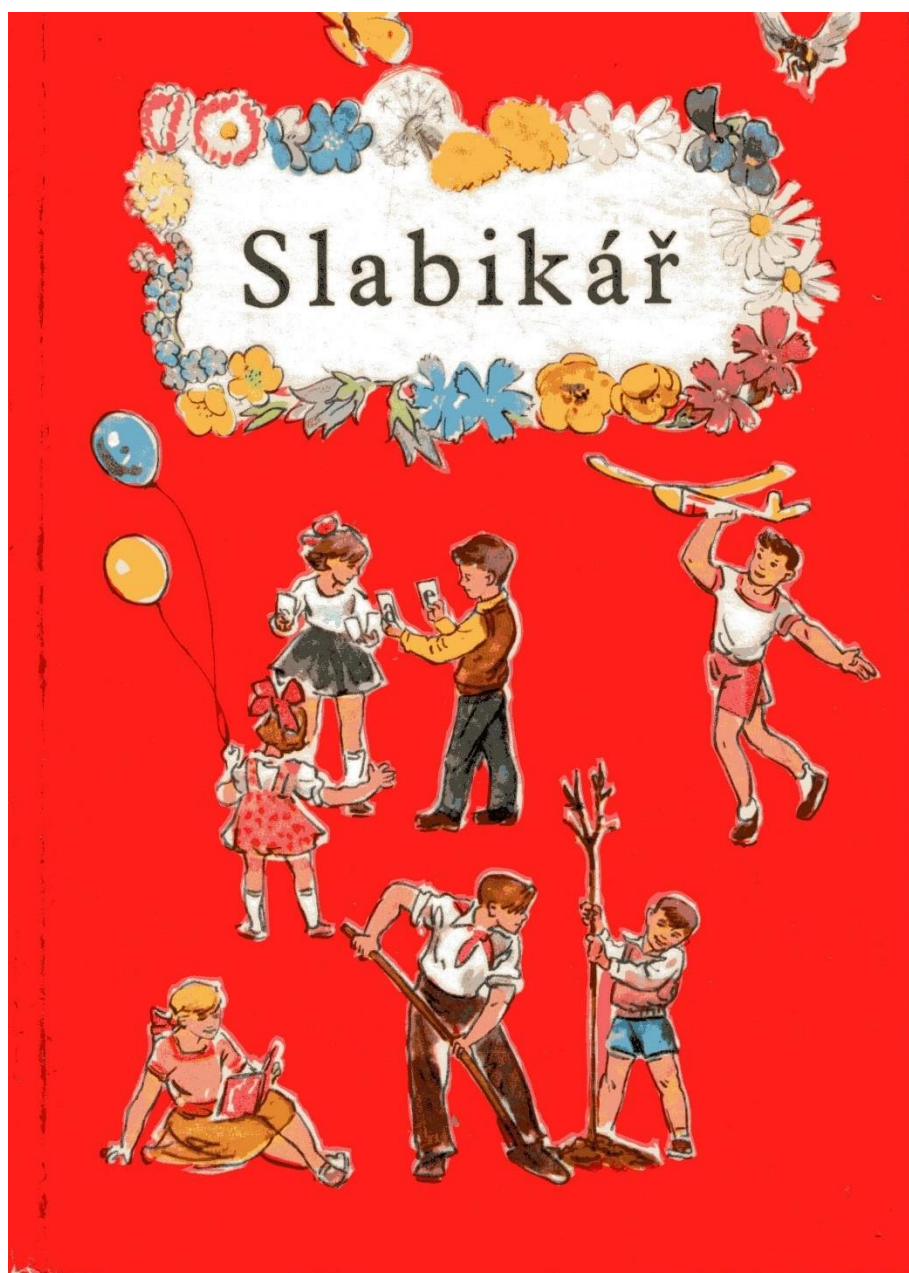
Zdroj: (Kubálek, 1930, s. 1)

Obrázek 16: První čítanka

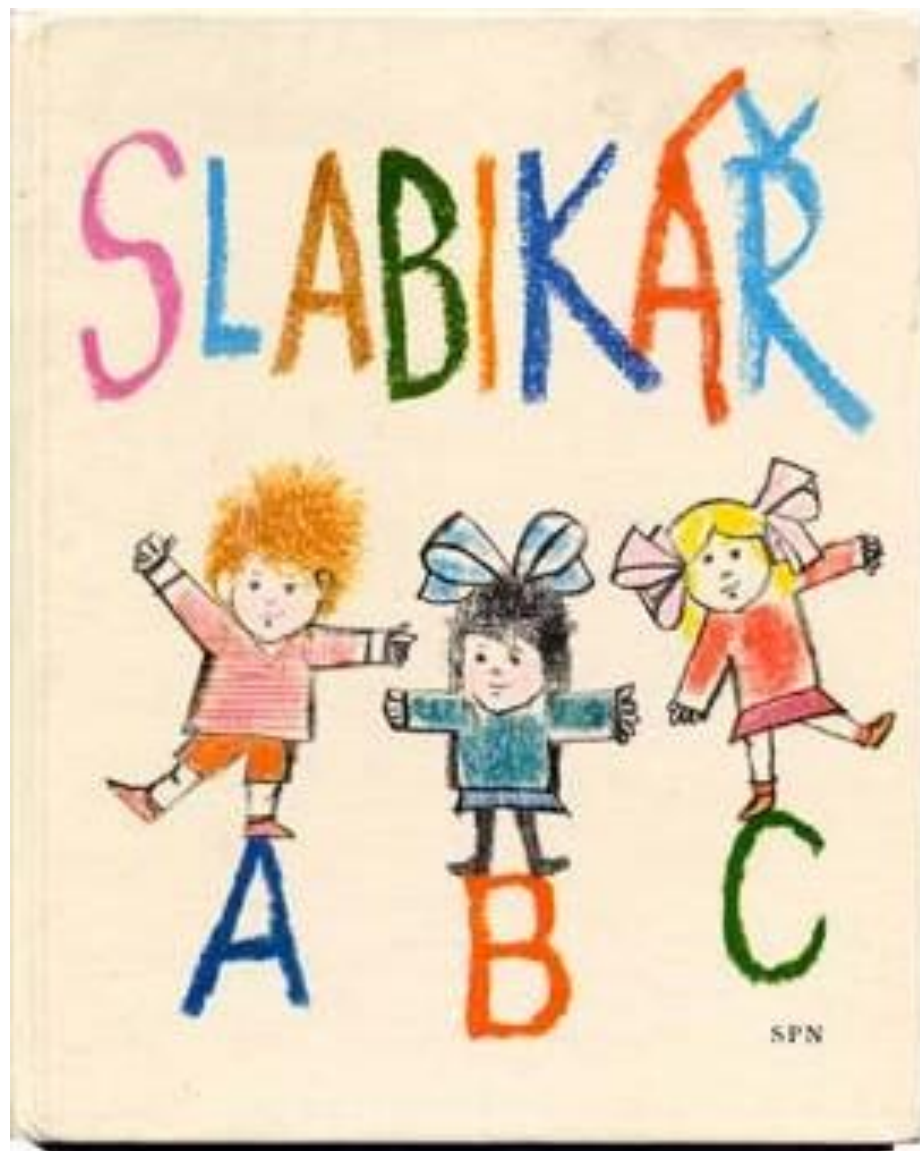
Zdroj: (Váňa, 1951, s. 1)

Obrázek 17: Slabikář

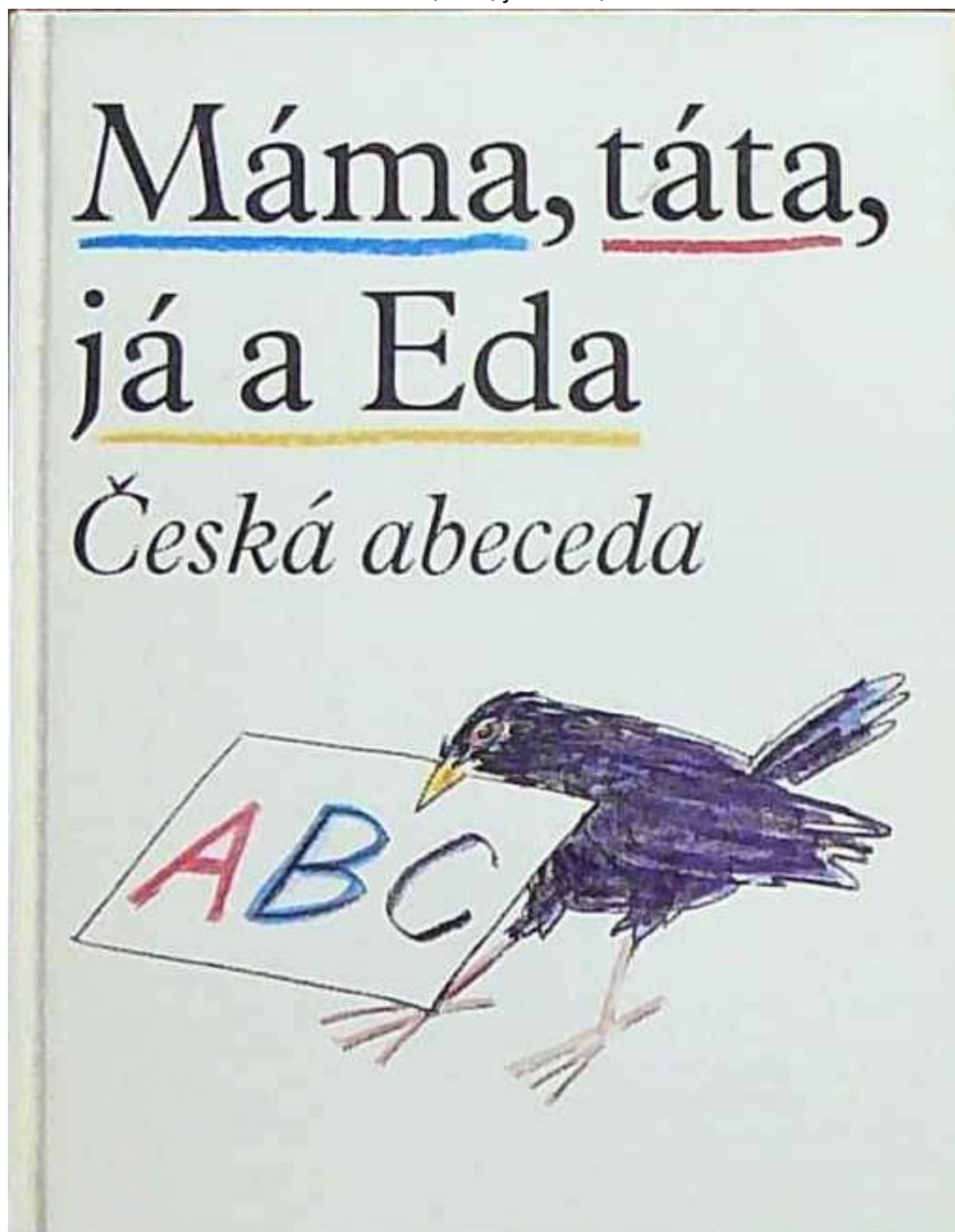
Zdroj: (Hřebejková a kol., 1968, s. 1)

Obrázek 18: Slabikář ABC

Zdroj: (Fabiánová, Hřebejková, Veberová, 1983, s. 1)

Obrázek 19: Máma, táta, já a Eda, Česká abeceda

Zdroj: (Gruša, 1990, s. 1)

Obrázek 20: Slabikář

Jiří Žáček

Helena Zmatlíková

SLABIKÁŘ

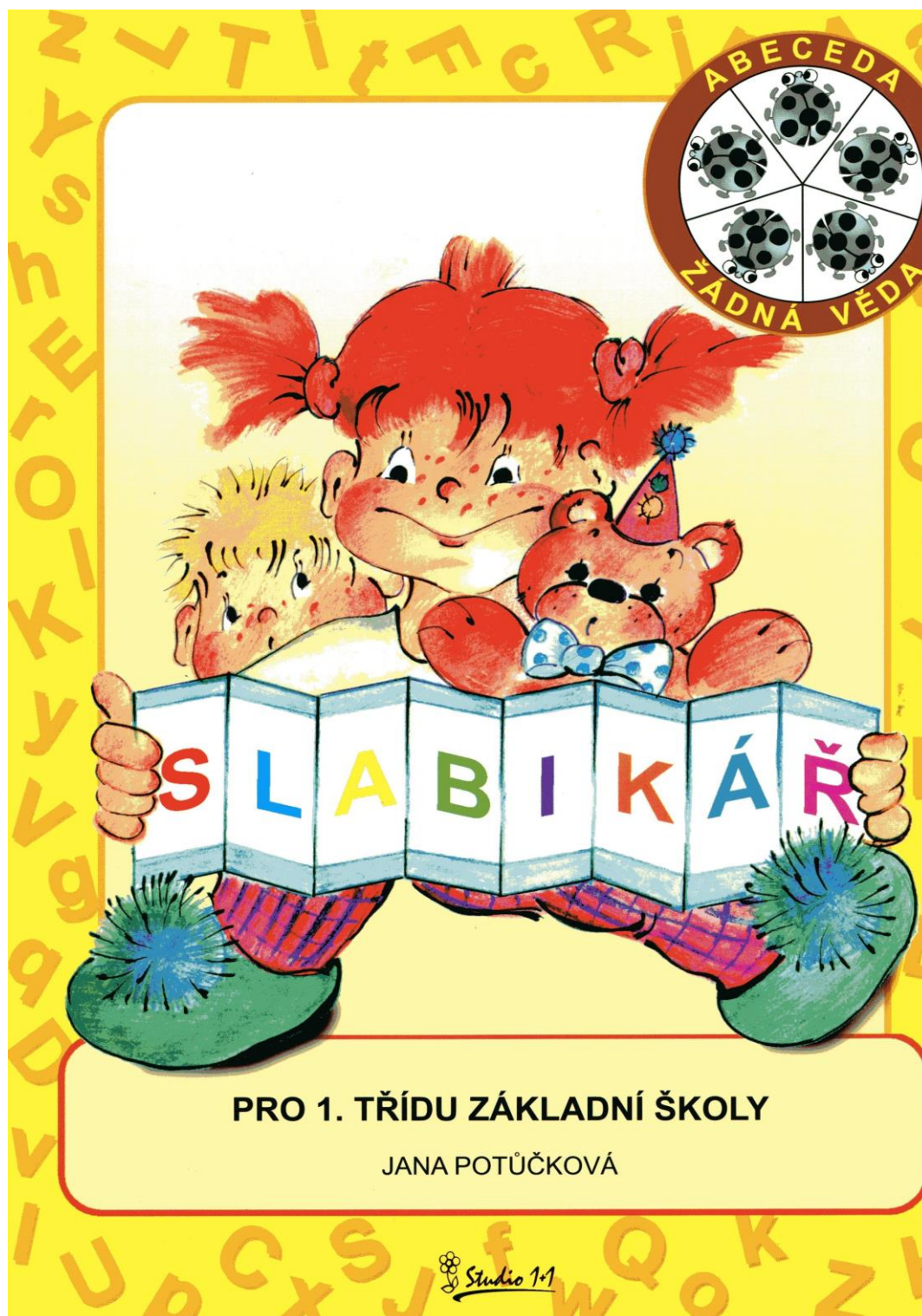

ALTER

Zdroj: (Žáček, 1992, s. 1)

Obrázek 21: Slabikář pro 1. třídu základní školy

Zdroj: (Potůčková, 1997, s. 1)

Obrázek 22: Slabikář pro 1. ročník základní školy

SLABIKÁŘ

PRO 1. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY

učebnice vytvořená v souladu s RVP ZV

Zdroj: (Doležalová, Procházková, 2009, s. 1)

Příloha B – Otázky k rozhovorům

1. Kolik let vyučujete a kolikrát jste učil/a žáky prvního ročníku?
2. Na kolika školách jste během těchto let učil/a a kde?
3. S jakými slabikáři jste se setkal/a během své praxe?
4. Jaký byl podle vás nejlepší slabikář a proč?
5. Jaký byl váš první slabikář, když jste chodil/a do první třídy a jaké na něj máte vzpomínky?
6. Jaké změny nastaly ve slabikářích po roce 1989 a jak se liší dnes?
7. Jaký slabikář používáte v současné době a jak ho hodnotíte?
8. Podle jaké metody se nyní vyučujete?
9. Co by se podle vás mělo zlepšit ve slabikářích?
10. Kdo vybírá slabikáře na škole, ve které učíte?

Příloha C – Rozhovor 1

1. Kolik let vyučujete a kolikrát jste učila žáky prvního ročníku?

Jako učitelka pracuji dvanáct let, a z toho jsem šestkrát měla první třídu v rozmezí let 1996–2015.

2. Na kolika školách jste během těchto let učila a kde?

Během těchto let jsem pracovala na čtyřech běžných školách.

ZŠ 1. stupeň: Praha 2 Vinohrady, Praha 10 Horní Měcholupy, Praha 7 Korunovačnická.

Nyní pracuji na ZŠ Kutnohorská, Praha 10 Dolní Měcholupy.

3. S jakými slabikáři jste se setkala během své praxe?

Během své praxe jsem poznala tyto slabikáře:

Slabikář, Jiří Žáček, Všeň: Alter

Český slabikář 1. a 2. díl, Pavel Šrut, Hana Mikulenková, Zdeňka Krejčová, Olomouc: Prodos

Slabikář pro 1. ročník základní školy vydaný v souladu RVP ZV, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola

4. Jaký byl podle vás nejlepší slabikář a proč?

Nevím, jestli nejlepší, ale srozumitelnější mi přijde Slabikář Jiřího Žáčka s ilustracemi Heleny Zmatlíkové.

5. Jaký byl váš první slabikář, když jste chodila do první třídy a jaké na něj máte vzpomínky?

Protože jsem starší ročník 1969, prostě nejlepší byl ten můj v 1. třídě. Zvládli ho i slabší žáci. Můj první slabikář byl SPN Praha, vydaný někdy v letech 1960-1970 od Václava Junka. Byly tam básně Josefa Václava Sládka, národní pohádky. Vzpomínky nádherné, jednoduché texty, rozuměly mu všechny děti, žádné ty dnešní moderní texty, často nesrozumitelné. Taková klasika.

6. Jaké změny nastaly ve slabikářích po roce 1989 a jak se liší dnes?

Změny nastaly především takové, že se začalo vydávat víc druhů slabikářů. A s dobou samozřejmě složitější. Jsou více barevné, je v nich více cvičení na grafomotoriku, více textů, díky počítačům a lepší technice se mění grafika.

7. Jaký slabikář používáte v současné době a jak ho hodnotíte?

V současné době to je ŽIVÁ ABECEDA - používá se před slabikářem. Vychází z analyticko-syntetické metody. Klady: Vyvození písmene, grafomotorické úkoly, „obloučkování“ na čtení slabik, které pomáhá slabším žákům. Je to pracovní učebnice.

Autoři: Alena Bára Doležalová, Miloš Novotný, Brno: Nová škola, s.r.o.

Po Živé abecedě nastává slabikářové období, a to používáme Slabikář pro 1. třídu základní školy, autoři: Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola. V něm se uplatní čtení s porozuměním.

8. Podle jaké metody se nyní vyučuje?

Nyní se vyučuje převážně, a tedy i převládá, metoda analyticko-syntetická. Některé školy vyžadují genetickou, ale vím, že není moc vítána. V naší škole neměla dobrý ohlas, paní učitelka s ní měla zkušenosti, ale bylo jí to vymlouváno, jelikož v této metodě se prvních pár měsíců nepíše psacím písmem, ale zato se více věnují čtení. Já s ní nemám zkušenosti, ale líbí se mi, že se nemíchá čtení se psáním, tedy tiskací tvary a hned osvojení psacího písma, přijde mi to vždy rychle a pro slabší žáky dost náročné. Také někteří žáci, ti slabší, prolínají do čtení metodu hláskovací, tedy genetickou. Ta je, myslím, dobrá pro méně zdatné čtenáře. Některí zase více chápou slabikování a rozbor na hlásky jim pomáhá při psaní, tedy více vyhovuje analýza-syntéza. Jak jsem uvedla, každá z metod má své klady i zápory.

9. Co by se podle vás mělo zlepšit ve slabikářích?

Vůbec netuším, co by se mělo změnit. Asi by neměly být složité, jak jsem se již zmínila, některým dětem nerozumějí. Myslím, že jsou i „rychlé“..., nutí děti zvládat hodně úkolů. Ale to záleží na pedagogovi, může si tempo výuky upravit.

10. Kdo vybírá slabikáře na škole, ve které učíte?

Slabikáře si na současné škole vybírám sama, na předešlých zkušenější kolegyně, tedy když jsem třeba začínala s učením v 1. třídě. Nebo byly již vybrány a zakoupeny a mně předloženy bez názoru, byly vybrány předešlými kolegy jako schválené slabikáře. Záleží na klimatu školy, jak se domluví pedagogický sbor. Je to na kompetenci pedagogů, především na elementaristech.

Příloha D – Rozhovor 2

1. Kolik let vyučujete a kolikrát jste učila žáky prvního ročníku?

Učím teprve od roku 2012. V první třídě jsem vyučovala dvakrát.

2. Na kolika školách jste během těchto let učila a kde?

Učila jsem na dvou školách: V Klášterci nad Ohří (jako zástup za mateřskou dovolenou) a nyní Černošická, Praha, Lipence.

3. S jakými slabikáři jste se setkala během své praxe?

Vyučovala jsem pouze podle Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola.

Ale setkala jsem se s různými slabikáři, např. Slabikář, Marie Kozlová, Pavol Tarábek a Jitka Halasová, Brno: Didaktis a Slabikář pro 1. třídu základní školy, Jana Potůčková, Brno: Studio 1+1, které jsme měli k inspiraci a nahlédnutí k dispozici ve škole.

4. Jaký byl podle vás nejlepší slabikář a proč?

Učím podle Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola. Obsahuje rozmanitá cvičení, krátké texty (např. zkrácené verze nebo alespoň odkazy ke klasickým pohádkám, protože spousta dětí je při nástupu do školy nezná) a je dobře graficky zpracován.

5. Jaký byl váš první slabikář, když jste chodila do první třídy a jaké na něj máte vzpomínky?

Byla na něm holčička s mašlí a písmenka A, B, C. Moc si z něj nepamatuji. Pamatuji si spíše aktivity, které pro nás paní učitelka měla připravené, některé básničky, které jsme se učili k jednotlivým písmenkům.

6. Jaké změny nastaly ve slabikářích po roce 1989 a jak se liší dnes?

Vzhledem k tomu, že jsem do školy jako žákyně nastupovala až po rozdělení Československa, nemohu změny před a po roce 1989 dostatečně posoudit. Předpokládám však, že dříve nebyl tak velký počet slabikářů, mezi nimiž by bylo možné vybírat.

7. Jaký slabikář používáte v současné době a jak ho hodnotíte?

Používám Slabikář pro 1. ročník základní školy, nakladatelství Nová škola. Obsahuje různorodá cvičení. Není úplně dokonalý, ale vyhovuje mi. Typy úkolů u každého písmene bývají především zpočátku podobné, takže děti tuší, co se po nich bude chtít.

8. Podle jaké metody se nyní vyučuje?

Vyučuji analyticko-syntetickou metodou.

9. Co by se podle vás mělo zlepšit ve slabikářích?

Zařazovat věty, krátké texty zaměřené na vyhledávací čtení a čtení s porozuměním.

10. Kdo vybírá slabikáře na škole, ve které učíte?

Slabikáře u nás vybírají společně učitelé 1. ročníku po domluvě s paní zástupkyní.

Příloha E – Rozhovor 3

1. Kolik let vyučujete a kolikrát jste učil žáky prvního ročníku?

Učím 25 let. První třídu jsem vyučoval pětkrát.

2. Na kolika školách jste během těchto let učil a kde?

Třináct let jsem učil na ZŠ Edisonova, Praha 10. Nyní dvanáctým rokem učím na ZŠ Dopplerova, Praha 10.

3. S jakými slabikáři jste se setkal během své praxe?

Slabikář, Jiří Žáček, Praha: Alter

Slabikář pro 1. třídu základní školy, Jana Potůčková, Brno: Studio 1+1

Slabikář, Hana Mikulenková, Radek Malý, Matěj Forman, Olomouc: Prodos

V současné době používám soubory učebnic Slabikář pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola.

4. Jaký byl podle vás nejlepší slabikář a proč?

Za nejlepší považuji Slabikář pro 1. ročník základní školy, vytvořený v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní školy, nakladatelství Brno: Nová škola, autorky jsou Eva Procházková a Alena Doležalová.

5. Jaký byl váš první slabikář, když jste chodil do první třídy a jaké na něj máte vzpomínky?

Byl to známý Slabikář s ilustracemi Václava Junka.

6. Jaké změny nastaly ve slabikářích po roce 1989 a jak se liší dnes?

Po roce 1989 již nebylo učivo manipulativní prostředek komunistické ideologie tak, jak tomu bylo před tím.

7. Jaký slabikář používáte v současné době a jak ho hodnotíte?

Dle mého názoru zmíněný Slabikář pro 1. ročník základní školy. Nejlépe rozvíjí kompetence dané Rámcovým vzdělávacím programem pro základní školy.

8. Podle jaké metody se nyní vyučuje?

Analyticko-syntetické.

9. Co by se podle vás mělo zlepšit ve slabikářích?

Domnívám se, že změnit není třeba nic. Dělat změny za každou cenu není dobré.

10. Kdo vybírá slabikáře na škole, ve které učíte?

Učitelé prvních ročníků se po společné domluvě shodnou na jednom slabikáři, který se používá pro všechny první třídy.

Příloha F – Rozhovor 4

1. Kolik let vyučujete a kolikrát jste učila žáky prvního ročníku?

Učím druhým rokem. Žáky prvního ročníku jsem měla jednou.

2. Na kolika školách jste během těchto let učila a kde?

ZŠ K Milíčovu, Praha 4 je má první škola, na které jsem zaměstnancem. Jinak mám zkušenosti z jiných škol v rámci praxe ZŠ Jičíněves.

3. S jakými slabikáři jste se setkala během své praxe?

Na naší škole se využívají tyto slabikáře:

Pojďme si hrát, první díl slabikáře, Miroslava Čížková, Simona Pišlová, Praha: FORTUNA

Veselá abeceda, druhý díl slabikáře, Vladimír Linc, Praha: FORTUNA

Pojďme si číst, třetí díl slabikáře, Miroslava Čížková, Simona Pišlová, Praha: FORTUNA

Čtení pro malé školáky, čtvrtý díl slabikáře, Josef Brukner, Miroslava Čížková, Praha: FORTUNA

Ale jako obohacení výuky používám i tyto:

Slabikář pro 1. třídu základní školy, Jana Potůčková, Brno: STUDIO 1+1

Živá abeceda, Alena Ladová, Miloš Holas, Hana Staudková, Praha: ALTER

Slabikář ABC, Jarmila Hřebejková, Irena Fabiánová, Eva Veberová, Praha: SPN

Ferdův slabikář, Ondřej Sekora, Praha: ALBATROS

Abeceda s včelkou Májou, Michal Babor, Praha: SVOJTKA

4. Jaký byl podle vás nejlepší slabikář a proč?

Pro mne je opravdu nejlepší asi Ferdův slabikář a Abeceda s včelkou Májou, jsou naučné formou hry, a to díky postavičkám, které děti znají.

5. Jaký byl váš první slabikář, když jste chodila do první třídy a jaké na něj máte vzpomínky?

Můj první slabikář byl od Pavla Šruta. Vybavuji si ho, ale celkově mě jako dítě moc nezaujal.

6. Jaké změny nastaly ve slabikářích po roce 1989 a jak se liší dnes?

Myslím si, že dnešní slabikáře nejsou pro děti moc výrazné, lépe se mi pracuje se slabikáři, které používám jako obohacení ve výuce.

7. Jaký slabikář používáte v současné době a jak ho hodnotíte?

Pojďme si hrát, první díl slabikáře, Miroslava Čížková, Simona Pišlová, Praha: FORTUNA

Veselá abeceda, druhý díl slabikáře, Vladimír Linc, Praha: FORTUNA

Pojďme si číst, třetí díl slabikáře, Miroslava Čížková, Simona Pišlová, Praha: FORTUNA

Čtení pro malé školáky, čtvrtý díl slabikáře, Josef Brukner, Miroslava Čížková, Praha: FORTUNA

Hodnocení jako ve škole 1 –.

8. Podle jaké metody se nyní vyučuje?

Podle analyticko-syntetické.

9. Co by se podle vás mělo zlepšit ve slabikářích?

Určitě by v nich mělo být více textů pro lepší pochopení učiva.

10. Kdo vybírá slabikáře na škole, ve které učíte?

Výběr slabikářů je v kompetenci ředitele školy a metodika daného ročníku. Já si pouze volím doplňkové slabikáře pro obohacení výuky.

Příloha G – Rozhovor 5

1. Kolik let vyučujete a kolikrát jste učila žáky prvního ročníku?
Celkově učím čtyři roky a žáky prvního ročníku jsem učila dvakrát.

2. Na kolika školách jste během těchto let učila a kde?
Od začátku vyučuji pouze na ZŠ Pařížská, Kladno.

3. S jakými slabikáři jste se setkala během své praxe?
Setkala jsem se zatím ve své praxi jen se Slabikářem pro 1. ročník základní školy od Aleny Doležalové a Evy Procházkové, Brno: Nová škola.

4. Jaký byl podle vás nejlepší slabikář a proč?
Uvedený slabikář v plné míře vyhovuje našim žákům, a proto jej neměníme. Ve druhém ročníku se na něj krásně navazuje.

5. Jaký byl váš první slabikář, když jste chodila do první třídy a jaké na něj máte vzpomínky?
Slabikář mám spojený s krásnými vzpomínkami na paní učitelku.

6. Jaké změny nastaly ve slabikářích po roce 1989 a jak se liší dnes?
Znám jen slabikář, se kterým nyní pracuji s prvňáčky.

7. Jaký slabikář používáte v současné době a jak ho hodnotíte?
Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola. Hodnotím ho kladně. Obsahuje rozšiřující učivo (předčítání říkanek, vyhledávání informací k textu). Texty pomáhají rozvíjet slovní zásobu, komunikaci, napomáhají rozvoji čtení s porozuměním.

8. Podle jaké metody se nyní vyučuje?
Na naší škole se vyučuje podle analyticko-syntetické metody.

9. Co by se podle vás mělo zlepšit ve slabikářích?
Prozatím bych nic neměnila, s používaným slabikářem jsem spokojená.

10. Kdo vybírá slabikáře na škole, ve které učíte?

Slabikáře si u nás vybírají učitelé na základě zkušeností pedagogů z minulých let. Většinou je vybírají starší kolegyně, které mají zkušeností nejvíce. Já mohu dát pouze návrh na změnu.

Příloha H – Rozhovor 6

1. Kolik let vyučujete a kolikrát jste učila žáky prvního ročníku?

Učím jedenáctým rokem. První třídu jsem učila třikrát.

2. Na kolika školách jste během těchto let učila a kde?

Učím na ZŠ Květnového vítězství, Praha 4, Jižní Město.

3. S jakými slabikáři jste se setkala během své praxe?

Slabikář, Lenka Březinová, Jiří Havel, Hana Stadlerová, Plzeň: Fraus.

Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola.

4. Jaký byl podle vás nejlepší slabikář a proč?

Myslím, že takový neexistoval.

5. Jaký byl váš první slabikář, když jste chodila do první třídy a jaké na něj máte vzpomínky?

Slabikář od Jiřího Žáčka ve mně nezanechal žádnou zásadní vzpomínku.

6. Jaké změny nastaly ve slabikářích po roce 1989 a jak se liší dnes?

Po roce 1989 se objevuje více učebnic elementárního čtení (tedy i slabikářů).

7. Jaký slabikář používáte v současné době a jak ho hodnotíte?

Používala jsem jen tyto dva slabikáře:

Slabikář, Lenka Březinová, Jiří Havel, Hana Stadlerová, Plzeň: Fraus

Je zajímavě koncipován, obsahuje jak texty, tak pracovní úkoly s využitím celé škály typů cvičení. Nalezneme v něm pohádky, příběhy, naučné texty, komiks, básně. Dotýká se velké škály témat: rodinné prostředí, prostředí vrstevníků, školy, příroda, zvířata, les, vesnice, je multikulturní. Velmi vkusně pomáhá učitelé připravit zajímavou hodinu.

Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola

Umožňuje aktivní zapojení všech žáků do výuky. Velká pozornost je věnována rozvoji slovní zásoby, tvoření otázek, vět a jejich obměňování.

8. Podle jaké metody se nyní vyučuje?

Vyučuji pouze podle analyticko-syntetické metody.

9. Co by se podle vás mělo zlepšit ve slabikářích?

Myslím, že si každý učitel vybere slabikář podle toho, co mu vyhovuje. Ve výše zmiňovaném slabikáři mi chyběly delší texty pro pokročilejší čtenáře, ale ty jsem hravě nahradila knihou, či jinými doplňkovými texty.

10. Kdo vybírá slabikáře na škole, ve které učíte?

Slabikáře si vybírají učitelé.

Příloha I – Rozhovor 7

1. Kolik let vyučujete a kolikrát jste učila žáky prvního ročníku?
Letos učím třetím rokem. Žáky prvního ročníku jsem měla jednou.

2. Na kolika školách jste během těchto let učila a kde?
Učím stále na jedné škole ZŠ Na Šumavě, Jablonec nad Nisou.

3. S jakými slabikáři jste se setkala během své praxe?
Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola

4. Jaký byl podle vás nejlepší slabikář a proč?
*Nemohu posoudit. Učím pouze podle Slabikáře pro 1. ročník základní školy Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola.
Se slabikářem od Nové školy jsem spokojená.*

5. Jaký byl váš první slabikář, když jste chodila do první třídy a jaké na něj máte vzpomínky?
Můj slabikář byl od nakladatelství Alter od Jiřího Žáčka. Moc si ho nevybavuji.

6. Jaké změny nastaly ve slabikářích po roce 1989 a jak se liší dnes?
Nemohu posoudit, ale soudím, že je větší výběr slabikářů. Slabikáře mají více dalších doplňkových učebnic pro výuku žáků.

7. Jaký slabikář používáte v současné době a jak ho hodnotíte?
*Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola.
Je přehledný, plný textů, pestrý a žáky baví.*

8. Podle jaké metody se nyní vyučuje?
Podle analyticko-syntetické.

9. Co by se podle vás mělo zlepšit ve slabikářích?
První třídu jsem zatím učila jen jednou. Nemám zatím návrhy na zlepšení.

10. Kdo vybírá slabikáře na škole, ve které učíte?

Slabikáře vybíráme společně s kolegyněmi před koncem předešlého školního roku.

Klíčem výběru je především metoda výuky a zkušenosti zkušenějších kolegyň.

Příloha J – Rozhovor 8

1. Kolik let vyučujete a kolikrát jste učila žáky prvního ročníku?

Učím dvanáct let, a z toho jsem měla první třídu třikrát.

2. Na kolika školách jste během těchto let učila a kde?

Vyučovala jsem na dvou základních školách.

ZŠ Praha 3.

ZŠ Mendelova, Praha 4, Jižní město.

3. S jakými slabikáři jste se setkala během své praxe?

Slabikář, Jiří Žáček, Praha: Alter

Slabikář pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola

4. Jaký byl podle vás nejlepší slabikář a proč?

Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola

Protože k němu je interaktivní učebnice.

5. Jaký byl váš první slabikář, když jste chodila do první třídy a jaké na něj máte vzpomínky?

Nevzpomínám si. Určitě dobré, protože to není o slabikářích, ale o učitelích.

6. Jaké změny nastaly ve slabikářích po roce 1989 a jak se liší dnes?

Slabikáře v současné době jsou lepší, lákavější s moderními prvky.

7. Jaký slabikář používáte v současné době a jak ho hodnotíte?

Slabikáře pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola

Dobře se mi s ním pracuje.

8. Podle jaké metody se nyní vyučuje?

Analyticko-syntetická.

9. Co by se podle vás mělo zlepšit ve slabikářích?

Myslím si, že není potřeba nic měnit.

10. Kdo vybírá slabikáře na škole, ve které učíte?

Učitelé po vzájemné dohodě.

Příloha K – Rozhovor 9

1. Kolik let vyučujete a kolikrát jste učila žáky prvního ročníku?

Celkově učím dvacet tři let a první třídu jsem učila pětkrát.

2. Na kolika školách jste během těchto let učila a kde?

Dříve jsem učila na ZŠ U Splavu, Třinec.

Nyní vyučuji na ZŠ Jablunkovská, Třinec.

3. S jakými slabikáři jste se setkala během své praxe?

Český slabikář 1. a 2. díl, Pavel Šrut, Hana Mikulenková, Zdeňka Krejčová, Olomouc: Prodos

Slabikář, Hana Mikulenková, Radek Malý, Olomouc: Prodos

Od roku 2007 používáme soubor učebnic, jehož součástí je Živá abeceda, po něm následuje Slabikář.

Nyní vyučujeme podle:

Živá abeceda pro 1. ročník základní školy, Hana Mühlhauserová, Jaromíra Svobodová, Brno: Nová škola

Slabikář pro 1. ročník základní školy, Hana Mühlhauserová, Jaromíra Svobodová, Brno: Nová škola

4. Jaký byl podle vás nejlepší slabikář a proč?

Jsme na škole spokojeni se Slabikářem pro 1. ročník základní školy od Hany Mühlhauserové, Jaromíry Svobodové, Brno: Nová škola. Vyhovuje mi řazení písmen, vyvozování písmen, procvičování slov i to, že Slabikáři předchází Živá abeceda.

5. Jaký byl váš první slabikář, když jste chodila do první třídy a jaké na něj máte vzpomínky?

Vybaví se mi červená knížka s dětmi a nápisem Slabikář. Vzpomínky mám na něj pěkné. Vybaví se mi hodná paní učitelka. Učilo se mi z něj dobře.

6. Jaké změny nastaly ve slabikářích po roce 1989 a jak se liší dnes?

Před rokem 1989 slabikáře měly méně textů než nyní. Slabikáře byly ovšem snadnější i pro slabší žáky. Po roce 1989 přibýlo výrazně jejich množství. Každá škola má možnost si vybrat podle svého uvážení. Většinou školy vybírají slabikáře vytvořené v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní školy.

7. Jaký slabikář používáte v současné době a jak ho hodnotíte?

Nyní vyučuji podle Slabikáře pro 1. ročník základní školy od Hany Mühlhauserové a Jaromíry Svobodové, Brno: Nová škola.

Dobře navazuje na Živou abecedu. Obsahuje nácvik nových písmen pomocí motivační říkanky, obrázky, cvičení k upevňování znalosti písmen a slabiky k rozvoji myšlení a hádanky, křížovky a cvičení k poznávání pravdivosti čtených textů. Poslední část Slabikáře má čítankový charakter.

8. Podle jaké metody se nyní vyučuje?

Já znám analyticko-syntetickou, tedy s ní mám zkušenosti.

9. Co by se podle vás mělo zlepšit ve slabikářích?

Myslím si, že není třeba nic měnit.

10. Kdo vybírá slabikáře na škole, ve které učíte?

Slabikáře vybírám s kolegyněmi a vedením školy.

Příloha L – Rozhovor 10

1. Kolik let vyučujete a kolikrát jste učila žáky prvního ročníku?

Učím šestnáctým rokem. Žáky prvního ročníku jsem vyučovala čtyřikrát.

2. Na kolika školách jste během těchto let učila a kde?

Za svou praxi jsem učila na jedné škole, a to na ZŠ Květnového vítězství, Praha 4, Chodov.

3. S jakými slabikáři jste se setkala během své praxe?

Slabikář, Jiří Žáček, Praha: Alter

Slabikář, Hana Mikulenková, Radek Malý, Olomouc: Prodos

Slabikář pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola

4. Jaký byl podle vás nejlepší slabikář a proč?

Libí se mi oba zmíněné slabikáře. Každý má něco. Od Jiřího Žáčka je to taková klasika. Líbivé texty a pěkné ilustrace od Heleny Zmatlíkové.

Druhý zmíněný Slabikář pro 1. ročník základní školy od Aleny Doležalové a Evy Procházkové má modernější texty, výraznější obrázky, různé úkoly, ale mohl by mít více textů k přemýšlení.

5. Jaký byl váš první slabikář, když jste chodila do první třídy a jaké na něj máte vzpomínky?

Hezké, vzpomínám si pouze na pohádku o ježkovi a množství obrázků.

6. Jaké změny nastaly ve slabikářích po roce 1989 a jak se liší dnes?

Určitě je větší výběr slabikářů. Nyní jsou slabikáře lákavější pro děti a to protože jsou s modernějšími prvky a výraznějšími obrázky.

7. Jaký slabikář používáte v současné době a jak ho hodnotíte?

V současné době používáme Slabikář pro 1. ročník základní školy, Alena Doležalová a Eva Procházková, Brno: Nová škola.

Slabikář je dostatečně názorný, má pěkné obrázky, je různorodý na úkoly pro žáky. Má prvky čtení s porozuměním a je k němu interaktivní učebnice.

8. Podle jaké metody se nyní vyučuje?

Vyučuji pouze podle analyticko-syntetické metody.

9. Co by se podle vás mělo zlepšit ve slabikářích?

Podle mého by se měly ve slabikářích objevit nová témata textů.

10. Kdo vybírá slabikáře na škole, ve které učíte?

Slabikáře si u nás vybírají učitelé první třídy po domluvě, aby byly stejné.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Radka Staszko Pondělková

Obor: Sociální a mediální komunikace

Forma studia: kombinovaná

Název práce: České školní slabikáře a jejich autoři a ilustrátoři

Rok: 2016

Počet stran textu bez příloh: 78

Celkový počet stran příloh: 43

Počet titulů českých použitých zdrojů: 55

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 5

Vedoucí práce: PhDr. Hugo Schreiber